DNB-KONSERNET 2016

Risiko og kapitalstyring

Redegjørelse i henhold til pilar 3

INNHOLD

INNLEDNING 3

GRUNNLEGGENDE OM NORSK ØKONOMI 4

CROs OPPSUMMERING AV ÅRET 5

1. VIKTIGE UTVIKLINGSTREKK 7

Viktige hendelser i 2016 9

2. JURIDISK STRUKTUR OG KONSOLIDERINGSREGLER FOR KAPITALDEKNING 10

Investering i tilknyttede selskaper 11

3. KAPITALDEKNING 12

Uvektet kjernekapitalandel 13
Ansvarlig kapital 14
Risikovektet volum 14
Bufferkrav 17

4. STYRING OG KONTROLL AV RISIKO I DNB 18

Policy og retningslinjer 19
Styring og måling 19
Oppfølging 23
Etterprøving 24
Risikoappetitt 24
Beredskapstiltak og gjenopprettingsplan 25

5. KAPITALSTYRING OG ICAAP 26

Vurdering av risikoprofil, kapitalbehov og regulatorisk kapitalnivå 27
Nærmere om interne vurderinger og regulatoriske krav 28
Systemrisiko 29
Stresstesting 30
Økonomisk kapital og kapitalallokering 31

6. LIKVIDITETSRISIKO OG BALANSESTYRING 32

Generelt om likviditetsrisiko 33
Utvikling i likviditetsrisiko i 2016 33
Styring og måling av likviditetsrisiko 34
Kapitalkrav 35

7. KREDITTRISIKO 36

Generelt om kredittrisiko 37
Utvikling i kredittrisiko i 2016 38
Styring og måling av kredittrisiko 43
Oversikt over kreditteksponeringer 45
Kapitalkrav for kredittrisiko 49
Interne målemetoder (IRB) 50
Samlet eksponering for godkjente IRB-porteføljer 57
Standardmetoden 60
Investering i verdipapirisering 60
Motpartsrisiko for derivater 61

8. MARKEDSRISIKO 62

Generelt om markedsrisiko 63
Utvikling i markedsrisiko i 2016 63
Styring og måling av markedsrisiko 63
Markedsrisikoeksponeringer 65
Kapitalkrav for markedsrisiko 67

9. OPERASJONELL RISIKO 68

Generelt om operasjonell risiko 69
Utvikling i operasjonell risiko i 2016 69
Styring og måling av operasjonell risiko 70
Kapitalkrav for operasjonell risiko 71

10. COMPLIANCE-RISIKO 72

Generelt om compliance-risiko 73
Utvikling i compliance-risiko i 2016 73
Styring og måling av compliance-risiko 73

11. DNB LIVSFORSIKRING 75

Generelt om DNB Livsforsikring 76
Utvikling i DNB Livsforsikring i 2016 76
Styring og måling av risiko i DNB Livsforsikring 77
Kapitalkrav for DNB Livsforsikring 79

12. DNB FORSIKRING 80

Generelt om DNB Forsikring 81
Utvikling i DNB Forsikring i 2016 81
Styring og måling av risiko i DNB Forsikring 82
Kapitalkrav for DNB Forsikring 82

13. RAMMEBETINGELSER FOR KAPITAL- OG LIKVIDITETSKRAV 83

14. INFORMASJON OM DNBS GODTGJØRELSESORDNING 87

Variabel godtgjørelse 90
Styrets erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte 88
Beslutningsprosess 88

15. DEFINISJONER OG BEGREPSFORKLARINGER 91

Innledning

Rapporten inneholder informasjon om risikostyring, risikomåling og kapitaldekning i henhold til kravene i Kapitalkravsforskriften del IX: Offentliggjøring av finansiell informasjon. I tillegg inneholder rapporten informasjon i henhold til nye krav til rapportering gitt av Basel-komitéen i «Pillar 3 disclosure requirements – consolidated and enhanced framework».

Kapitaldekningsregelverket er satt sammen av tre pilarer. Pilar 1 er de kvantitative minimumskravene til bankenes kapital og beskrivelse av beregningsmetodene for risikovektet volum og hva som er tellende kapital. Kapitaldekningsregelverket tillater ulike metoder for å beregne kapitalkravet.

Figuren viser hvilke metoder som benyttes til beregning av kapitalkrav for de ulike risikoformene. DNB rapporterer kredittrisiko etter avansert IRB- metode, hvor interne risikomodeller for PD, LGD og EAD benyttes. Enkelte kredittporteføljer har midlertidig eller varig unntak fra IRB-rapportering, og rapporteres etter standardmetoden. Markedsrisiko måles etter standardmetoden. Operasjonell risiko rapporteres i hovedsak etter sjablongmetoden, mens enkelte datterselskap bruker basismetoden.

Pilar 2 stiller krav til interne kapitaliseringsvurderinger og bankenes ansvar for å vurdere andre risikoer enn de som er kvantifisert under pilar 1. Pilar 3 er kravene til offentliggjøring av informasjon, og skal gjøre det mulig for markedet å vurdere finansinstitusjonens risiko- og kapitalstyring.

Retningslinjer og rutiner for pilar 3-rapporteringen er vedtatt av styret i DNB. Styret behandler også rapporten før offentliggjøring. Pilar 3-rapporten er ikke underlagt revisjon. Tabeller finnes i rapportens vedlegg.

Norges ledende finanskonsern

DNB representerer mer enn 190 års finanshistorie, fra etableringen av Christiania Sparebank i 1822 til posisjonen som Norges største finanskonsern med en forvaltet kapital på 2 931 milliarder kroner per 31. desember 2016.

Konsernet har et komplett tilbud av finansielle tjenester innenfor blant annet lån, sparing, investering, betalingsformidling, rådgivning, eiendomsmegling, forsikring og pensjon for person- og bedriftskunder.

DNB er blant verdens ledende banker innenfor sine internasjonale satsingsområder, spesielt innen energi, shipping, fiskeri og sjømat. Banken er tilgjengelig i hele Norge gjennom døgnåpen telefon- og nettbank, egne bankkontorer og gjennom Post i Butikk.

Selskapets største aksjonær er Staten ved Nærings- og fiskeridepartementet med 34 prosent, og nest størst er Sparebankstiftelsen DNB med 9 prosent.

Grunnleggende om norsk økonomi

Norge har 5,3 millioner innbyggere og BNP per innbygger er betydelig høyere enn i EU-landene. De siste 15 årene har norsk økonomi hatt høyere vekst og lavere svingninger i BNP enn de andre nordiske landene og eurolandene.

Norges gode finansielle situasjon har gitt betydelig finanspolitisk handlingsrom og fleksibilitet til å møte lavere økonomisk aktivitet. Høyere økonomisk vekst i Norge enn i EU-landene i perioden etter finanskrisen har medført at styringsrenten har blitt holdt høyere enn i de fleste andre land i Norden og EU. Det at Norge har en nasjonal valuta som flyter fritt, demper effekten av konjunktursvingninger. I tillegg til olje og gass er fisk og aluminium viktige produkter for norsk eksport. God tilgang til billig elektrisitet fra vannkraft har vært en viktig forutsetning for utviklingen av norsk metallproduksjon.

Norske statsobligasjoner har den høyeste kredittratingen som er mulig å oppnå, og Norge har i 12 av de siste 14 årene ligget på toppen av listen over FNs Human Development Index. Indeksen er basert på statistikk over blant annet forventet levealder, utdanning og inntekter.

De siste tjue årene har boligprisene i Norge økt markant. De har blitt løftet av høy inntektsvekst, lav og stabil arbeidsledighet og en periodevis lav rente. I tillegg har det vært begrenset byggeaktivitet i forhold til befolkningsveksten i deler av perioden. Om lag 90 prosent av husholdningene eier boligen de bor i, og utleiemarkedet er derfor begrenset.

Oljens påvirkning på norsk økonomi har økt betydelig siden de første oljefunnene på slutten av 1960-tallet. I 2016 utgjorde olje- og gasseksporten 11,9 prosent av BNP og 35,3 prosent av eksportinntektene. Investeringsaktivitetene på den norske kontinentalsokkelen påvirker også fastlandsbedriftene. Inntekter fra petroleumsaktiviteten sto for 12,9 prosent av statens totale inntekter i 2016. Disse inntektene ble overført til Statens pensjonsfond utland, populært kalt Oljefondet. Dette fondet fungerer som en buffer mellom løpende oljeinntekter og løpende forbruk gjennom statsbudsjettet. Oljefondet investerer kun i utlandet. Ved inngangen til 2016 var verdien av fondet om lag 202 prosent av BNP. Handlingsregelen regulerer bruken av oljeinntektene, og er satt for å sikre at inntektene gradvis innfases i den norske økonomien på et nivå som kan opprettholdes over tid.

Høy kostnadsvekst over tid, i kombinasjon med lav oljepris siden høsten 2014, har ført til betydelige kutt i petroleumsinvesteringene i 2015 og 2016. Dette har igjen ført med seg et omslag i norsk økonomi, hvor både veksten og kapasitetsutnyttelsen er lavere enn normalt over hele landet. Arbeidsledigheten har steget, men så langt først og fremst i oljedominerte yrker og regioner, særlig Sør- og Vestlandet. Oljeinvesteringene vil trolig falle videre de neste årene og på den måten fortsette å tynge norsk næringsliv og arbeidsmarkedet. En lav rente, svak norsk krone og en ekspansiv finanspolitikk har bidratt til at det likevel har vært positiv vekst i fastlandsøkonomien.

CROs oppsummering av året

DNB ønsker å utnytte de mulighetene som ny teknologi gir. Digitalisering av banktjenester står høyt på dagsordenen. Det samme gjelder utnyttelse av store datamengder til å forbedre risikostyringen, og utvikle bedre og raskere beslutningsstøtteverktøy. Arbeidet med interne modeller for risikomåling gjennom mange år har gjort at DNB har et sterkt kompetansemiljø som bidrar til å utvikle det «digitale DNB».

DNB ferdigstilte i 2016 en flerårig prosess med å øke ren kjernekapital for å tilfredsstille de nye og langt høyere regulatoriske kapitalkravene til norske banker. Ren kjernekapitaldekning for DNB-konsernet var 16,0 prosent ved utgangen av 2016, for ett år siden var den 14,4 prosent og for to år siden 12,7 prosent. Kravet til ren kjernekapitaldekning, når pilar 2-krav og alle bufferelementene er medregnet, var 14,7 prosent ved utgangen av 2016.

Norske krav er høyere enn i tilsvarende krav i våre nordiske naboland. En bekymring er at rammevilkårene innebærer at norskregulerte banker er mindre konkurransedyktig på lavrisikoengasjementer enn banker fra andre nordiske land. DNB oppfyller det kommende kravet til uvektet kjernekapitalandel med god margin, og fremstår som en av verdens best kapitaliserte banker.

Ved inngangen til 2016 var den største usikkerheten knyttet til virkningene av den vedvarende lave oljeprisen på norsk økonomi. Ett år senere kan vi oppsummere at det ble et utfordrende år for aktører i de mest utsatte bransjene: leverandørindustrien til oljenæringen, supply-rederier og riggselskaper. DNB resultatførte nedskrivninger på 7,4 milliarder kroner i 2016, hovedsakelig knyttet til kredittengasjementer mot disse bransjene. Samtidig ser vi at ringvirkningene for norsk økonomi, og smitteeffekten til andre bransjer har vært mindre enn ventet. Ved utgangen av året var det fortsatt utfordringer for en del av kundene våre i offshorebransjen, men mange restruktureringer er gjennomført og bransjen har vist god evne til tilpasning. Dette taler for at tapene framover blir lavere.

DNBs risikoeksponering, målt i økonomisk kapital, ble noe redusert i 2016. De viktigste forklaringene var redusert aksjeeksponering i livsforsikringsvirksomheten og nedbygging av kreditteksponeringen mot store internasjonale kunder. Forretningsområdet Storkunder og internasjonal reduserte utlånene med 45 milliarder kroner gjennom året. Reduksjonen er en konsekvens av en beslutning om å begrense risikokonsentrasjonen mot shipping og olje- og energi. Også næringseiendomsporteføljen i DNB, som i hovedsak er lån i Norge, har blitt redusert. Dette er i tråd med ønsket om å unngå store bransjekonsentrasjoner. På den annen side vokste porteføljene av lån til småbedrifter i Norge og boliglån til norske husholdninger. Særlig boliglånsporteføljen hadde sterk vekst i 2016 da det ble satt nye rekorder for både omsetning og prisvekst for boliger i Norge. For å dempe prisveksten skjerpet

Finansdepartementet inn regelverket for bankenes adgang til å gi lån med pant i bolig gjennom ny forskrift gjeldende fra 1. januar 2017. Boliglånsporteføljen i DNB har hatt svært lave mislighold og tap de siste årene. Det samme gjelder for porteføljen av kredittkort og forbruksfinansiering til privatpersoner.

I likhet med mange andre næringer opplever bank- og finansnæringen store og akselererende endringer som påvirker forretningsmodellene. Den teknologiske utviklingen muliggjør økt grad av digitalisering, selvbetjening og informasjonsdeling. Nye digitale løsninger erstatter tradisjonelle banktjenester. DNB ønsker å utnytte de mulighetene som ny teknologi gir. Digitalisering av banktjenester står høyt på dagsordenen. Det samme gjelder utnyttelse av store datamengder til å forbedre risikostyringen, og utvikle bedre og raskere beslutningsstøtteverktøy.

«DNB oppfyller det kommende kravet til uvektet kjernekapitalandel med god margin, og fremstår som en av verdens best kapitaliserte banker.»

TERJE TURNES, CRO

Arbeidet med interne modeller for risikomåling gjennom mange år har gjort at DNB har et sterkt kompetansemiljø som bidrar til å utvikle det «digitale DNB». I 2016 ble det lansert en løsning for selvbetjent refinansiering av boliglån i DNBs nettbank. Forenkling av låneprosessene gjennom digitalisering får høy prioritet også i 2017. Målet er å utvide tilbudet av selvbetjente produkter samtidig som risikoen holdes lav. Risikostyring konsern deltar i dette arbeidet med kompetanse både på kredittprosess og på modellutvikling.

Et annet område der utviklingen er rask og akselererende er digitale angrep mot bankene. Angrepene kan være av forskjellig art og alvorlighet, men antallet er sterkt økende. DNB intensiverte arbeidet med å styrke informasjons- og IT-sikkerheten i 2016. Samtidig gjør den stadig økende digitaliseringen at banken blir mer utsatt. Flere digitale angrep ble stoppet gjennom året, og tapene var svært begrenset. Risikoen for nye angrep er hele tiden tilstede, og angrepene blir stadig mer avanserte. Tiltakene for å forebygge digitale angrep vil bli styrket i 2017.

DNB har erfart at problemstillinger rundt produktegenskaper og markedsføringen av produkter kan få stor betydning for konsernets omdømme. Det ble ikke bokført vesentlige tap knyttet til denne typen hendelser i 2016, men omdømmemålingene viser at slike saker skader DNBs omdømme. Bevisstheten rundt de etiske problemstillingene, samfunnsansvar og atferdsrisiko er økende i konsernet. Det har blant annet medført at metoden for oppfølging av omdømme i risikoappetittrammeverket blir endret, og utvidet, for 2017. Det vil også bli implementert ny metodikk for risikoanalyser i forbindelse med nye produkter og tjenester.

Å forebygge hvitvasking og terrorfinansiering, og å bidra til at Norge etterlever internasjonale sanksjonsregelverk, er en del av DNBs samfunnsansvar. Anti-hvitvaskingsarbeidet (AML) har blitt vesentlig styrket de siste årene. Dokumentasjon av den lovpålagte informasjonen om kunder har blitt gjennomgått og forbedret der denne har vært mangelfull. Dette arbeidet fortsetter i 2017. Det er etablert maler og metoder for hvordan risikoanalyser, i forbindelse med forebyggende tiltak mot hvitvasking, skal gjennomføres i DNB. Slike risikoanalyser er gjennomført for hele konsernet. Alle ansatte har gjennomført ny grunnopplæring innenfor AML. I løpet av 2017 ferdigstilles et internt rammeverk for anti-hvitvasking i DNB som skal sikre at AML håndteres på samme måte i alle deler av konsernet.

Jeg mener at DNB-konsernets rapport for Risiko- og kapitalstyring gir et godt og dekkende bilde av risikosituasjonen og hvordan vi styrer, måler og rapporterer risiko i DNB.

Terje Turnes, Chief Risk Officer

1

VIKTIGE UTVIKLINGSTREKK

09 Viktige hendelser i 2016

Viktige utviklingstrekk

Ved utgangen av 2016 syntes både norsk og internasjonal økonomi å være i bedring. Oljeprisen (Brent spot) steg med 55 prosent i løpet av året og endte på 55,4 dollar per fat ved årsslutt. Utbyggingen av oljefelt på norsk sokkel er i ferd med å tilpasse seg de nye, lavere oljeprisene. Ved utgangen av 2016 ble det observert noe økt investeringslyst for kjøp av andeler i oljefelt i britisk og norsk sektor. Tradisjonell eksport har hatt støtte av en svak krone, noe som medvirket til at blant annet lakseoppdrett hadde rekordhøy fortjeneste i 2016. På grunn av forsinkelsesmekanismer må det påregnes nedskrivninger på utlån innenfor oljeprisutsatte næringer også i 2017. Rentenivået er på vei opp, noe som er særlig positivt for DNB Livsforsikring.

Etter flere år med kapitaloppbygging hadde DNB-konsernet ved utgangen av 2016 tilstrekkelig ansvarlig kapital både i forhold til regulatoriske krav og internt vurderte kapitalbehov. DNB har et mål om å holde en egenbuffer på om lag ett prosentpoeng, i tillegg til det samlede regulatoriske kravet til ren kjernekapitaldekning, som ved utgangen av 2016, var på 14,7 prosent. Ren kjernekapitaldekning for DNB-konsernet var på 16,0 prosent, og totalkapitaldekning på 19,5 prosent ved utgangen av 2016. Året før var tilsvarende tall henholdsvis 14,4 og 17,8 prosent. Uvektet kjernekapitalandel (leverage ratio) var 7,3 prosent ved utgangen av 2016 mot 6,7 prosent ett år tidligere.

Den operasjonelle risikoen var tilfredsstillende i 2016, og tapene var på et lavt nivå. Arbeidet med å styrke informasjonssikkerheten i DNB har økt i intensitet for å møte et stadig økende trusselbilde knyttet til digitale angrep, og redusere risikoen for at konfidensiell informasjon kan komme på avveie. Generelt bedret IT-driftsstabiliteten seg gjennom 2016. Forbedringen kan i stor grad tilskrives oppgraderingen av IT-infrastrukturen som ble foretatt i forbindelse med flytting av datasentre til én lokasjon i 2015. I august ble det gjennomført en vellykket test av katastrofeløsninger for DNBs stormaskin. DNB fikk gjennom denne testen bekreftet at konsernet har en robust og driftssikker løsning.

DNB-konsernet kvantifiserer risiko gjennom beregning av økonomisk kapital. Økonomisk kapital gikk ned med 2,7 milliarder kroner fra utgangen av 2015, til 73,0 milliarder kroner ved utgangen av 2016.

Økonomisk kapital for kreditt gikk ned med 1,1 milliarder kroner gjennom 2016. Nedgangen skyldtes at kredittvolumet i storkundeporteføljen ble redusert med om lag 90 milliarder kroner, målt i forventet engasjement ved mislighold (EAD). Kvaliteten i de fleste kredittporteføljene var stabil og god, men enkelte bransjer opplevde store utfordringer i 2016. Effekten av reduserte olje- og gassinvesteringer var særlig stor for oljeleverandørselskapene. Året var preget av mange og omfattende restruktureringer i disse bransjene. DNB har satt inn betydelige ressurser og fagkompetanse i disse prosessene, noe som også ventes å fortsette inn i 2017.

Situasjonen for tradisjonell shipping har vært krevende, men langt mindre dramatisk enn for oljerelaterte næringer. Ratene i tørrbulkmarkedet bedret seg mot slutten av 2016, men fra et historisk lavt nivå. Ratene for tank var gode i første halvår, men falt i andre halvår, mens ratene for container var lave gjennom hele året. Det vil kunne bli behov for restruktureringer også i disse sektorene.

Yield-nivået for næringseiendom, spesielt de beste beliggenhetene i Oslo, er rekordlavt og prisene historisk høye. Konsernets utlånsportefølje innenfor norsk næringseiendom vurderes å være robust, med svært lave tap. Utlånsvolumet ble noe redusert i 2016 i tråd med gjeldende strategi. DNB er opptatt av å finansiere gode prosjekter og eiendommer med en stabil og forutsigbar kontantstrøm som gir tilstrekkelig gjeldsbetjeningsevne. Eiendommens likviditet, leiekontraktenes løpetid, leietager og restverdi står sentralt i vurderingen av hvilke prosjekter som skal finansieres. Byggeprosjekter finansieres dersom det foreligger tilfredsstillende forhåndssalg eller forhåndsutleie.

Boligprisene på landsbasis var ved utgangen av desember 12,8 prosent høyere enn ett år tidligere, men det er fortsatt store regionale forskjeller. Boligprisveksten i Oslo på var på hele 23 prosent, mens boligprisene i Stavanger falt med 2,6 prosent. Den høye boligprisveksten og prisnivået i Oslo og på det sentrale østlandsområdet representerer en risiko for økte mislighold dersom det blir en negativ utvikling i norsk økonomi.

ØKONOMISK KAPITAL

Milliarder kroner	31.12.2016	31.12.2015
Kredittrisiko	54,4	55,5
Markedsrisiko	7,0	7,1
Markedsrisiko i livsforsikring	5,3	8,3
Forsikringsrisiko	1,7	2,0
Operasjonell risiko	11,5	11,2
Forretningsrisiko	7,3	7,1
Brutto økonomisk kapital	87,2	91,2
Diversifiseringseffekt *	(14,2)	(15,5)
Netto økonomisk kapital	73,0	75,7
Diversifiseringseffekt i prosent av brutto økonomisk kapital	16,3 %	17,0 %

*Diversifiseringseffekten gjelder den risikoreduserende effekten konsernet oppnår ved at ulike risikotyper ikke kan påregnes å medføre tap samtidig.

Økonomisk kapital for markedsrisiko i livsforsikring ble redusert med 2,9 milliarder kroner gjennom året. Reduksjonen skyldtes redusert aksjeeksponering, økte buffere og høyere renter. DNB Livsforsikring hadde en solvensmargin på 211 prosent ved utgangen av 2016. Solvensmarginen, målt uten overgangsregler, var på 152 prosent. Markedsrisikoeksponeringene utenfor livsforsikringsvirksomheten var på samme nivå som ved utgangen av 2015.

VIKTIGE HENDELSER I 2016

- Nytt solvensregelverk for europeiske forsikringsselskaper, Solvens II, trådte i kraft 1. januar.
- Nordea og DNB offentliggjorde en avtale om å slå sammen virksomhetene i Estland, Latvia og Litauen for å skape en ledende bank i Baltikum med sterke nordiske røtter. Transaksjonen er avhengig av myndighetenes godkjennelse og andre betingelser, og er ventet å bli sluttført i andre kvartal 2017.
- I kjølvannet av Panama Papers-saken ble advokatselskapet Hjort engasjert for å foreta en ekstern vurdering av DNBs befatning med denne saken. Rapporten forelå i midten av september, og konkluderte med at DNB ikke hadde begått noen lovbrudd. På den annen side var det begått to brudd på DNBs interne retningslinjer, og tiltak er blitt iverksatt.
- I en stresstest i regi av Den europeiske bankmyndigheten (ESA) ble DNB beskrevet som den mest motstandsdyktige mot økonomiske kriser blant bankene som deltok i testen.
- I fjerde kvartal ble det kjent at DNB er en av mange banker som er med på å finansiere utbyggingen av en ny og omstridt oljerørledning i Nord-Dakota, USA. DNB vil sikre at banken kan stå inne for sin del av prosjektfinansieringen, og vil eventuelt revurdere sitt låneengasjement i rørledningen. I løpet av fjerde kvartal solgte bankens fond eierandelene i selskapene som bygger rørledningen.
- Finansdepartementet fastsatte en ny boliglånsforskrift gjeldende fra 1. januar 2017. Den nye forskriften innebærer innstramminger i regelverket for bankenes boliglånspraksis. Samtidig ble det klart at Stortinget støttet regjeringens forslag til finansskatt.
- Finansdepartementet hevet kravet om motsyklisk buffer fra 1,5 til 2 prosent med virkning fra utgangen av 2017.

Kredittrateringer i DNB Bank ASA

En kredittrating er fremoverskuende og tar hensyn til hvordan fremtidige hendelser vil kunne påvirke kredittverdigheten til utsteder. Kredittratingen uttrykker ratingbyråenes vurdering av evnen og viljen utsteder har til å innfri sine finansielle forpliktelser i sin helhet og i tide. Solide kredittratinger fra anerkjente ratingbyråer er derfor viktig for å sikre forutsigbar og fleksibel tilgang på finansiering. Tabellen viser kredittratingene DNB Bank ASA fikk i 2016.

En kortsiktig kredittrating reflekterer sannsynligheten for at utsteder ikke innfrir sine finansielle forpliktelser i inneværende år, samt forventet finansielt tap dersom nevnte forpliktelser ikke innfris. En langsiktig kredittrating reflekterer samme sannsynlighet, men over et tidsrom på ett år eller mer. Kredittratingen utledes fra en uavhengig kredittanalyse utført av ratingbyrået, og skal bidra til å redusere asymmetrisk informasjon mellom utsteder og investor. Figuren viser historisk utvikling i DNB Banks langsiktige kredittrating.

Ratingbyrå	Kredittrating	Siste rapport/ pressemelding
Standard & Poor's	Kort sikt: A-1 Lang sikt A+ Outlook: Negativ	Standard & Poor's rating av DNB Bank ASA – desember 2016
Moody's	Kort sikt: P-1 Lang sikt: Aa2 Outlook:Negativ	Moody's Credit Opinion – oktober 2016
Dominion Bond Rating Service (DBRS)	Kort sikt: R-1 (middels) Lang sikt: AA (lav) Trend: Stabil	DBRS pressemelding – september 2015

UTVIKLING I LANGSIKTIG KREDITTRATING

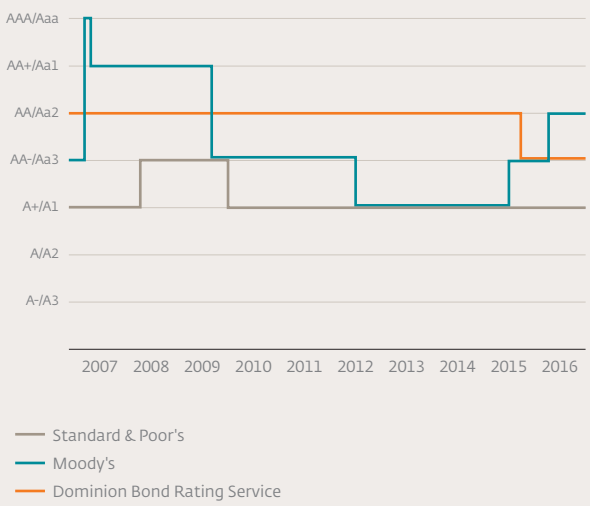

2

JURIDISK STRUKTUR OG KONSOLIDERINGS-REGLER FOR KAPITALDEKNING

11 Investering i tilknyttede selskaper

Juridisk struktur og konsolideringsregler for kapitaldekning

I konsernregnskapet for DNB ASA (DNB) inngår DNB Bank ASA, DNB Livsforsikring AS, DNB Asset Management Holding AS og DNB Forsikring AS, alle med underliggende datterselskaper.

DNB avlegger konsernregnskap i samsvar med IFRS. For beskrivelse av konsernets regnskapsprinsipper, se DNBs årsrapport. Ved utarbeidelse av konsernregnskapet elimineres konserninterne transaksjoner, balanser, samt gevinster og tap på transaksjoner mellom enheter i konsernet. Konsolidering av kapitaldekning er regulert i kapitalkravsforskriften, Finansforetaksloven og Forskrift om konsolidering mv. i tverrsektorielle grupper og er i henhold til EUs kapitaldekningsregelverk for banken og verdipapirforetak (CRD IV/CRR). I henhold til dette skal kun foretak i finansiell sektor, og foretak som yter tilknyttede tjenester, inngå i konsolidert kapitaldekning.

Fra og med tredje kvartal 2016 føres eiendeler og gjeld i DNB Baltics (AS DNB Pank (Estland), AS DNB Banka (Latvia), og AB DNB Bankas (Litauen)) etter egenkapitalmetoden og presenteres på linjen «eiendeler holdt for salg» og «forpliktelser holdt for salg» i konsernregnskapet etter IFRS. I kapitaldekningsberegningen, for bankkonsernet og DNB-konsernet, blir selskapene i DNB Baltics fullkonsolidert som tidligere.

Tilknyttede selskap skal forholdsmessig konsolideres i forhold til eierandel. Verdivurderingsprinsippene i selskapsregnskapet for de operative foretakene skal legges til grunn for konsolidering av kapitaldekningen. For eierandeler i utenlandske selskap som konsolideres inn, skal verdivurderingsprinsipper som legges til grunn i soliditetsberegninger på nasjonalt nivå i de respektive selskap benyttes.

INVESTERING I TILKNYTTEDE SELSKAPER

DNB Bank ASA har en eierandel i Eksportfinans på 40 prosent. Banken har også stilt garanti for andre utlån i Eksportfinans. Transaksjonene med Eksportfinans er inngått på ordinære markedsmessige betingelser, som om de var gjennomført mellom uavhengige parter.

Investeringen tas inn etter egenkapitalmetoden i regnskapet og konsolideres pro rata i kapitaldekningen. DNBs andel av risikovektet volum i Eksportfinans utgjorde 4,2 milliarder kroner ved utgangen av 2016.

JURIDISK STRUKTUR

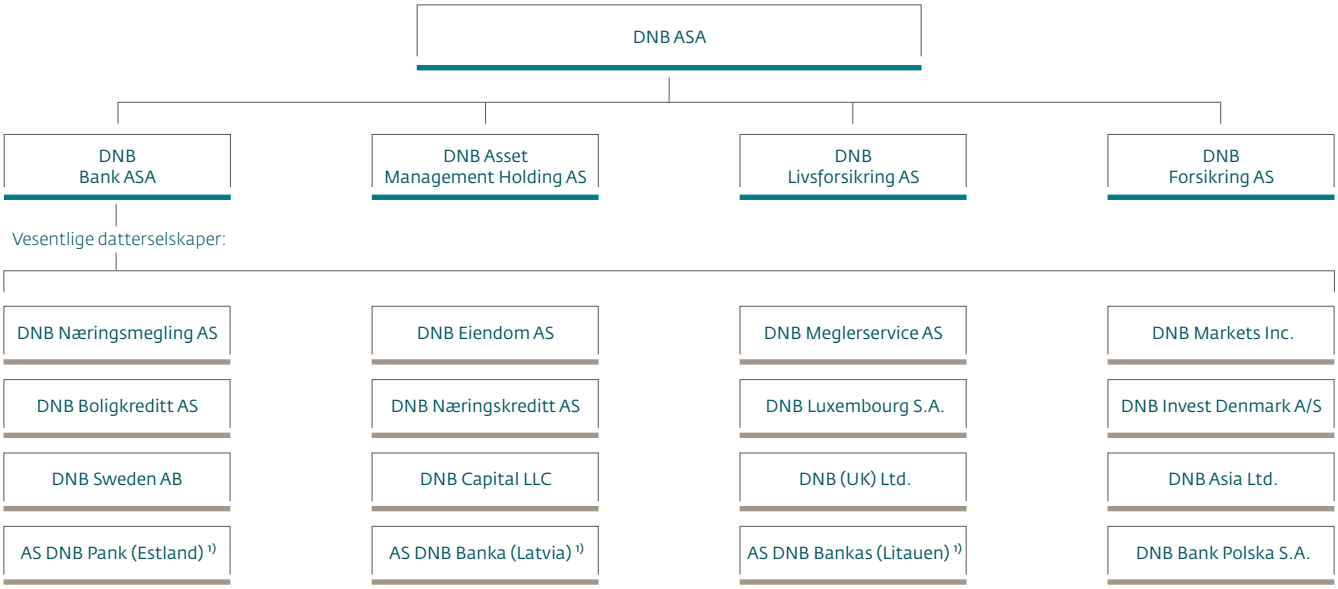

1) DNB og Nordea kunngjorde 25. august 2016 at de hadde inngått en avtale om å slå sammen virksomhetene i Estland, Latvia og Litauen. Transaksjonen er avhengig av myndighetenes godkjennelse og betingelser og er ventet å bli sluttført rundt andre kvartal 2017. Se note 40 i årsregnskapet for flere detaljer.

3

KAPITALDEKNING

13 Uvektet kjernekapitalandel
14 Ansvarlig kapital
14 Risikovektet volum
17 Bufferkrav

Kapitaldekning

DNB-konsernet har et mål om å holde en egenbuffer på om lag ett prosentpoeng i tillegg til det samlede regulatoriske kravet til ren kjernekapitaldekning. Egenbufferen er etablert for å kunne fange opp variabilitet i risikovektet volum og inntjening, som for eksempel oppstår gjennom valutakursendringer eller endringer i kredittspreader, slik at konsernet kan opprettholde normal utlånsvekst og ha en forutsigbar utbyttepolitikk. Ved utgangen av 2016 var det samlede regulatoriske kravet til ren kjernekapitaldekning på 14,7 prosent, og DNBs interne mål på 15,7 prosent. Kapitaliseringsmålene er knyttet til det til enhver tid gjeldende beregningsgrunnlaget. For norske banker gjelder en overgangsregel knyttet til kapitalkravsberegningen som tilsier at samlet risikovektet volum ikke kan være mindre enn 80 prosent av tilsvarende beregning under Basel I-regelverket.

Ved utgangen av 2016 hadde DNB-konsernet en ren kjernekapitaldekning på 16,0 prosent, og en totalkapitaldekning på 19,5 prosent, mot henholdsvis 14,4 og 17,8 prosent ett år tidligere. Risikovektet volum var 1 051 milliarder kroner ved utgangen av 2016 mot 1 129 milliarder kroner året før.

Basel I-gulvet for beregningsgrunnlaget er effektivt for DNB, og reduserte ren kjernekapitaldekning med 1,6 prosentpoeng i forhold til Basel III-beregningsgrunnlaget uten overgangsregel ved utgangen av 2016.

DNB Bank-konsernet hadde, ved utgangen av 2016, en ren kjernekapitaldekning på 15,7 prosent, og en totalkapitaldekning på 20,0 prosent, beregnet etter overgangsregelen, mot henholdsvis 14,3 og 17,9 prosent ett år tidligere.

DNB Bank ASA hadde en ren kjernekapitaldekning på 19,1 prosent ved slutten av 2016, mot 15,1 prosent i 2015. Totalkapitaldekningen utgjorde 24,8 prosent i 2016, mot 19,3 i 2015.

Det nye soliditetsregelverket for forsikringsselskap i Norge og Europa, Solvens II, gjaldt fra 1. januar 2016. DNB Livsforsikring hadde, ved utgangen av 2016, en solvensmargin på 152 prosent uten bruk av overgangsordning, og 211 prosent beregnet basert på overgangsordningen. Tilsvarende tall for ett år siden, pro forma beregnet, var henholdsvis 113 prosent uten bruk av overgangsordningen og 192 prosent etter anvendelse av overgangsordningen. Ved utløpet av fjerde kvartal var gjenstående avsetningsbehov for økt forventet levealder på 0,5 milliarder kroner. Egenkapitalens andel av avsetningsbehovet er sluttført, slik at gjenstående behov skal dekkes av kundenes renteoverskudd. Se kapittel om DNB Livsforsikring.

DNB Boligkreditt AS hadde, ved utgangen av 2016, en ren kjernekapitaldekning på 16,0 prosent, og en totalkapitaldekning

KAPITALDEKNING, DNB-KONSERNET

Prosent

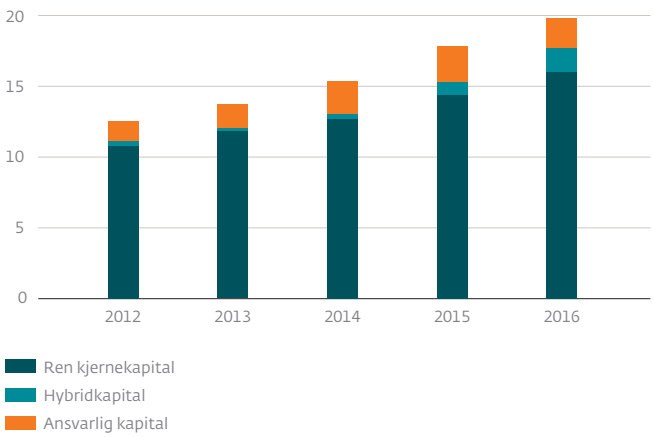

RISIKOVEKTET VOLUM, DNB-KONSERNET

Milliarder kroner

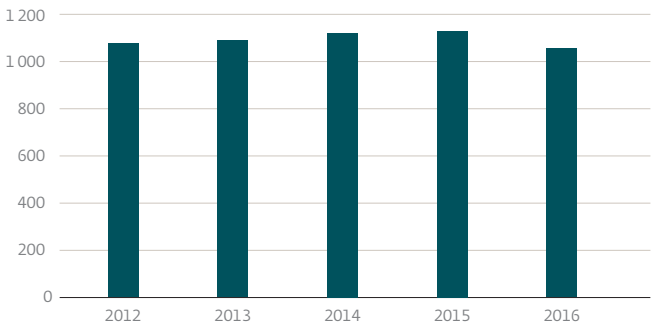

på 18,0 prosent beregnet etter overgangsregelen for risikovektet volum. Uten overgangsregelen ville ren kjernekapitaldekning og totalkapitaldekning for DNB Boligkreditt vært henholdsvis 19,6 og 22,1 prosent.

UVEKTET KJERNEKAPITALANDEL

Som et supplement til det risikovektede kapitaldekningssystemet, introduserte Baselkomiteen etter finanskrisen et nytt måltall for soliditet, «leverage ratio» eller uvektet kjernekapitalandel. Baselkomiteen anbefalte at det fra 2015

skulle være rapporteringsplikt for nøkkeltallet, og at det fra 2018 skal gjelde et minstekrav til uvektet kjernekapitalandel. EU-kommisjonen har i tråd med Baselkomiteens anbefaling foreslått å innføre et minstekrav på 3 prosent.

Finansdepartementet har fastsatt minstekrav til uvektet kjernekapitaldekning for kredittinstitusjoner og verdipapirforetak i Norge med virkning fra 30. juni 2017. Kapitalstørrelsen er kjernekapital inkludert hybridkapital. Beregningsgrunnlaget består av eiendeler, med tillegg av utenom-balanseposter, omregnet etter konverteringsfaktorer som i standardmetoden for ordinær kapitaldekning. I tillegg er det noen særskilte justeringer for derivater og repo-transaksjoner. Forsikringsvirksomheten er holdt utenfor. Definisjonene av kapitalstørrelse og beregningsgrunnlag samsvarer med det internasjonale regelverket. Det norske kravet til uvektet kjernekapitalandel er bygget opp som et minstekrav på 3 prosent, som vil gjelde alle kredittinstitusjoner, et bufferkrav for banker på 2 prosent, og et ekstra bufferkrav på 1 prosent for systemviktige banker. DNB vil som eneste institusjon i Norge få et krav til uvektet kjernekapitalandel på 6 prosent.

DNB-konsernet beregner uvektet kjernekapitalandel i henhold til CRRs reviderte artikkel 429 og EU-kommisjonens forordning, som trådte i kraft 18. januar 2015. Ved utgangen av 2016 var uvektet kjernekapitalandel for DNB-konsernet 7,3 prosent, mot 6,7 prosent ett år tidligere. DNB oppfyller det kommende minstekravet på 6 prosent med god margin.

ANSVARLIG KAPITAL

Et resultat på 18,7 milliarder kroner for 2016 bidro til fortsatt kapitaloppbygning for DNB-konsernet. Det gode resultatet kom som følge av økte netto renteinntekter, reduserte kostnader og økte andre driftsinntekter. Om lag halvparten av økningen skyldtes ny metode for konsolidering av forsikringsvirksomheten, gjeldende fra 31. januar, mens nedgangen for bankkonsernet, som ikke er påvirket av endringen vedrørende forsikring, var 16 milliarder kroner.

Ren kjernekapital for DNB-konsernet økte med 5 milliarder kroner i løpet av 2016. På grunn av endringer i kapitaldekningsregelverket har DNB Livsforsikring og DNB Forsikring, fra og med første kvartal 2016, ikke vært med i den regulatoriske konsolideringen for DNB-konsernet. Det vil si at egenkapital og risikovektede eiendeler fra forsikringsvirksomheten ikke inkluderes i grunnlaget for beregning av kapitaldekning. Selskapene behandles i stedet som investeringer. Dette ga en reduksjon i ren kjernekapital for DNB–konsernet på 5 milliarder kroner i første kvartal. Endringen ga nedgang både i størrelsen på ren kjernekapital og i risikovektet volum, med en positiv nettoeffekt på kapitaldekningen for DNB-konsernet. Risikovektet volum for finanskonsernet ble redusert med 80 milliarder kroner i første kvartal. Kjernekapitalen ble ytterligere økt ved utstedelse av fondsobligasjoner for 7 milliarder kroner. Nærmere informasjon om ansvarlig kapital finnes i vedlegg.

Styret har foreslått et utbytte på 5,70 kroner per aksje for 2016. Det foreslåtte utbyttet gir en direkteavkastning på 4,4 prosent basert på en børskurs per 31. desember 2016 på 128,4 kroner, og innebærer at DNB ASA vil utbetale til sammen 9,3 milliarder kroner i utbytte for 2016. Utdelingen tilsvarer et utdelingsforhold på 49,8 prosent av resultat per aksje.

Ifølge DNBs langsiktige finansielle ambisjoner skal konsernet frem mot 2018 oppnå en egenkapitalavkastning på over 12 prosent, en langsiktig ren kjernekapitaldekning på om lag 16,0 prosent og en utdelingsgrad på minimum 50 prosent av konsernets overskudd gitt at kapitaldekningen er tilfredsstillende.

BEREGNING AV UVEKTET KJERNEKAPITALANDEL, DNB-KONSERNET

Millioner kroner	31.12.2016
Kjernekapital	185 509
Eksponering	
Gjenkjøpsavtaler	196 891
Reinvesteringskostnader for derivater	54 155
Fremtidig eksponering for derivatkontrakter	32 079
Kvalifiserende margininnbetalinger	(15 383)
Poster utenom balansen	242 183
Lån, fordringer og øvrige eiendeler	2 043 384
Fradrag	(6 644)
Samlet eksponering	**2 546 664**
CRD IV uvektet kjernekapitalandel	**7,3 %**

UVEKTET KJERNEKAPITALANDEL, DNB-KONSERNET

Prosent

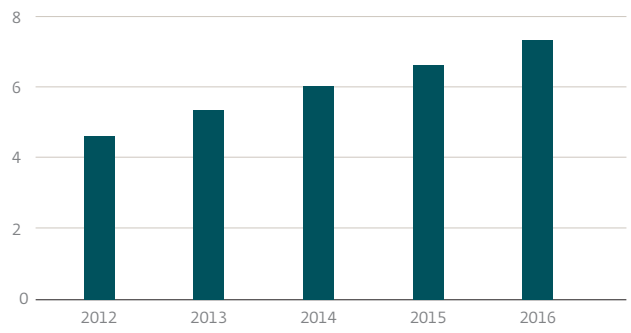

RISIKOVEKTET VOLUM

DNB-konsernet rapporterer kredittrisiko etter IRB-metode for størstedelen av porteføljen. Det vil si at interne modeller basert på bankens egen tapshistorikk legges til grunn for beregning av kapitalkrav. For foretaksporteføljen benyttes avansert IRB-metode (AIRB) som innebærer at interne modeller for sannsynlighet for mislighold (PD), tap gitt mislighold (LGD), forventet engasjement ved mislighold (EAD) og løpetid (M), legges til grunn både for styringsformål og for kapitaldekning.

IRB-porteføljene er nærmere beskrevet i kapittelet om kredittrisiko. DNB Bank ASA rapporterer operasjonell risiko etter sjablongmetoden, mens enkelte av datterselskapene bruker basismetoden. Markedsrisiko rapporteres etter standardmetoden.

Risikovektet volum ble redusert med 78 milliarder kroner i løpet av 2016 og utgjorde 1 051 milliarder kroner ved utgangen av året. Det største bidraget til reduksjonen skyldes endring i behandlingen av investeringene i forsikringsselskap ved beregning av risikovektet volum. Tidligere ble det beregnet et risikovektet volum basert på forsikringsselskapenes samlede eiendeler, mens det etter innføringen av Solvens II skal beregnes et risikovektet volum basert på den regnskapsførte verdien av DNB ASAs aksjer i forsikringsselskapene. Ved utgangen av 2016 var den effektive risikovekten for disse investeringene, etter bruk av overgangsregelen, på 80 prosent. Endringen ga en nedgang i risikovektet volum på 81 milliarder kroner. Fra 1. januar 2017 gjelder imidlertid nye regler for behandling av investeringene i DNB Livsforsikring og DNB Forsikring ved beregning av risikovektet volum etter overgangsregelen, i form av at effektiv risikovekt økes til 200 prosent. Endringen vil gi en økning i risikovektet volum på om lag 20 milliarder kroner for DNB-konsernet, og redusere ren kjernekapitaldekning med 0,2 prosentpoeng.

Tillegget i risikovektet volum, som beregnes i henhold til overgangsregelen, ble redusert med 19 milliarder kroner sammenlignet med utgangen av 2015 og utgjorde 94 milliarder kroner ved utgangen av 2016. Beregnet etter Basel III-reglene ble risikovektet volum redusert med 59 milliarder kroner i 2016.

Spesifikasjon av risikovektet volum og kapitalkrav for de viktigste datterselskapene i DNB-konsernet finnes i vedlegg.

ANSVARLIG KAPITAL, DNB-KONSERNET

Milliarder kroner

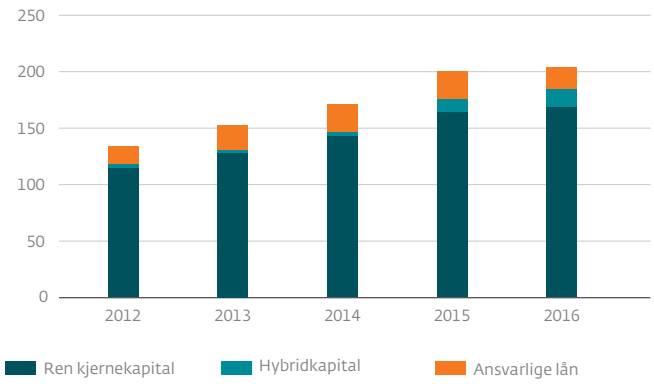

REN KJERNEKAPITAL OG UTBYTTE, DNB-KONSERNET

Milliarder kroner

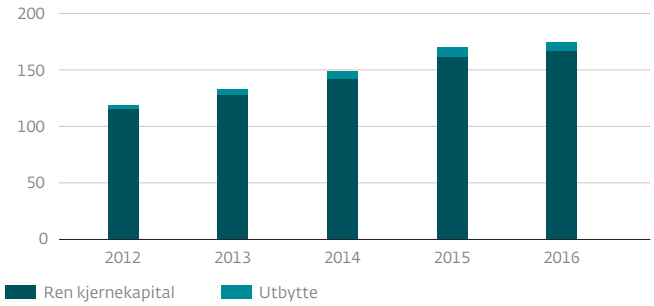

UTVIKLING I RISIKOVEKTET VOLUM, DNB-KONSERNET

Milliarder kroner

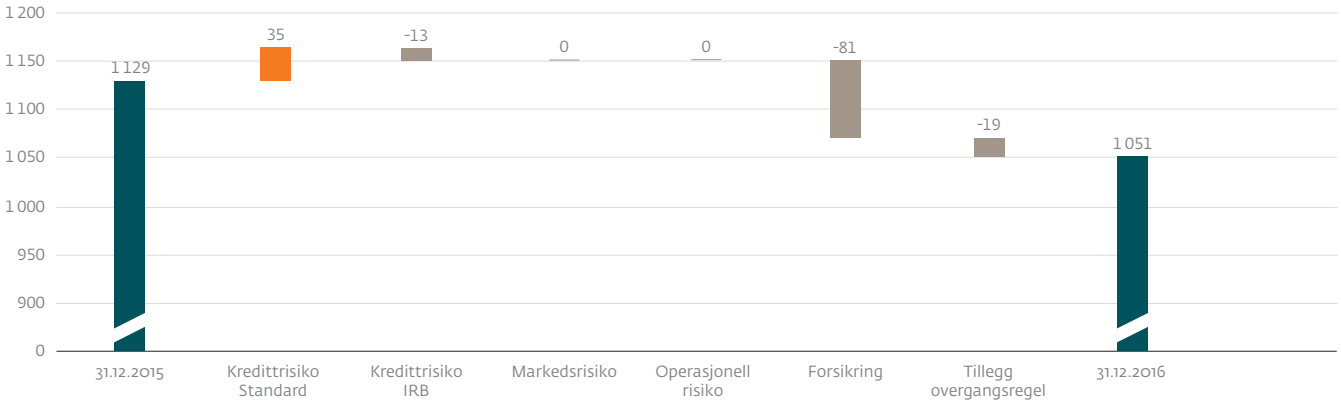

SPESIFIKASJON AV RISIKOVEKTET VOLUM OG KAPITALKRAV, DNB-KONSERNET

Millioner kroner	Eksponering, nominelt 31.12.2016	EAD[1] 31.12.2016	Gjennom-snittlige risikovekter 31.12.2016	Risikovektet volum 31.12.2016	Kapitalkrav 31.12.2016	Kapitalkrav 31.12.2015
IRB-metode						
Foretak	1 039 384	842 921	48 %	407 740	32 619	33 421
Spesialiserte foretak (SL)	8 825	8 517	52 %	4 456	356	468
Massemarked, pant i fast eiendom	706 195	706 195	22 %	155 814	12 465	12 241
Massemarked, øvrige engasjementer	112 484	92 484	26 %	23 759	1 901	1 965
Verdipapirisering	12 760	12 760	92 %	11 718	937	1 201
Sum kredittrisiko, IRB metode	**1 879 648**	**1 662 878**	**36 %**	**603 487**	**48 279**	**49 295**
Standardmetode						
Stater og sentralbanker	55 426	69 760	0 %	84	7	33
Institusjoner	147 549	99 864	25 %	24 858	1 989	2 230
Foretak	160 608	127 538	86 %	109 582	8 767	9 657
Massemarked, pant i fast eiendom	51 665	49 631	45 %	22 559	1 805	1 764
Massemarked, øvrige engasjementer	122 926	48 737	75 %	36 742	2 939	2 642
Egenkapitalposisjoner	19 712	19 711	230 %	45 291	3 623	276
Verdipapirisering	1 760	1 160	45 %	518	41	60
Øvrige eiendeler	15 210	15 210	70 %	10 594	848	535
Sum kredittrisiko, standardmetode	**574 857**	**431 611**	**58 %**	**250 228**	**20 018**	**17 195**
Sum kredittrisiko	**2 454 505**	**2 094 488**	**41 %**	**853 714**	**68 297**	**66 490**
Markedsrisiko						
Posisjonsrisiko for gjeldsinstrumenter				14 615	1 169	1 141
Posisjonsrisiko for egenkapitalinstrumenter				310	25	36
Valutarisiko				-	-	-
Vareresiko				72	6	3
Risiko for svekket kredittverdighet hos motpart (CVA)				6 131	490	513
Sum markedsrisiko				**21 128**	**1 690**	**1 693**
Operasjonell risiko				83 370	6 670	6 670
Netto forsikring, etter elimineringer				-	-	6 463
Sum risikovektet volum og kapitalkrav før overgangsregel				**958 212**	**76 657**	**81 317**
Tillegg i kapitalkravet som følge av overgangsregel [2]				**93 285**	**7 463**	**9 033**
Sum risikovektet volum og kapitalkrav				**1 051 498**	**84 120**	**90 350**

[1] Forventet engasjementsbeløp ved mislighold.
[2] På grunn av overgangsreglen kan minstekrav til kapitaldekning maksimalt reduseres til 80 prosent i forhold til kravene etter Basel I-reglene.

BUFFERKRAV

En sentral del av det nye kapitaldekningsregelverket er den kombinerte bufferen, det vil si summen av bevaringsbuffer, systemrisikobuffer, SIFI-buffer og eventuell motsyklisk buffer. Bufferkravene skal oppfylles med ren kjernekapital. Det samme gjelder for pilar 2-kravet som for DNB er på 1,5 prosent. Dersom ren kjernekapital faller under det som kreves for å oppfylle minstekravet og den kombinerte bufferen, vil det kunne medføre begrensninger på utbytte, bonuser og betjening av hybridkapital.

Tabellen under viser oppfyllelsen av minstekrav og bufferkrav per 31. desember 2016. Minstekravet til total kapitaldekning på 8 prosent kan oppfylles med inntil 2 prosent tilleggskapital og inntil 1,5 prosent hybridkapital. DNB oppfyller minstekravet med maksimal bruk av hybridkapital og tilleggskapital både for bankkonsernet og finanskonsernet.

Ved utgangen av 2016 var det overskudd av ren kjernekapital i forhold til de samlede kapitalkravene på 10,4 og 13,6 milliarder kroner for henholdsvis bankkonsernet og finanskonsernet.

Ved utgangen av 2016 var det kombinerte bufferkravet sammensatt av bevaringsbuffer, systemrisikobuffer og SIFI-buffer, og utgjorde samlet 7,5 prosent. I tillegg kom det institusjonsspesifikke motsykliske bufferkravet som for DNB utgjorde 1,2 prosentpoeng ved utgangen av 2016. Dette kravet fastsettes som et vektet gjennomsnitt av de motsykliske bufferkravene i de landene som banken opererer i. Ved utgangen av 2017 vil motsyklisk bufferkrav øke fra 1,5 til 2,0 prosent i Norge, noe som vil øke DNBs samlede bufferkrav fra 8,7 prosent ved utgangen av 2016 til 9 prosent ved utgangen av 2017.

SAMLEDE KAPITALKRAV 31. DESEMBER 2016

Millioner kroner	Sats	DNB Bank-konsernet	DNB-konsernet
Beregningsgrunnlag		**1 040 888**	**1 051 498**
Minstekrav til ren kjernekapital	4,5 %	46 840	47 317
Minstekrav kjernekapital	6,0 %	62 453	63 090
Minstekrav til total kapitaldekning	8,0 %	83 271	84 120
Oppfyllelse av minstekrav			
Ren kjernekapital		46 840	47 317
Hybridkapital		15 613	15 772
Tilleggskapital		20 818	21 030
Bufferkrav som skal oppfylles med ren kjernekapital			
Bevaringsbuffer	2,5 %	26 022	26 287
Systemrisikobuffer	3,0 %	31 227	31 545
Buffer for systemviktige institusjoner (SIFI)	2,0 %	20 818	21 030
Motsyklisk buffer	1,2 %	12 491	12 618
Sum bufferkrav		90 557	91 480
Ren kjernekapital mot samlede krav			
Ren kjernekapital		163 389	168 214
Dekning av minstekrav		(46 840)	(47 317)
Dekning av pilar 2-krav	1,5 %	(15 613)	(15 772)
Dekning av bufferkrav		(90 557)	(91 480)
Overskudd av ren kjernekapital		**10 378**	**13 644**

4

STYRING OG KONTROLL AV RISIKO I DNB

19 Policy og retningslinjer
19 Styring og måling
23 Oppfølging
24 Etterprøving
24 Risikoappetitt
25 Beredskapstiltak og gjenopprettingsplan

Styring og kontroll av risiko i DNB

Evnen til å håndtere risiko er kjernen i finansvirksomhet og en forutsetning for verdiskapning over tid. DNB har et mål om en lav risikoprofil og skal kun påta seg risiko som forstås og kan følges opp. Konsernet skal ikke bli forbundet med virksomhet som kan skade omdømmet. DNB-kulturen skal kjennetegnes av individuelt ansvar, transparente metoder og prosesser som understøtter god risikostyring.

POLICY OG RETNINGSLINJER

Styret i DNB ASA har vedtatt ti konsernpolicyer som beskriver overordnede prinsipper for de mest vesentlige delene av virksomheten, og som er styrende for hele konsernet. Konsernpolicyene utdypes i tilhørende konsernretningslinjer og regelverk. Konsernpolicyene for risikostyring, compliance og etikk eies av DNB-konsernets Chief Risk Officer (CRO).

Konsernpolicy for risikostyring er retningsgivende for konsernets samlede arbeid med risikostyring og beskriver ambisjonene, holdningene og organiseringen av risikostyring. Det er utarbeidet konsernretningslinjer for blant annet markedsrisiko, kredittrisiko, kapitalisering, stresstesting, validering og operasjonell risikostyring. Konsernpolicy for compliance definerer de styrende prinsippene for etterlevelse av lover og regelverk og beskriver overordnede prinsipper for organisering av konsernets compliance-funksjon. Policyen utdypes blant annet i konsernretningslinjene for antikorrupsjon, behandling av personopplysninger og hvitvasking, terrorfinansiering og sanksjoner.

STYRING OG MÅLING

Konsernpolicyen for risikostyring er operasjonalisert gjennom rammeverket for risikoappetitt. Rammeverket fastsettes av styret og gjennomgås og fornyes minst én gang i året. Mål og rammer som er satt under dette rammeverket, reflekteres i andre deler av risikostyringen, herunder fastsettelse av fullmakter og forretningsrammer. Risiko inkluderes eksplisitt i konsernets styrings- og belønningssystemer i form av risikoindikatorer som bygger opp under rammene i risikoappetitt og andre overordnede rammer eller strategier. Rammeverket for risikoappetitt er nærmere beskrevet senere i kapittelet.

Konsernets kapitaliseringsvurdering (ICAAP) er integrert i styringsprosessene gjennom risikoappetittrammeverket og i oppfølgingen av risikoutviklingen for øvrig. ICAAP er nærmere beskrevet i kapitlet om kapitalstyring og ICAAP.

Det skal foreligge fullmakter for bevilgninger og posisjons- og handlerammer på alle vesentlige finansielle områder. Fullmakter og overordnede rammer besluttes i styrene i DNB ASA og DNB Bank ASA, og delegeres ut i organisasjonen. Enhver videre delegering skal godkjennes og følges opp av nærmeste overordnede leder. Alle fullmakter i DNB er personlige. Tildeling av fullmakter gis etter vurdering av fullmektigens kompetanse og erfaring, og det forretningsmessige behovet. Ved tildeling blir det opplyst om rammebetingelser og begrensninger i fullmakten. Alle fullmakter som er gitt i DNB dokumenteres og følges opp gjennom et felles register. For mer informasjon om kredittfullmakter, se kapittelet om kredittrisiko.

STYRENDE ORGANER I DNB-KONSERNET

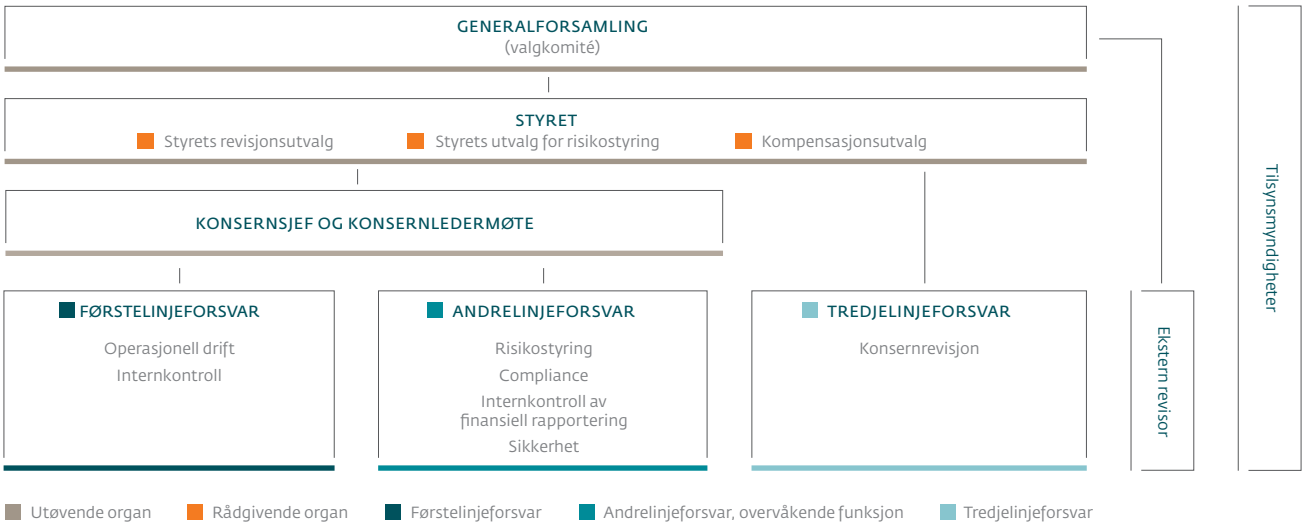

ROLLER OG ANSVAR

DNBs risikostyring er bygget på en modell med tre forsvarslinjer. Styret i DNB ASA har fastsatt prinsipper for hvordan modellen skal implementeres i konsernet.

- Førstelinjeforsvar er operativ styring og internkontroll, herunder prosesser og aktiviteter for å nå fastsatte mål knyttet til effektiv drift, pålitelig finansiell rapportering og etterlevelse av lover og regler.
- Andrelinjeforsvar overvåker og følger opp den operative ledelsens styring og internkontroll. Andrelinjeforsvaret har ansvar for å sette premisser for risikostyring, for koordinering på tvers av organisasjonen og for risikorapportering.
- Tredjelinjeforsvar er Konsernrevisjonen, som gjennomgår og vurderer konsernledelsens samlede styring og internkontroll. Konsernrevisjonen er uavhengig av administrasjonen og rapporterer til styret i DNB ASA.

Ansvaret for å inngå avtaler som påfører konsernet risiko delegeres ut i organisasjonen. Ansvaret for risikostyring er på samme måte delegert, og er knyttet til rollen:

- Den enkelte medarbeider har ansvar for å forstå og håndtere risiko som er relatert til egen jobb.
- Leder skal legge til rette for at medarbeiderne forstår, og har et aktivt forhold til, risiko og avkastning på denne.
- CRO setter premisser for risikostyring og internkontroll, og vurderer og rapporterer konsernets risikosituasjon.
- Konsernsjefen har ansvar for å iverksette risikostyring som bidrar til å oppfylle de målene styret setter for virksomheten, herunder effektive styringssystemer og internkontroll.
- Styret har et overordnet ansvar for all risikostyring i konsernet, herunder etterlevelse av lover, regler og retningslinjer.

Risikostyringsfunksjoner i DNB

Uavhengighet er en forutsetning for andrelinjeforsvaret, og innebærer at kontrollerende funksjoner og oppgaver må holdes adskilt fra førstelinjen. Rapportering, kontroll og rådgivning skal være primæroppgaver for de som har andrelinjeansvar i DNB.

Det er etablert en sentral enhet, Risikostyring konsern, som har hovedansvaret for den sentrale andrelinjefunksjonen. Hovedtyngden av DNB-konsernets fagmiljøer innenfor risikostyring er samlet her. Området ledes av konsernets CRO som rapporterer direkte til konsernsjefen.

Konsernfinans, som ledes av Chief Financial Officer (CFO), ivaretar også deler av det sentrale andrelinjeforsvaret, herunder internkontroll av den finansielle rapporteringen. Det samme gjelder konsernets støtteområde for IT og Operations.

For flere risikoområder er det etablert desentrale andrelinjefunksjoner. Disse funksjonene er organisatorisk tilknyttet ulike forretnings-, produkt- eller støtteområder. Uavhengigheten ivaretas av at det er etablert maler og instrukser for utøvelsen av andrelinjeansvaret, og direkte rapporteringslinjer til Risikostyring konsern.

Figuren på neste side viser hvordan risikostyringsfunksjonen i DNB er organisert, og hvor de ulike funksjonene hører til i DNBs risikostyringssystem. Figuren viser også hvordan de desentrale risikostyringsfunksjonene er organisert.

I alle forretnings- og støtteområder skal det være en Operational Risk Officer (ORO). ORO skal være uavhengig av den forretningsmessige virksomheten, og rapporterer til konsernets sentrale risikostyringsmiljø. ORO har ansvar for registrering og oppfølging av hendelser knyttet til operasjonell risiko, etablering av risikoreduserende tiltak og deltar i utarbeidelsen av den årlige statusrapporteringen om styring og kontroll av operasjonell risiko.

Compliance-funksjonen i DNB er organisert med en sentral compliance-enhet og desentrale enheter i forretnings- og støtteområdene. Den sentrale enheten ledes av Group Chief Compliance Officer (GCCO), og er organisert i Risikostyring konsern. GCCO er en uavhengig stilling med direkte rapporteringslinje til både konsernsjef og til styret. Alle enheter skal ha en Local Head of Compliance som rapporterer både direkte til GCCO og til lokal leder.

GCCO er også hvitvaskingsansvarlig, og har et overordnet og samlet ansvar for konsernets etterlevelse av eksterne hvitvaskings- og sanksjonsregelverk. Hvitvaskingsansvarlig har ansvar for å etablere en faglig, og ressursmessig, tilfredsstillende funksjon, utvikle DNBs interne hvitvaskingsregelverk, og sette standarder som gjelder for konsernets virksomhet nasjonalt og globalt. Hvitvaskingsansvarlig konsern har også ansvar for å definere krav til opplæring, og å bistå og sikre gjennomføring av denne.

Konsernsjef og lederfora

Konsernsjefen har ansvar for å iverksette risikostyring som bidrar til å oppfylle de målene styret i DNB ASA setter for virksomheten, herunder effektive styringssystemer og internkontroll. Konsernledermøtet er konsernsjefens kollegium for overordnet ledelse. Alle vesentlige beslutninger som gjelder risiko- og kapitalstyring, vil normalt fattes i samråd med konsernledelsen. I konsernledermøtet deltar konserndirektørene i forretnings-, støtte- og stabsområdene. Det er etablert flere rådgivende organer som skal bistå med beslutningsgrunnlag, oppfølging og kontroll innenfor ulike fagområder:

- Balansestyringsutvalget (ALCO) er et rådgivende organ for konserndirektørene for finans og risikostyring, som behandler saker knyttet til styring av markeds- og finansieringsrisiko, risikomodellering, kapitalstruktur og avkastningsmål.
- Tre sentrale kredittutvalg, Konsernkredittutvalget, Kredittutvalg Storkunder og internasjonal og Kredittutvalg Bedriftsmarked Norge, er rådgivende organer for beslutningstagere i forretningsområdene og i Kredittstyring konsern, som påtegner kredittsaker på basis av personlige fullmakter, etter behandling i de respektive utvalgene. Konsernkredittutvalget behandler kreditter til særskilte låntagere fra flere forretningsområder, og gir råd til konsernsjefen og styret ved behandling av større enkeltengasjementer. Konsernkredittutvalget er sentralt ved utforming av konsernets retningslinjer for kreditt og øvrig oppfølging av kredittstrategier,

kredittregelverk og porteføljerisiko. Kredittutvalgene i Storkunder og internasjonal og Bedriftsmarked Norge behandler kredittsaker, innenfor gitte fullmakter, for de respektive forretningsområdene. Kredittutvalgene ledes av konsernkredittsjef.

- Advisory Group Operational Risk, AGOR, er et rådgivende utvalg for konsernets Chief Risk Officer og skal bidra til å utvikle konsernets løsninger innenfor styring av operasjonell risiko, slik at oppfølging og rapportering skjer på en effektiv og konsistent måte i hele konsernet. En viktig oppgave er å påse at konsernets rutiner, knyttet til internkontroll og kvalitetsarbeid, utformes slik at det skapes merverdi i den operative driften.
- Forum for anti-hvitvasking og internasjonale sanksjoner er et rådgivende utvalg for konsernets Chief Risk Officer, og skal gi råd og veiledning om DNBs etterlevelse av internasjonale sanksjoner, og arbeid mot hvitvasking og terrorfinansiering.
- IT Konsernkomité er et rådgivende organ for konserndirektør i IT og Operations i forbindelse med å prioritere, beslutte og følge opp bankens IT-utviklingsprosjekter, med formål å nå konsernets strategiske mål.
- Rådet for etiske investeringer forvalter, og følger opp, vedtatte retningslinjer for etiske investeringer, innhenter informasjon om selskaper og sørger for at saker er så godt belyst som mulig før rådet innstiller om eventuell utelukkelse av selskaper. Rådet innstiller til lederne for DNB Asset Management Holding AS, Konserninvesteringer og DNB Livsforsikring ASA, som er beslutningstagere for sine respektive enheter.

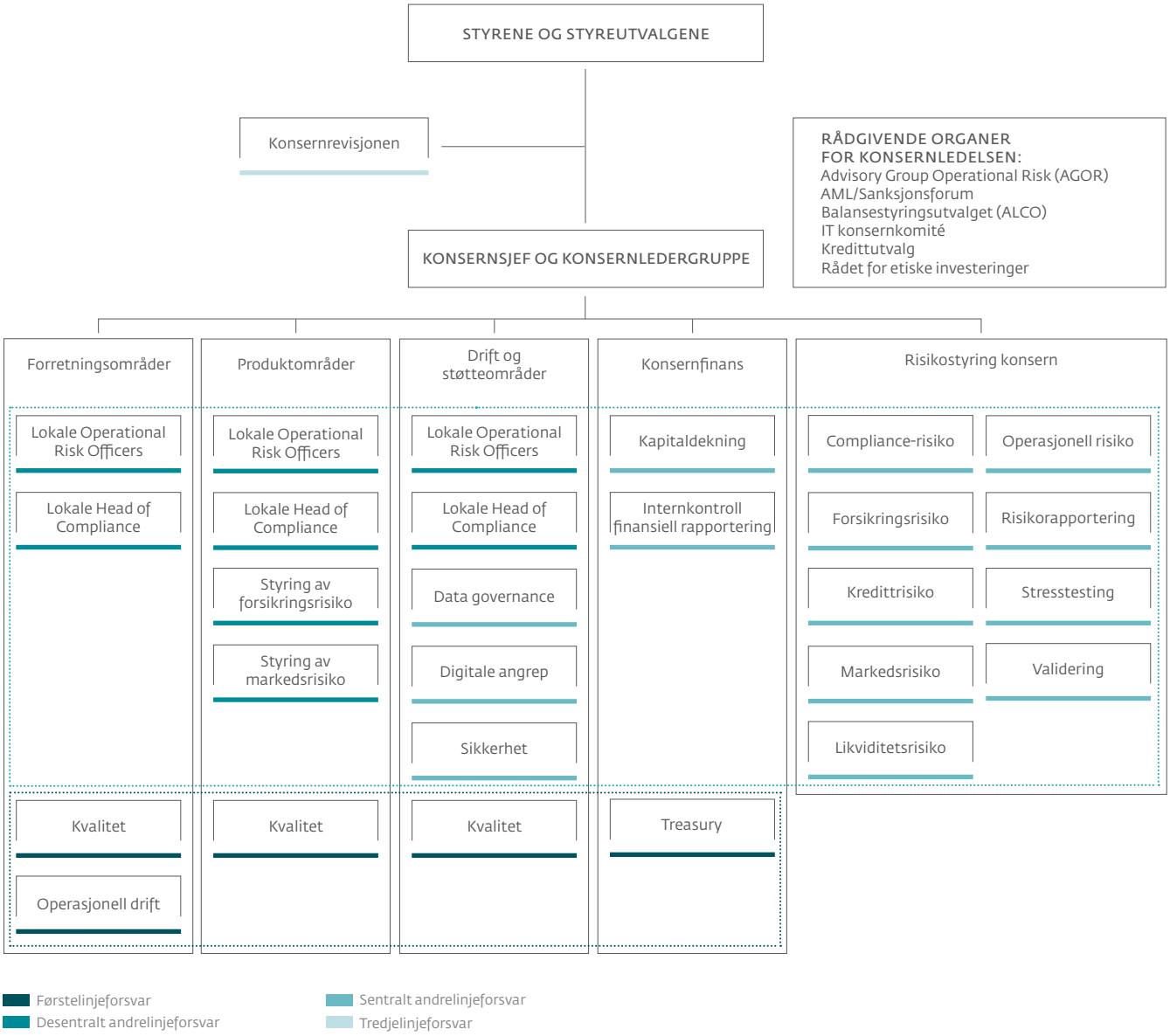

Styrene
Styret i DNB ASA er konsernets øverste ansvarlige organ for forretningsdriften, og skal påse at virksomheten, finansiell rapportering og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll.

Styret har et uttalt mål om kun å påta seg risiko som forstås og kan følges opp. Konsernet skal ikke bli forbundet med virksomhet, som kan skade omdømmet. Langsiktige mål for risikoprofilen fastsettes gjennom rammeverket for risikoappetitt.

Styret har ansvar for å påse at konsernet har en egenkapital som er forsvarlig ut fra risikoen og omfanget av virksomheten samt at kapitalkrav, som følger av lover og forskrifter, blir overholdt. Styret foretar en løpende vurdering av konsernets kapitalsituasjon. Se nærmere omtale i eget kapittel om kapitalstyring og ICAAP.

Hvert år gjennomgår styret konsernsjefens rapport om status på risikostyring og kontroll, samt en vurdering av de viktigste risikoområdene i konsernet. Gjennomgangen dokumenterer kvaliteten på arbeidet med internkontroll og risikostyring, og skal avdekke eventuelle svakheter og forbedringsbehov. Styrene i DNB Bank ASA, DNB Livsforsikring AS, og i andre vesentlige datterselskaper, gjør en tilsvarende årlig evaluering av selskapenes internkontroll og viktigste risikoområder.

Styrets utvalg for risikostyring overvåker systemene for internkontroll, risikostyring og internrevisjon, og etterser at disse fungerer effektivt. Utvalget vurderer endringer i systemer og rutiner som fremlegges styret for godkjennelse. I tillegg gir utvalget råd til styret angående konsernets risikoprofil, herunder konsernets nåværende og fremtidige risikoappetitt og -strategi. Råd til styret kan omfatte strategier for kapital- og likviditetsstyring, kreditt-, markeds-, operasjonell risiko, risiko relatert til compliance og omdømme, samt øvrig risiko i konsernet. Utvalget forbereder styrets oppfølging av risikostyringen, herunder gjennomgår og vurderer administrasjonens risikorapportering. I gjennomgangen av risikorapporteringen fokuseres det særskilt på kapitaliseringen av konsernet (ICAAP), vesentlige endringer i modeller for beregning av økonomisk kapital og risikojustert avkastning, og oppfølging av risikorammer og -strategier. Utvalget består av fire medlemmer valgt av styret, som velges for to år av gangen.

Styrets revisjonsutvalg vurderer kvaliteten på konsernrevisjonens og ekstern revisors arbeid og skal påse at konsernet har en uavhengig og effektiv ekstern og intern revisjon, samt en tilfredsstillende regnskapsrapportering i samsvar med lover og forskrifter. Revisjonsutvalget vurderer og innstiller på valg av ekstern revisor i konsernet og dennes godtgjørelse. Utvalget vurderer og overvåker revisors uavhengighet. Utvalget fører også tilsyn med regnskapsavleggelsesprosessen, har løpende kontakt med ekstern og intern revisor om revisjonen av årsregnskapet, og etterser den lovpliktige revisjonen av årsregnskapet og det konsoliderte regnskapet.

RISIKOUTVALGETS ARBEID I 2016

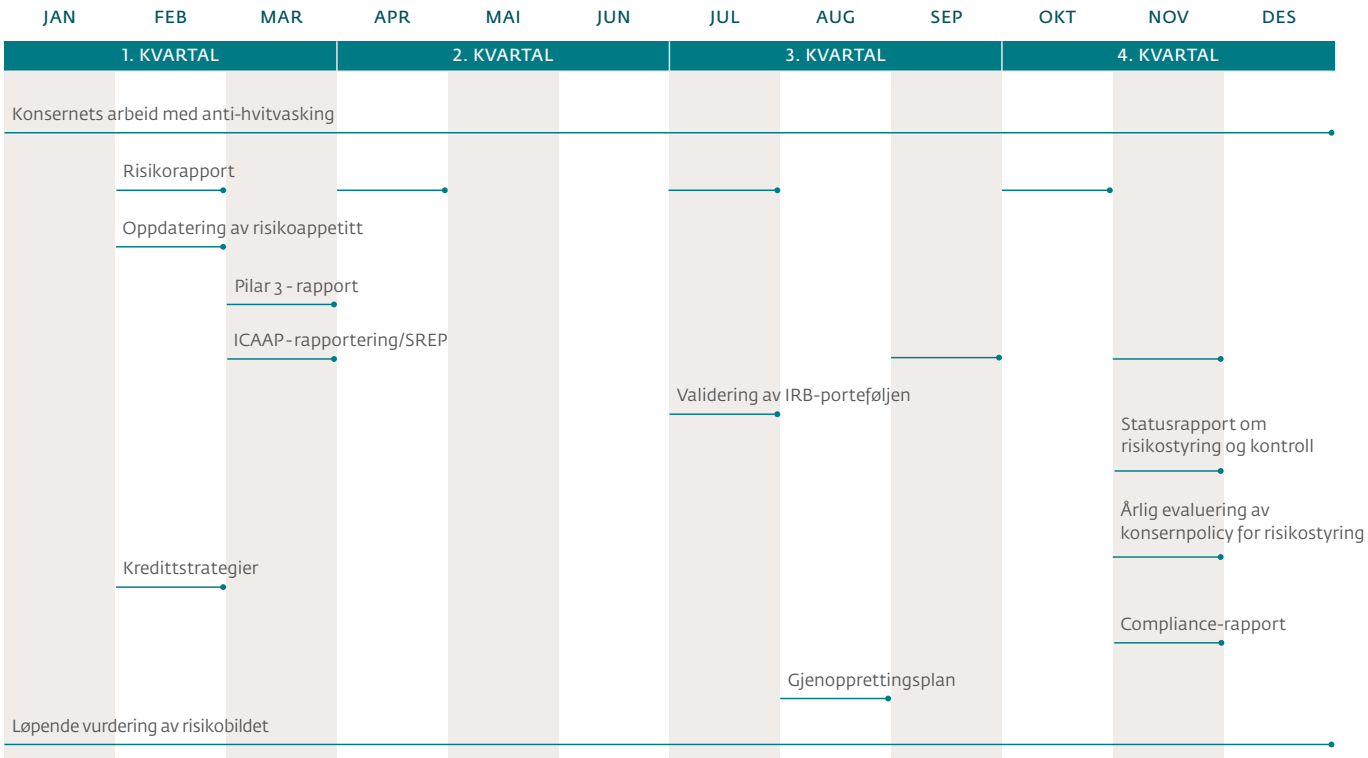

Utvalget forbereder styrets oppfølgning av regnskaps-rapporteringsprosessen, og gjennomgår og vurderer konsernets regnskapsrapporteringer. Utvalget består av fire styremedlemmer, hvor minst ett av medlemmene skal være uavhengig av virksomheten, og ha kvalifikasjoner innen regnskap og/eller revisjon.

Kompensasjonsutvalget innstiller på styrets retningslinjer for kompensasjon til ledende ansatte, i henhold til allmenn-aksjelovens paragraf 6-16a. Utvalget forbereder, og anbefaler, forslag til styret om kompensasjon til konsernsjefen. Utvalget er samtidig rådgiver for konsernsjefen vedrørende kompensasjon og andre vesentlige personalrelaterte forhold for konsernledelsen og eventuelt andre som rapporterer til konsernsjef. Se også kapittelet om informasjon om DNBs godtgjørelsesordning.

OPPFØLGING

Konsistente definisjoner, målemetoder og nøkkeltall skal ligge til grunn for all måling og rapportering av risiko. Konsernets risikosituasjon, herunder status på alle risikomålene som er fastsatt i risikoappetittrammeverket, skal rapporteres minst månedlig til konsernledelsen, og minst kvartalsvis til styret.

Risikostyring konsern har det overordnede ansvaret for risikorapportering i DNB, det gjelder både den interne risikooppfølgingen og risikorapportering til markedet og myndighetene. Risikorapporteringen skal være i tråd med Basel-komiteens prinsipper for aggregering og rapportering av risikodata; nøyaktig, fullstendig, rettidig og tilpasningsdyktig.

RISIKORAPPORTERING TIL STYRENE I DNB

Frekvens	Behandlingsorgan	Rapportering
Kvartalsvis	Risikoutvalget Styret i DNB ASA Styret i DNB Bank ASA	**DNB-konsernets risikorapport** Rapporten gir en bred gjennomgang av risikosituasjonen og risikoutviklingen det siste kvartalet, med analyser og kommentarer. Viktige element er risikonivå målt i henhold til rammeverket for risikoappetitt, status på indikatorene som er fastsatt i gjenopprettingsplanen og oppfølging av utnyttelsen av rammene som er fastsatt av styrene i DNB ASA, DNB Bank ASA og DNB Livsforsikring AS.
	Styrene i datterselskapene i DNB	**Datterselskapenes risikorapporter** Det er etablert risikorapporter for alle datterselskapene i DNB. Rapportene gir styret en helhetlig gjennomgang av selskapets risikobilde og utviklingen siste kvartal, med hovedvekt på de viktigste risikoene. Alle rapportene inkluderer status på operasjonell risiko og compliance-risiko. For de selskapene som har etablert eget risikoappetittrammeverk er oppfølging av dette et sentralt tema i risikorapporten.
Halvårlig	Risikoutvalget Styret i DNB ASA Styret i DNB Bank ASA	**Compliance-rapport** Rapporten gir en gjennomgang av konsernets compliance-risiko og nødvendige tiltak for å redusere denne. I 2017 vil rapporteringshyppigheten fra Group Chief Compliance Officer (GCCO) til konsernsjefen og styrene øke fra årlig til halvårlig. Styret holdes i tillegg oppdatert om iverksatte tiltak innenfor compliance-området hver måned.
Årlig	Risikoutvalget Styret i DNB ASA Styret i DNB Bank ASA	**ICAAP-rapporten (Internal Capital Adequacy Assessment Process)** ICAAP-rapporten inneholder en detaljert beskrivelse av DNB-konsernets prosess for egenevaluering av risiko- og kapitalsituasjonen, samt analyser og vurdering av status ved årets slutt. Separate vurderinger og ICAAP-rapporter for vesentlige datterselskaper inngår i konsernets rapport. Konsernrevisjonen foretar en gjennomgang av ICAAP-prosessen i DNB, og en rapport med revisjonens oppsummeringer behandles i samme styremøte som egenevalueringen.
		Gjenopprettingsplanen for konsernet Gjenopprettingsplanen, som er en del av krisehåndteringsregelverket for banker, er en integrert del av DNB-konsernets risiko- og kapitalstyring. En viktig del av gjenopprettingsplanen er en beskrivelse av ulike identifiserte tiltak som kan forbedre konsernets kapitaldekning og likviditetssituasjon i en tenkt krise. Planen oppdateres årlig. Status på definerte "kriseindikatorer" rapporteres til styret hvert kvartal og til konsernledelsen hver måned.
		Valideringsrapport Validering, det vil si etterprøving, er en sentral del av kvalitetssikringen av IRB-systemet. Den uavhengige valideringsenheten tester hvert år treffsikkerheten i samtlige interne modeller som benyttes i kapitalkravs-beregning eller intern risikostyring. Resultatene oppsummeres i Valideringsrapporten til styrene. Konsern-revisjonen utarbeider en IRB-compliance-rapport som viser overholdelse av IRB-kravene, og som behandles samtidig med valideringsrapporten i styrene.
		Statusrapport om styring og kontroll av operasjonell risiko. Rapporten oppsummerer resultatet av internkontrollprosessen som gjennomføres i alle forretnings- og støtteområder og består av to deler: Egenevaluering av kvaliteten i styring og drift og risikovurdering av vesentlige risikoer i virksomheten. I oppsummeringen til styret er de viktigste risikoene på tvers av konsernet identifisert med tilhørende forslag til tiltak for å redusere risikoen.

Oppfølging av mål, rammer og strategier inngår i den interne risikorapporteringen. Rapporteringen skal bidra til utvikling av en felles risikokultur for konsernet, og skal utarbeides etter felles prinsipper og begrepsapparat.

Alle ansatte i DNB har et ansvar for å rapportere, og håndtere, vesentlige hendelser eller avvik. Alvorlige operasjonelle hendelser og alle compliance-brudd skal registreres i en taps- og hendelsesdatabase. Status rapporteres til konsernledelsen og styret gjennom risikoappetittrammeverket. Det skal registreres tiltak for alle alvorlige hendelser og compliance-brudd.

ETTERPRØVING

Konsernrevisjonen skal, som tredje forsvarslinje, etterprøve og dermed bistå styret i å påse at det er kvalitet i alle vesentlige elementer i konsernets risikostyring. Uavhengig og effektiv revisjon skal bidra til hensiktsmessig risikostyring og internkontroll, samt pålitelighet i den finansielle rapporteringen. Konsernrevisjonen har sin instruks fra styret i DNB ASA, som også godkjenner revisjonens årlige planer og budsjetter. Konsernrevisjonen skal påse at det er etablert og gjennomføres tilstrekkelig og effektiv risikostyring og internkontroll. Konsernrevisjonen skal i tillegg vurdere om risikoidentifisering og etablerte styringsprosesser samt kontrolltiltak effektivt bidrar til å styrke konsernets evne til måloppnåelse.

Status på styring og kontroll av operasjonell risiko gjennomgås årlig. Lokal ORO styrer prosessen for statusrapporteringen i sitt område. Rapporteringen inneholder en selvevaluering som er basert på Finanstilsynets modul for operasjonell risiko, og en risikovurdering der man gjennom en fastlagt prosess skal identifisere områdets største risikoer. Til hver identifisert risiko skal det lages tiltak som følges opp gjennom året. Basert på områdenes risikovurderinger, utarbeides en rapport til styret. Styret beslutter tiltak for å redusere de viktigste risikoene.

Validering er en sentral del i kvalitetssikringen av DNBs IRB-system. Valideringsresultatene skal gi grunnlag for å vurdere om klassifiseringen og kvantifiseringen av konsernets kredittrisiko er forsvarlig. Resultater fra valideringsarbeidet legges fram for styret i DNB Bank ASA minst én gang i året. Validering er nærmere beskrevet i kapittel om kredittrisiko i forbindelse med valideringsresultatene for bankens IRB-modeller.

RISIKOAPPETITT

Styret i DNB ASA setter de langsiktige målene for risikoprofilen gjennom rammeverket for risikoappetitt. Risikoappetitt kan forklares som den mengden og typen risiko som et selskap er villig til å akseptere for å nå sine forretningsmessige mål.

Rammeverket for risikoappetitt er en operasjonalisering av konsernets policy for risikostyring med tilhørende retningslinjer. I tillegg skal risikoappetitt sikre at risikostyringen blir integrert i konsernets styringsprosesser. Fornyelsen av risikoappetitt skal foregå uavhengig av den strategiske og den finansielle planleggingsprosessen. Formålet med denne frikoblingen er at risikoappetittrammene skal være referansepunkt som organisasjonens strategiske og finansielle planlegging evalueres opp mot.

RISIKOTYPER OG TILHØRENDE MÅLEMETODER I RISIKOAPPETITT

Risikotyper	Målemetoder
Lønnsomhet og inntjening	Sannsynlighet for ikke å nå kapitaliseringsmålet
	Risikojustert avkastning
Kapitaldekning	Ren kjernekapitaldekning
	Solvensmargin i DNB Livsforsikring
Markedsrisiko	Markedsrisiko målt som andel av økonomisk kapital
Kredittrisiko	Bransjekonsentrasjoner målt i EAD
	Risikokonsentrasjon mot enkeltkunder, målt som økonomisk kapital
	Normaliserte tap i prosent av EAD
	Årlig vekst i kredittporteføljen, målt i EAD
Likviditetsrisiko	LCR målt mot minstekrav
	NSFR målt mot intern opptrappingsplan
	Innskuddsdekning
Operasjonell risiko	Operasjonelle tap og vesentlige operasjonelle hendelser
	Datakvalitet i registrering av kundeinformasjon
	Antall kritiske IT-hendelser
Omdømmerisiko	RepTrak-måling foretatt av Reputation Institute
Anti-hvitvasking	Framdrift på alle aktiviteter definert i handlingsplan for AML

Måling mot risikoappetitt skal gi en overordnet oppsummering av risikosituasjonen i DNB-konsernet. I rammeverket for risikoappetitt inngår 17 ulike risikomål, på tvers av risikotyper og forretningsområder. Tabellen over viser en oversikt over rammeverket med tilhørende målemetoder.

Det er etablert risikoindikatorer på lavere nivå som bygger opp under rammene i risikoappetitt. Risikoindikatorer kan være uttrykt som rammer for kvantifiserbar risiko, eller kvalitative vurderinger av risikonivå. De trenger ikke være uttrykt gjennom de samme målene som brukes på konsernnivå, men de må kunne knyttes til de samme risikotypene og måle den samme utviklingen. Oppfølging av risikoindikatorene er tilpasset de enkelte forretningsområdene og skal sikre at risikoen holdes innenfor det fastsatte nivået i risikoappetittrammeverket.

STYRINGSPRINSIPPER FOR RISIKOAPPETITT

Som en del av rammeverket for risikoappetitt er det utarbeidet fire styringsprinsipper som beskriver rutiner og ansvar for hele DNB-konsernet.

- Eierskap: Rammeverket for risikoappetitt eies av styret. Alle endringer i rammeverket og styringsprinsippene må besluttes av styret.
- Ansvar: Hvert enkelt risikoappetittutsagn har en personlig eier som er ansvarlig for oppfølging og utarbeidelse av eventuelle handlingsplaner dersom risikonivåene overstiges. Eieren har også ansvaret for å vurdere om målingen fanger opp risikoutviklingen godt nok.
- Årlig gjennomgang: Rammeverket for risikoappetitt skal vurderes minst én gang i året, og finne sted uavhengig av den strategiske og finansielle planprosessen. I 2016 ble datakvalitet i registrering av kundeinformasjon lagt til som en risikoindikator under operasjonell risiko. Målemetoder og grenseverdier ble gjennomgått og endret der det var behov.
- Rapportering: Konsernledelsen mottar en månedlig rapportering av risikonivå i konsernet i form av en «trafikklysvurdering». Styret mottar en statusrapport med kommentarer og analyser hvert kvartal.

MÅLING OG OPPFØLGING

Gjennom løpende oppfølging av risikoappetitt sikres det at de risikoene som er identifisert som de mest sentrale på overordnet nivå, også er gjenstand for oppfølging og diskusjon i operative deler av organisasjonen.

Alle avvik fra fastsatt risikoappetitt blir fulgt opp. Månedlig rapportering gir ledelsen mulighet til å implementere tiltak slik at en negativ utvikling kan bli snudd før det definerte nivået for risikoappetitt er brutt. Gult lys i risikoappetitt utløser en formell prosess med klart definerte ansvarsområder. Konsernledelsen beslutter hvorvidt tiltak skal gjennomføres. Et rødt lys i risikoappetitt betyr at en av rammene er brutt. Dette skal rapporteres til styret i det første påfølgende styremøte. Det skal samtidig fremlegges en handlingsplan for å redusere risikoen.

BEREDSKAPSTILTAK OG GJENOPPRETTINGSPLAN

DNB-konsernet har utarbeidet en gjenopprettingsplan på anbefaling fra European Banking Authority (EBA). En slik plan er et krav i følge EUs Bank Recovery and Resolution Directive (BRRD), og trådte i kraft i EU 1. januar 2015.

Gjenopprettingsplanen utarbeides som en integrert del av konsernets risiko- og kapitalstyringsrammeverk, og inntrer ved brudd på forhåndsdefinerte indikatorer. Brudd på indikatorene utløser en grundig vurdering av situasjonen og om tiltak skal gjennomføres. Dersom bankens gjenoppretting ikke lykkes vil en avviklingsfase inntre. Offentlige myndigheter er ansvarlig for å etablere en plan for denne fasen. Gjenopprettingsplanen skal sikre at konsernet kan gjenopprettes fra en svært alvorlig stressituasjon, uten involvering eller støtte fra myndigheter. Til amerikanske myndigheter har DNB også levert en avviklingsplan, Living Will, vedrørende virksomheten i USA.

DNB har et hierarki av beredskapsindikatorer og tiltak som er illustrert i figuren til høyre. Risikoappetittrammeverket skal fungere som et tidlig varslingssystem og det er derfor

SAMMENHENGEN MELLOM RISIKOAPPETITT OG DE ULIKE FASENE I GJENOPPRETTINGSPLANEN

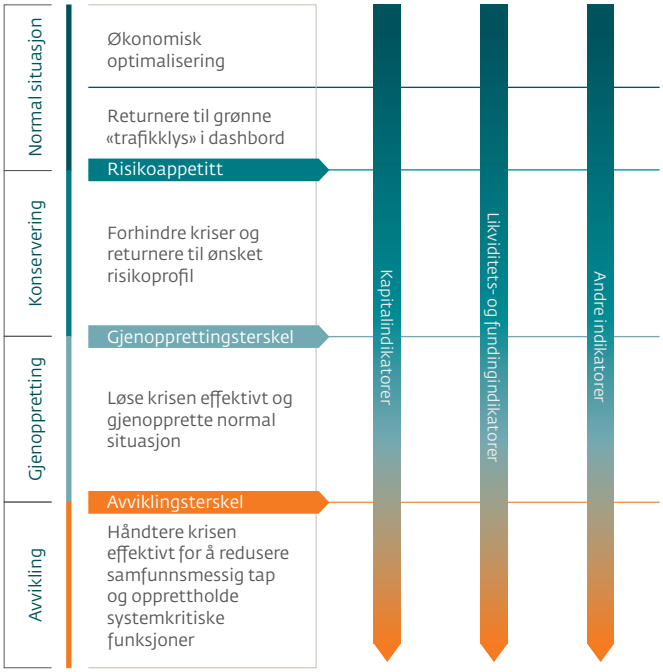

flere overlapp mellom indikatorene i risikoappetitt og gjenopprettingsplanen. Rødt lys i risikoappetitt sammenfaller i de fleste tilfellene med grenseverdier (gjenopprettingsterskel) i gjenopprettingsplanen.

Gjenopprettingsplanen inneholder følgende beskrivelser:
- Strategisk analyse av DNB-konsernet og samfunnskritiske funksjoner utført av DNB.
- Operasjonelle og juridiske avhengigheter eksternt og internt i konsernet.
- Styringsprosesser i gjenopprettingsplanlegging og ved iverksettelse av planen.
- Krisescenarier som kan utløse en gjenopprettingssituasjon.
- Gjenopprettingstiltak som kan forbedre konsernets kapitaldekning og likviditetssituasjon.
- Forberedende tiltak for å sikre gjennomføring av gjenopprettingstiltakene.
- Kommunikasjonsplan i en krisefase.

Gjenopprettingsplanen oppdateres årlig. I løpet av 2016 ble både omfanget av gjenopprettingsplanen og indikatorene utvidet. Fra og med tredje kvartal 2016 ble indikatorene også fulgt opp som en del av risikorapporteringen til styret i DNB ASA. Videre har stress-scenariene blitt kvantifisert ytterligere, og indikatorer i de ulike scenariene har blitt analysert.

5

KAPITALSTYRING OG ICAAP

27 Vurdering av risikoprofil, kapitalbehov og regulatorisk kapitalnivå
28 Nærmere om interne vurderinger og regulatoriske krav
29 Systemrisiko
30 Stresstesting
31 Økonomisk kapital og kapitalallokering

Kapitalstyring og ICAAP

Finansinstitusjonene er pålagt å gjennomføre en intern kapitalvurderingsprosess (Internal Capital Adequacy Assessment Process, ICAAP) minimum årlig. Vurderingen av kapitalbehovet skal være fremtidsrettet og ta hensyn til forretningsplaner, tilgang til kapitalmarkedene og økonomiske konjunkturforhold.

Kapitalvurderingen skal omfatte risikotyper som ikke inngår i beregning av det myndighetspålagte minstekravet til kapital, og reflektere at kvantifisering av risiko er basert på metoder og data som inneholder usikkerhet. Konsernets likviditets- og finansieringssituasjon (Internal Liquidity Adequacy Assessment Prosess, ILAAP) skal vurderes i sammenheng med kapitaliseringen.

Risikorapporten til styrene i DNB ASA og DNB Bank ASA utarbeides kvartalsvis og inneholder blant annet en vurdering av konsernets kapitalisering basert på utviklingen i makroøkonomiske forhold, risikoeksponering, kapitalsituasjonen og forventet fremtidig lønnsomhet.

Figuren viser ICAAP-aktivitetene i DNB gjennom året. Viktige elementer i ICAAP-prosessen er årlig oppdatering av risikoappetittrammene, oppdatering av finansiell plan og strategi og fastsettelse av finansielle måltall.

I første kvartal vurderes og fornyes målsetningene og rammene i risikoappetittrammeverket. Vurderingene i ICAAP, ILAAP og Supervisory Review and Evaluation Process (SREP) er viktige deler av grunnlaget. Gjennom risikoappetitt operasjonaliseres blant annet mål for kapitaldekning, solvensmargin og likviditetsrisiko. Risikoappetittrammene er gjenstand for månedlig oppfølging.

Konsernets strategi og finansiell plan for de kommende tre årene utarbeides i andre halvår. Som følge av de økte kravene til kapital, har konsernets kapitalsituasjon og behov for kapitaloppbygging vært en sentral del av strategiarbeidet og den økonomiske planleggingen de siste årene. I den finansielle plan- og strategiprosessen blir målet for konsernets egenkapitalavkastning omgjort til et avkastningskrav for allokert kapital. Allokering av kapital til forretningsenheter er et sentralt element i DNBs styringsmodell og er en operasjonalisering av prinsippet om at konsernets kapitalbehov skal fordeles fullt ut til alle forretningsområder. Økonomisk kapital er et av flere fordelingsprinsipper som brukes i kapitalallokeringen. Se nærmere beskrivelse senere i kapittelet. Risikojustert avkastning på allokert kapital er også en del av risikoappetittrammeverket.

Konsernets ICAAP-prosess dokumenteres årlig gjennom en egen ICAAP-rapport. Rapporten oversendes Finanstilsynet og inngår som grunnlag for Finanstilsynets vurdering av konsernets risiko og kapitalisering. Finanstilsynet utarbeider årlig en samlet

ICAAP-AKTIVITETENE GJENNOM ÅRET

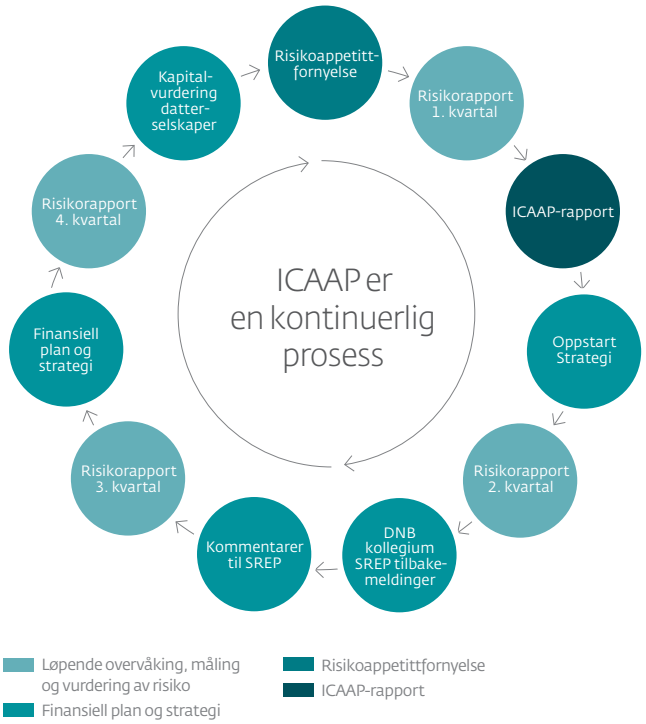

risikovurdering, og utarbeider en evaluering av foretakets kapitalvurderingsprosess (SREP). Datterselskapene i DNB gjennomfører en kapitalvurdering minst én gang i året. De fleste datterselskapene utarbeider en egen ICAAP-dokumentasjon som tas inn i konsernets samlede rapport. Det er opprettet et internasjonalt tilsynskollegium for DNB under ledelse av Finanstilsynet.

En sentral del av kapitaliseringsvurderingen i DNB er beregningen av økonomisk kapital, som kvantifiserer den samlede risikoen for alle hovedtyper av risiko. Risikoutvalget og styrene i DNB ASA og DNB Bank ASA mottar risikorapporten samtidig med konsernets kvartalsresultater, noe som gjør det mulig for styret å se resultat og risikoutvikling i sammenheng.

VURDERING AV RISIKOPROFIL, KAPITALBEHOV OG REGULATORISK KAPITALNIVÅ

Kapitaldekningsregelverket angir minstekravet til ansvarlig kapital basert på et risikovektet volum for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. I tillegg til å oppfylle minstekravet må banken også oppfylle ulike bufferkrav.

Forskjellen mellom minstekrav og bufferkrav ligger i konsekvensen av å bryte dem. Brudd på minstekrav vil kunne medføre at banken blir restrukturert eller avviklet, mens brudd på bufferkravene vil innebære at det må iverksettes tiltak for å styrke kapitaliseringen. Eksempler på konsekvenser av brudd på bufferkrav er at det settes grenser for utbyttebetalinger, betaling av rente på fondsobligasjoner og utbetaling av variabel godtgjørelse til ansatte.

Finanstilsynet skal vurdere om det er risikoforhold i den enkelte institusjon som ikke er godt nok dekket gjennom beregningsgrunnlaget for minstekravet og de generelle kapitalkravene (pilar 1). Dette omtales som pilar 2-krav. Ved brudd på de samlede kravene, inkludert pilar 2-krav, vil banken måtte redegjøre overfor Finanstilsynet om årsaken til bruddet, og for planlagte tiltak. Finanstilsynet vil i en slik situasjon i praksis ha samme muligheter for inngripen som ved brudd på bufferkravene, men vil ha et større handlingsrom.

Hovedkonklusjonen i Finanstilsynets vurdering i siste års SREP-prosess var at DNB-konsernet, underliggende delkonsern og datterselskaper, på bakgrunn av risikonivå og eksterne forhold, hadde en tilfredsstillende kapitalisering per 31. desember 2015. Finanstilsynet fastsatte at DNB-konsernet, DNB bank-konsernet og DNB Bank ASA skal ha et pilar 2-tillegg på 1,5 prosent. Per utgangen av 2016 innebar det et samlet krav til ren kjernekapitaldekning på 14,7 prosent. Finanstilsynet uttrykte også at DNB burde ha en egenbuffer på om lag en prosent som kommer i tillegg. På bakgrunn av varslede økninger i motsykliske bufferkrav har DNB et mål for ren kjernekapital på om lag 16 prosent ved utgangen av 2017.

Konsernets kapitalstrategi og utbyttepolitikk tilsier at konsernet reelt sett, basert på likeartede beregningsregler, skal være blant de best kapitaliserte finanskonsern i Norden. Ved fastsettelse av utbytte blir det blant annet tatt hensyn til behovet for å opprettholde en tilfredsstillende soliditet, og utviklingen i eksterne rammebetingelser. DNBs kapitaliseringsretningslinjer angir det interne målet for kapitaliseringsnivå, frekvensen for gjennomgang av DNBs kapitalsituasjon og hvilke målemetoder som skal brukes, for eksempel økonomisk kapital og stresstester. Kapitaliseringsretningslinjene gjennomgås årlig på grunnlag av ICAAP og tilbakemeldingene fra myndighetene gjennom SREP.

NÆRMERE OM INTERNE VURDERINGER OG REGULATORISKE KRAV

Det sentrale i vurderingen av soliditet og kapitalisering er å sammenstille risiko med tilgjengelig tapsabsorberende kapital. I tillegg vil ulike stresstester være viktige referanser.

Tabellen under viser en sammenligning av økonomisk kapital beregnet med DNBs egne modeller og regulatorisk kapitalkrav. For å få sammenlignbare tall benyttes samme sikkerhetsnivå, 99,9 prosent-persentilen. Et tilsvarende mål på uventede tap i det regulatoriske regelverket er 8 prosent av risikovektet volum. Under følger en beskrivelse av de viktigste forskjellene i målemetoder mellom den interne Totalrisikomodellen og Kapitalkravsforskriften. Den interne risikoberegningen var, ved utgangen av 2016, lavere enn det regulatoriske minstekravet. Forskjellen er først og fremst knyttet til kredittrisikomålingen.

Forskjellen mellom intern modell og det regulatoriske kapitalkravet er stor for kredittrisiko. Hovedårsaken til dette er at 29 prosent av kredittporteføljen, målt i risikovektet volum, måles etter standardmetoden i beregningen av kapitalkravet, som gir langt høyere risikovekt. I Totalrisikomodellen benyttes interne klassifiseringsmodeller for alle porteføljer uavhengig av formell IRB-godkjennelse. Det blir ikke beregnet tillegg i økonomisk kapital for konsentrasjonsrisiko mot bransjer siden DNB-konsernet har en godt diversifisert portefølje. Kapitalbehov knyttet til store enkeltengasjement er beskjedent og ble beregnet til 250 millioner kroner ved utgangen av 2016.

SAMMENLIGNING AV KAPITALKRAV OG INTERNE MODELLER, 31 DESEMBER 2016

Millioner kroner	Interne modeller 99,97 %-persentil (økonomisk kapital)	Interne modeller 99,9 %-persentil	Regulatorisk minstekrav (8 % av risikovektet volum)
Kredittrisiko	54 441	42 522	64 877
Markedsrisiko	7 014	6 020	1 690
Markedsrisiko i livsforsikring	5 348	4 071	3 381
Forsikringsrisiko	1 664	1 364	
Operasjonell risiko	11 490	8 995	6 670
Forretningsrisiko	7 274	5 909	
Brutto kapitalbehov	87 231	68 881	76 618
Diversifiseringseffekt	(14 186)	(11 599)	
Netto kapitalbehov	73 045	57 282	76 618
Overgangsregel			7 502
Kapitalkrav med overgangsregel			**84 120**

For markedsrisiko er den interne beregningen mer konservativ enn metoden som legges til grunn for beregning av kapitalkravet. Den viktigste forskjellen er at egenkapitalinvesteringer i bankporteføljen behandles som kreditter i kapitalkravs-beregningen, med risikovekt på 100 prosent og tilhørende kapitalkrav på 8 prosent. Økonomisk kapital beregnet for de samme investeringene er omtrent 55 prosent av eksponeringen. Den interne markedsrisikomålingen inkluderer også elementer som de regulatoriske kravene ikke dekker. Det gjelder renterisikoen i bankporteføljen, pensjonsrisiko, kredittspreadrisiko på internasjonale og norske obligasjoner og basisrisiko i handelsporteføljen.

I Totalrisikomodellen behandles markedsrisiko i livsforsikring separat. Her tas det hensyn til størrelse og sammensetning av eiendelene, størrelsen på bufferkapitalen og nivået på rentegarantien som er gitt til kundene. Modellen beregner også risiko for regnskapsmessig tap som følge av tilstrekkelighetstesten. Kapitalkravet for forsikring i kapitaldekningssammenheng er kun beregnet basert på størrelse og sammensetning av selskapets eiendeler på måletidspunktet. Målemetodene er fundamentalt forskjellige. Den interne modellen måler i de fleste tilfeller en høyere risiko enn det kapitalkravet tilsier.

DNB har en ikke uvesentlig resultatrisiko knyttet til basisswapper. Dette skyldes at derivatkontrakter som brukes for å konvertere innlån i valuta til finansiering i norske kroner løpende blir verdsatt til virkelig verdi. Kontraktene holdes i praksis til forfall slik at verdisvingningene vil nøytraliseres over løpetiden. DNB har innrettet basisswappene slik at ved urolige markedsforhold vil konsernet i de fleste tilfeller få gevinster. Det er ikke beregnet økonomisk kapital for basisswaprisiko.

SYSTEMRISIKO

I henhold til norsk regulering skal bankene i sin kapitalvurdering også vurdere systemrisiko. Systemrisiko er i EUs kapitaldekningsregelverk definert som risikoen for forstyrrelser, med potensielt alvorlige konsekvenser, for det finansielle systemet og for realøkonomien. Driverne for systemrisiko vil ofte være faktorer som allerede er en del av risikovurderingene, for eksempel boligprisutvikling som er et viktig element i vurderingen av kredittrisiko. For å bedømme om systemrisikoen medfører et økt kapitalbehov, må det derfor gjøres en vurdering av hvilke tiltak som allerede er gjennomført.

Høy gjeldsgrad i husholdningene, høye boligpriser og oljeprisavhengighet er forhold som øker systemrisikoen i Norge. Dette balanseres imidlertid av andre særtrekk ved norsk økonomi, som egen valuta, egen pengepolitikk, stor statsfinansiell handlefrihet og et sterkt sosialt sikkerhetsnett. Risikoen i boligmarkedet har blitt møtt med tiltak i form av økte risikovekter for lån med pant i bolig i beregningen av bankenes kapitalkrav og krav til egenkapitalandel, avdragsbetaling og gjeldsbetjeningsevne gjennom «Forskrift om nye lån med pant i bolig». Det er også innført et krav om motsyklisk buffer på 1,5 prosent som økes til 2,0 prosent fra 31. desember 2017.

Det internasjonale ratingbyrået Standard & Poor's (S&P) bygger sine ratinger blant annet på en analyse kalt Banking Industry Country Risk Assessment (BICRA) hvor de viktigste elementene i systemrisiko inngår. Norge har sammen med Sverige og noen få andre land en svært god score hos S&P. Den finansielle sektoren er dessuten relativt liten i Norge, sammenlignet med de fleste andre land i Europa som det er naturlig å sammenligne med. DNB vurderer derfor systemrisikoen til å være relativt lav i Norge.

SAMMENLIGNING AV KAPITALKRAV OG INTERNE MODELLER, 31. DESEMBER 2016

Milliarder kroner

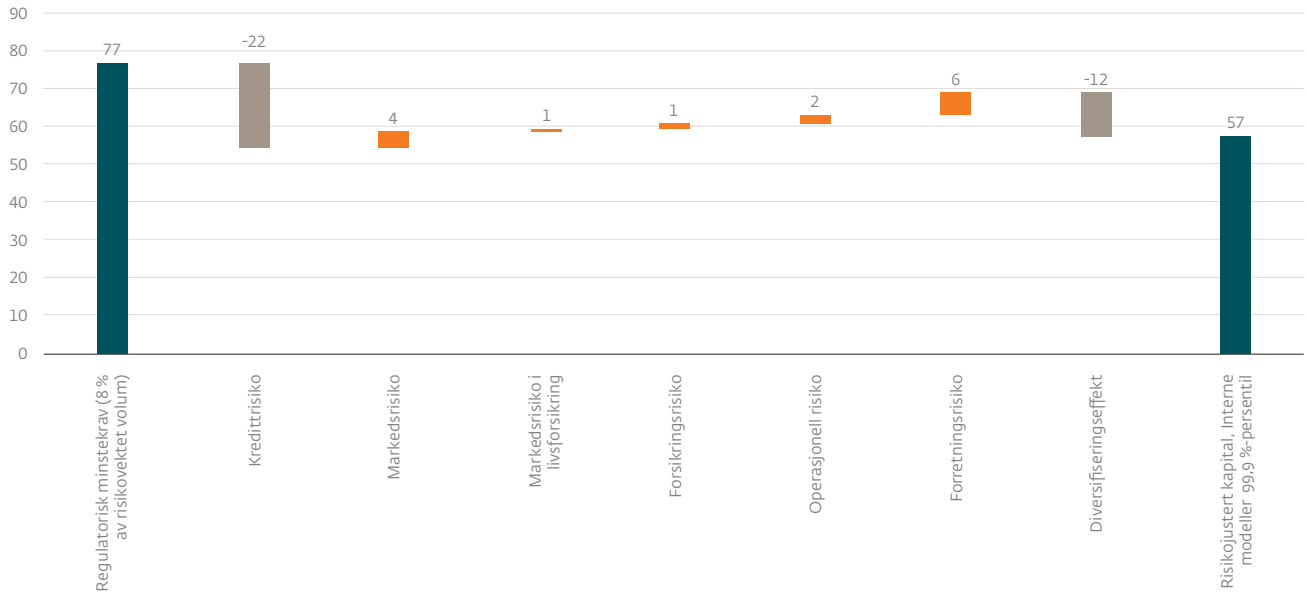

STRESSTESTING

Stresstesting er viktig i vurderingen av konsernets kapitalisering, og den økonomiske planleggingen. Stresstester benyttes blant annet for å anslå hvordan endringer i det makroøkonomiske bildet vil kunne påvirke behovet for kapital. Konsernledelsen er involvert i utviklingen av stresstester og vurderer handlinger og strategier basert på resultatene.

Styret skal, minst én gang i året, forelegges en stresstestingsrapport som skal gi grunnlag for å vurdere om bankens risikoprofil er forsvarlig. Dette gjøres normalt i forbindelse med bankens ICAAP-rapport (ICAAP-stresstesten).

Ansvaret for stresstesting er organisert i enheter som er uavhengig av forretningsområdene. Det overordnede ansvaret for all stresstesting er tillagt Chief Risk Officer (CRO). Stresstester fremmes for konsernkredittutvalget (KKU) eller balansestyringsutvalget (ALCO) til uttalelse, og godkjennes av CRO. Overordnede stresstester som fokuserer på konsernets kapitaldekning fremmes for ALCO, mens porteføljespesifikke stresstester fremmes for KKU. CRO har ansvaret for å anbefale tiltak basert på stresstestenes konklusjoner. I tillegg til konsernets ICAAP-stresstest, gjennomføres også årlige stresstester av DNB Boligkreditt og DNB Næringskreditt i forbindelse med selskapenes egne kapitalvurderinger. Krisescenarier er også en del av DNB-konsernets gjenopprettingsplan, som er nærmere beskrevet i kapittel om styring og kontroll i DNB. Stresstester av spesifikke kredittporteføljer gjennomføres etter nærmere vurderinger, se omtale i kapittel om kredittrisiko.

DNB deltok i fjorårets stresstest av europeiske banker koordinert av European Banking Authority (EBA). I stresstesten ble bankenes evne til å motstå alvorlige sjokk og tap vurdert, samt effekten på ren kjernekapital. I stresstesten økte akkumulerte nedskrivninger for treårsperioden 2016 til 2018 til 24 milliarder kroner, men banken opprettholdt likevel positivt resultat for perioden. Som følge av dette, sammen med det særnorske Basel I-gulvet, blir kapitaldekningen ikke påvirket. Resultatene fra stresstesten er offentliggjort på EBAs hjemmesider.

STRESSTESTEN I ICAAP

Stresstesten i ICAAP forutsetter en signifikant svekkelse i den makroøkonomiske situasjonen og viser effekten på konsernets risikosituasjon, resultat og kapitalisering. Som utgangspunkt for den årlige stresstesten utarbeides et stresscenario basert på relevante risikofaktorer. Scenariet vurderes av ALCO og godkjennes av konsernets CRO. Stresstesten benytter DNBs modell for beregning av økonomisk kapital, Totalrisikomodellen, til å estimere tap.

Figuren under illustrerer prosessen for gjennomføring av denne typen stresstester i DNB. Det lages først en kvalitativ beskrivelse av risikofaktorene og scenarioet som skal benyttes. Basert på dette bestemmes makrosjokk eller utvikling i noen utvalgte makrovariabler. Neste steg er å bygge et komplett og konsistent makroscenario, blant annet ved hjelp av makromodeller. Scenariet blir deretter oversatt til stressede parametere, som for eksempel tap knyttet til ulike risikotyper, utvikling i balansen og rentemarginer. Til slutt omregnes resultatene av stresstesten til stresset kapitalbehov, samt stresset kapitalbase og effekt på kapitaldekningen.

I ICAAP-stresstesten for 2017 ble det lagt vekt på følgende makroøkonomiske risikofaktorer:

- Usikkerhet knyttet til Kinas effekt på internasjonale finansmarkeder presser risikopåslagene på korte renter opp.
- Globalt etterspørselssjokk med ringvirkninger for fastlands-Norge. Lange renter avtar og aksjemarkedene faller.
- Global handel reduseres som følge av geopolitisk ustabilitet og større grad av proteksjonisme.
- Boligprisene faller, grunnet redusert tiltro til økonomiske utsikter hos norske husholdninger.

PROSESS FOR STRESSTESTING

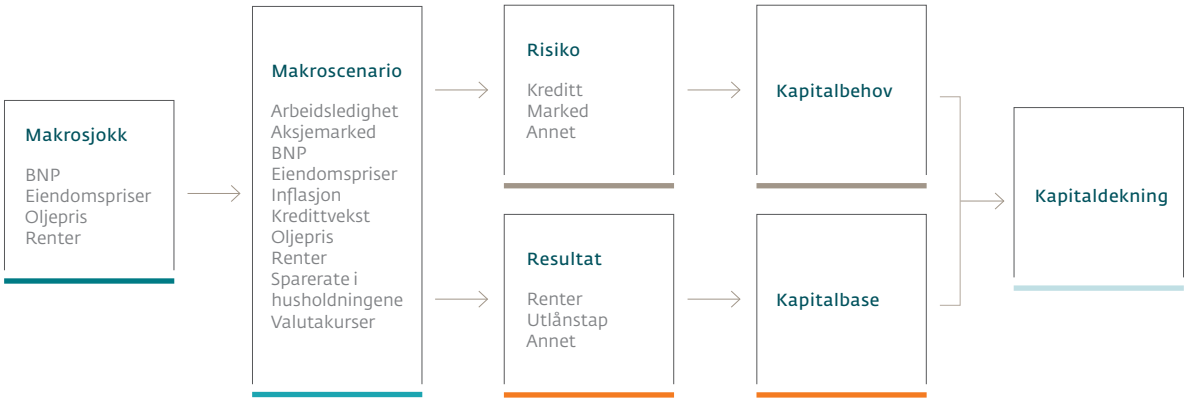

- Oljeprisen faller, på grunn av lavere global etterspørsel, og oljeinvesteringene svekkes.

De økonomiske sjokkene ble oversatt til konkrete utviklingsbaner for sentrale makrovariable. De viktigste er gjengitt under. Sjokkene antas å finne sted fra tidlig i 2017.

- BNP-veksten for fastlands-Norge faller fra 0,8 til -1,7 prosent det første året. I løpet av de første tre årene er fastlandsøkonomien redusert med om lag 3,1 prosent. BNP-veksten, som er antatt i scenarioet, er basert på historikk, i tillegg til viktige makrovariabler for norsk økonomi i scenarioet.
- Oljeprisen faller til 25-35 dollar per fat. Oljeinvesteringene på norsk sokkel svekkes betydelig.
- Arbeidsledigheten stiger til i underkant av 7 prosent, som er høyere enn nivået på starten av 1990-tallet.
- Boligprisene faller mer enn 35 prosent. Husholdningene reagerer på fallende boligpriser, lavere reallønnsvekst og et usikkert arbeidsmarked ved å senke privat konsum og øke spareraten. Dette svekker den økonomiske veksten ytterligere.
- Styringsrenten er antatt null ved utgangen av 2017. Økte pengemarkedspremier, spesielt i starten av scenariet, vil likevel holde tremåneders NIBOR på omtrent 1-2 prosent i hele stressperioden.
- Global BNP-vekst faller fra 1,8 til -2,3 prosent i det første året. Deretter vokser verdensøkonomien svakt, men lavere enn den langsiktige trendveksten, og norsk eksport av tradisjonelle varer og tjenester svekkes vesentlig.

Resultatene av stresstesten viste en svak nedgang i ren kjernekapitaldekning, beregnet i henhold til overgangsregelen, fra 15,7 til 15,6 prosent. Negativt resultat i tre av fire år i stresstesten motsvares av en større nedgang i risikovektet volum. De negative resultatene drives hovedsakelig av en vesentlig svekkelse i renteinntekter og store nedskrivninger knyttet til tap på utlån.

ØKONOMISK KAPITAL OG KAPITALALLOKERING

DNB beregner økonomisk kapital for alle hovedkategorier av risiko. I beregningen benyttes en simuleringsmodell, Totalrisikomodellen, som beregner uventet tap både for de enkelte risikoformene og for konsernet samlet. Beregningene omfatter alle vesentlige resultatenheter, kunder og produkter. Kvantifiseringen er basert på statistiske sannsynlighetsfordelinger for de ulike risikoformene, på bakgrunn av historiske data. I tilfeller der historiske data ikke har tilstrekkelig kvalitet, benyttes også skjønnsmessige vurderinger. Modellen simulerer først tapsrisikoen forbundet med de ulike risikokategoriene separat, før den samlede risikoen beregnes. Det oppstår en diversifiseringseffekt når risikoene vurderes sammen, ettersom det er usannsynlig at alle tapshendelser inntreffer samtidig. Diversifiseringseffektene mellom risikokategorier og forretningsområder innebærer at konsernets økonomiske kapital blir lavere enn om forretningsområdene hadde vært selvstendige selskaper.

BRUTTO ØKONOMISK KAPITAL FORDELT PÅ RISIKOTYPE, 31. DESEMBER 2016

Prosent

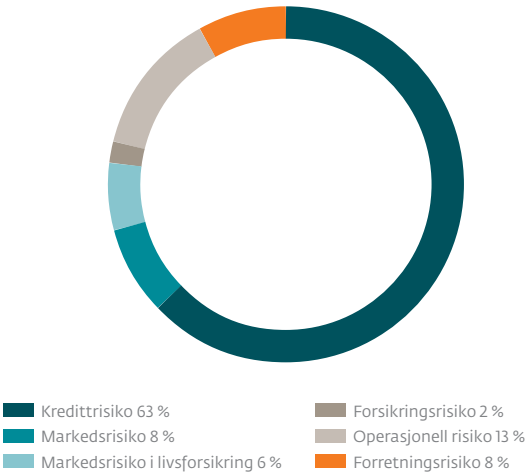

DNB har fastsatt at økonomisk kapital skal tilsvare 99,97 prosent av mulige uventede tap med en tidshorisont på ett år. Det er et nivå som samsvarer med målsettingen om AA-rating for ordinære langsiktige innlån.

Allokering av kapital til forretningsenheter er et sentralt element i DNBs styringsmodell, og er en operasjonalisering av prinsippet om at konsernets kapitalbehov skal fordeles fullt ut til alle forretningsområder. DNB benytter risikojustert avkastning i styring og intern rapportering av virksomheten på ulike organisasjonsnivåer. I prisings- og styringssystemene skal det anvendes en allokering av kapital som sikrer at det oppnås tilstrekkelig langsiktig kapitalavkastning. Prinsippene for allokering er tilpasset de ulike risikotypene.

- Kapital for kredittrisiko fordeles basert på konsernets interne beregning av økonomisk kapital for kreditt, multiplisert med en faktor for å ta hensyn til at eksterne krav er høyere.
- Kapital for markedsrisiko i DNB Markets er basert på rapportert risikovektet volum multiplisert med konsernets mål for ren kjernekapitaldekning.
- Kapital for operasjonell risiko beregnes som en faktor av inntekter. Faktoren er lik for alle enheter og reflekterer konsernets kapitalmål.

6

LIKVIDITETSRISIKO OG BALANSESTYRING

33 Generelt om likviditetsrisiko
33 Utvikling i likviditetsrisiko i 2016
34 Styring og måling av likviditetsrisiko
35 Kapitalkrav

Likviditetsrisiko og balansestyring

GENERELT OM LIKVIDITETSRISIKO

Likviditetsrisiko er risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser ved forfall, eller ikke klarer å møte sine likviditetsforpliktelser uten at kostnaden ved dette øker mye. Likviditet er helt avgjørende for finansiell virksomhet, men risikoen blir som regel først synlig når andre hendelser har ført til bekymring for konsernets evne til å gjøre opp for seg.

Likviditetsrisikoen i DNB skal være lav og underbygge bankens finansielle styrke. Banken skal tilstrebe en balansesammensetning som gjenspeiler likviditetsrisikoprofilen til en internasjonal bank med langsiktig kredittrating på AA-nivå. Moody's oppgraderte DNB fra Aa3 til Aa2 i 2016, Standard & Poor's beholdt sin kredittrating av DNB på A+ og DBRS opprettholdt DNBs kredittrating på AA (lav). Se kapittelet om viktige utviklingstrekk for mer informasjon om DNBs kredittrating.

UTVIKLING I LIKVIDITETSRISIKO I 2016

DNB hadde god tilgang til både kortsiktig og langsiktig finansiering gjennom hele 2016. Markedene for kortsiktige innlån var preget av usikkerhet knyttet til virkningene av kommende reguleringer for amerikanske pengemarkedsfond. Dette førte til kortere løpetider og økte marginer. Markedene for langsiktig finansiering varierte mye gjennom året på grunn av regulatoriske og politiske forhold. På starten av året var det bekymring for den kinesiske økonomien, og svakere vekstutsikter for europeiske banker, som førte til økte marginer og redusert aktivitet. Det samme skjedde tidlig på sommeren da folkeavstemningen om EU nærmet seg i Storbritannia. Etter at resultatet var klart, normaliserte markedene seg, og marginene ble redusert. Marginene falt ytterligere i august etter at Den europeiske sentralbanken (ECB) vedtok en ytterligere utvidelse av programmet for oppkjøp av verdipapirer. Presidentvalget i USA skapte også midlertidig usikkerhet i markedene. Mot slutten av året økte marginene på grunn av bekymring for en mulig reduksjon i ECBs oppkjøpsprogram.

Det kortsiktige likviditetsrisikomålet, Liquidity Coverage Ratio (LCR), holdt seg godt over minstekravet på 100 prosent gjennom året, og var ved utgangen av desember på 138 prosent.

Ved utgangen av 2016 var det ikke endelig fastsatt minstekrav for den langsiktige likviditetsindikatoren, Net Stable Funding Ratio (NSFR). DNBs interne mål tilsier at NSFR skal være over 100 prosent ved utgangen av 2017. Ved utgangen av 2016 var NSFR på 104 prosent.

Konsernets samlede langsiktige verdipapirgjeld hadde en nominell verdi på 580 milliarder kroner ved utgangen av 2016, mot 606 milliarder ett år tidligere. Gjennomsnittlig restløpetid på

INNSKUDD FRA KUNDER OG INNSKUDDSDEKNING, DNB BANK-KONSERNET

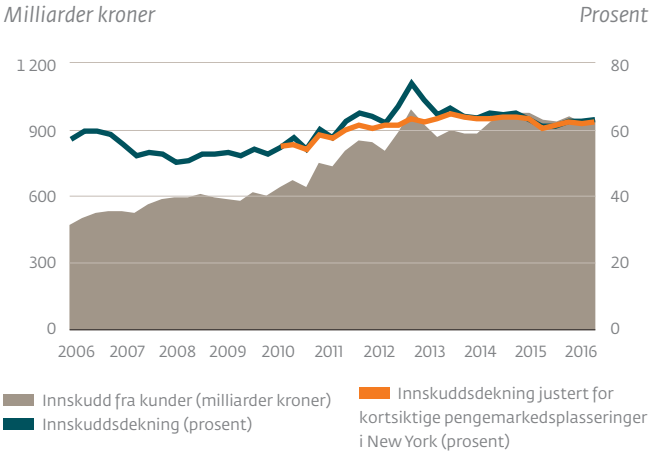

LANGSIKTIG FINANSIERING, FORFALLSPROFIL

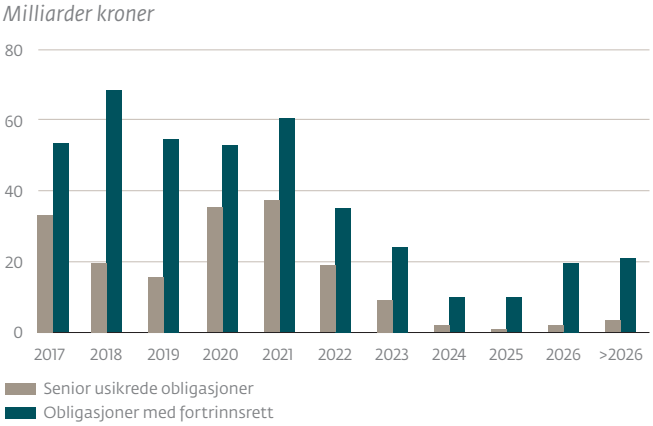

GJENNOMSNITTLIG LØPETID PÅ LANGSIKTIG FINANSIERING

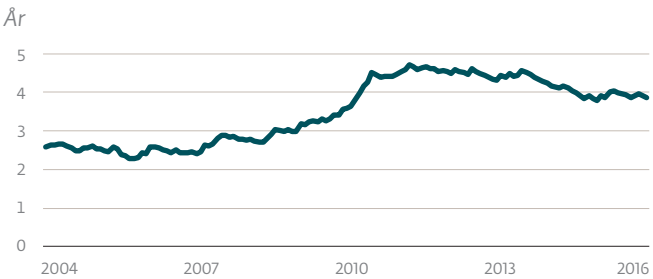

verdipapirgjelden var 3,9 år ved utgangen av 2016, sammenlignet med 3,8 år ved utgangen av 2015.

DNB Bank-konsernets utlån til kunder gikk ned med 40 milliarder kroner, eller 2,6 prosent fra utgangen av 2015. Innskudd til kunder ble redusert med 12 milliarder kroner, eller 1,2 prosent i samme periode. For bankkonsernet økte innskuddsdekningen, målt som kundeinnskudd i prosent av netto utlån til kunder, fra 60,5 prosent ved utgangen av 2015 til 62,7 prosent ett år senere. Konsernets ambisjon er å ha en innskuddsdekning for bankkonsernet på minimum 60 prosent.

STYRING OG MÅLING AV LIKVIDITETSRISIKO

Organiseringen av likviditetsstyring i DNB er underlagt en fullmakts- og rapporteringsstruktur som er i samsvar med Forskrift om forsvarlig likviditetsstyring. Styret i DNB Bank ASA og DNB ASA fastsetter rammer og retningslinjer, og foretar jevnlige gjennomganger av bankens likviditetsrisiko. Rammene behandles av styret minst én gang per år.

Rammestrukturen for likviditetsrisiko er i samsvar med strukturen i EUs kapitalkravsregelverk. Interne rammer for likviditetsdeknings (LCR) og stabil finansiering (NSFR) er fastsatt i konsernets risikoappetitt sammen med krav til innskuddsdekning for DNB Bank-konsernet.

Konserntreasury har ansvar for at konsernet til en hver tid er innenfor likviditetsrammene som er besluttet av styret. Enheten har også ansvaret for styring av bankens likviditetsportefølje, samt finansiering av datterselskap og filialer i utlandet. Konserntreasurys oppgaver knyttet til likviditetsrisiko inngår i konsernets førstelinjeforsvar. Andre- og tredjelinjeforsvaret ivaretas av henholdsvis Risikostyring konsern og Konsernrevisjonen.

Rammene begrenser bankens avhengighet av kortsiktige innlån fra penge- og kapitalmarkedene i inn- og utland. De kortsiktige rammene begrenser netto refinansieringsbehov innenfor én uke, én måned og tre måneder. De langsiktige rammene setter krav til hvor stor andel av utlån, og andre illikvide eiendeler, som skal være finansiert av stabile kilder som kundeinnskudd, eller innlån med minimum tolv måneders restløpetid.

Ordinær seniorfinansiering gjøres i hovedsak gjennom det europeiske European Medium Term Note-programmet på 45 milliarder euro. I tillegg er det etablert seniorprogrammer i amerikanske dollar og japanske yen. I markedet for obligasjoner med fortrinnsrett er det etablert låneprogram i Europa og USA.

For kortsiktig finansiering opererer DNB med flere sertifikatprogrammer, se tabell til høyre. Programmene gir god tilgang på kortsiktig finansiering, og betydelig fleksibilitet til å møte investorenes interesser og bankens likviditetsbehov. I tillegg tiltrekker DNB seg betydelige midler fra andre banker, sentralbanker og pengemarkedsfond, i form av driftsinnskudd og overskuddslikviditet. Sammen med sertifikatfinansieringen danner disse midlene en kortsiktig likviditetsbuffer. Deler av bankens verdipapirbeholdning er også finansiert av langsiktige eller stabile finansieringskilder.

SERTIFIKATPROGRAMMER, 31. DESEMBER 2016

Milliarder dollar / euro	Eksponering	Ramme
United States commercial papers (USCP)	11,4	USD 18 milliarder
Yankee CD*	4,4	USD 15 milliarder
European commercial paper (ECP)	1,5	EUR 15 milliarder
London CD program	0,5	

* Sertifikater i USA utstedt av USA-filial av utenlandsk bank, i dette tilfellet DNBs filial i New York. Dette i motsetning til det andre sertifikatprogrammet i USA: USCP-programmet, der utsteder er DNB Bank ASA, Oslo.

DNB søker å opprettholde en veldiversifisert finansiering, blant annet gjennom en bred innskudds- og innlånsbase fra privatpersoner og bedriftskunder. Det innenlandske markedet er viktig for bankens finansiering, både for diversifisering og fordi de nasjonale pengemarkedene vanligvis er mer stabile over tid. Det norske finansmarkedet er imidlertid relativt lite og DNB er avhengig av internasjonal finansiering i ulike valutaer for en del av sine utlån i det nasjonale markedet. Finansieringen i utenlandsk valuta fører til økt resultatvolatilitet i form av basisswap-risiko.

Det nasjonale markedet for obligasjoner med fortrinnsrett i Norge har vokst seg større enn det norske statsobligasjonsmarkedet målt i utestående volum, og regnes nå som like likvid som statsobligasjonsmarkedet. Obligasjoner med fortrinnsrett er et viktig instrument for langsiktig finansiering i DNB, og utstedes av bankens datterselskaper, DNB Boligkreditt AS og DNB Næringskreditt AS. Investorene gis sikkerhet i selskapenes porteføljer av henholdsvis bolig- og næringseiendomslån. Obligasjoner med fortrinnsrett har, i urolige tider, vist seg å være et mer robust og rimeligere innlånsinstrument enn ordinære seniorobligasjoner. I årene framover vil derfor DNB ta sikte på å dekke en stor andel av det langsiktige innlånsbehovet gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett.

Bruken av obligasjoner med fortrinnsrett har bidratt til å øke oppmerksomheten om pantsatte eiendeler. Andelen av utlån som er sikret med pantsatte eiendeler er høy i Norge. Årsaken er at Norge ikke har et marked for verdipapirisering, og nesten alle utlån holdes på bankenes balanse. I tillegg eier en svært høy andel av befolkningen egen bolig, finansiert gjennom lån. Dagens nivå av pantsatte eiendeler er komfortabelt, tatt i betraktning konsernets balansesammensetning, kapitalisering og likviditet. Ved utgangen av 2016 utgjorde pantsatte eiendeler 455 milliarder kroner. Informasjon om nivået av tilgjengelige sikkerheter offentliggjøres hvert kvartal i konsernets Fact Book, samt i vedlegg til pilar 3-rapporten.

STRESSTESTING AV LIKVIDITETSRISIKO

DNB simulerer likviditetseffekten av at bankens kredittrating svekkes som følge av én eller flere negative hendelser. Resultatet er inkludert i bankens beredskapsplan for likviditetsstyring under en finansiell krise. Det testes hvordan likviditeten påvirkes under en finansiell krise som varer i opptil tolv måneder. Stresstesten skiller mellom en bankspesifikk krise, som kun påvirker banken, en

systemkrise, som påvirker hele markedet, og en kombinasjon av disse. Faktorene som benyttes i stresstesten er hentet fra historisk observerte data. I de tilfellene der datamaterialet er begrenset, eller dersom historiske data anses å være lite relevante, anvendes ekspertvurderinger. Stressfaktorene blir løpende vurdert.

Behovet for å styrke Boligkreditts sikkerhetsmasse i en stressituasjon kvantifiseres i en utvidet stresstest. Stresstesten beregner bankens potensielle likviditetseksponering ved betydelig boligprisfall, kombinert med større verdiendringer i derivatkontraktene mellom DNB Boligkreditt og morbanken. Svekkelse av den norske kronen utgjør den største effekten på verdiendringen av derivatkontraktene. Denne motpartrisikoen rapporteres ukentlig, og blir nøye overvåket og styrt av Konserntreasury.

En omvendt likviditetsstresstest benyttes for å identifisere omstendigheter som på sikt kan tømme bankens likviditets-reserver. Utgangspunktet er det overnevnte kombinerte stresscenarioet. I tillegg antas det at markedet for utstedelse og refinansiering av obligasjoner med fortrinnsrett faller bort, og at banken opplever et innskuddsbortfall på 40 prosent fra storkunder. Med dette utgangspunktet beregnes det hvor stor innskuddsflukt fra privatpersoner og småbedrifter som skal til før bankens likviditetsreserve blir negativ i løpet av 30 dager.

Stresstestene utarbeides kvartalsvis og resultatet rapporteres til bankens styre. Stresstestene gir informasjon om potensielle likviditetsmessige utfordringer, og danner grunnlag for beredskapsplanene, samt fastsettelse og eventuell justering av likviditetsrammene.

LIKVIDE AKTIVA

Ved utgangen av 2016 utgjorde innskudd i sentralbanker 201,2 milliarder kroner, mens fordringer på andre banker i form av repotransaksjoner, justert for pantsatte eiendeler, utgjorde 191,1 milliarder kroner.

Som ledd i den løpende likviditetsstyringen har DNB behov for å ha en beholdning av verdipapirer. Verdipapirene benyttes blant annet som sikkerhet for kortsiktige lån i sentralbanker, og inngår som en del av likviditetsbufferne for oppfyllelse av de regulatoriske likviditetskravene. Det er en løpende oppfølging og rapportering av utviklingen i kredittrating på de underliggende papirene. Oppfølgingen av markedsrisiko i likviditetsporteføljen er omtalt i kapittelet om markedsrisiko.

LIKVIDITETSPORTEFØLJEN

Bankens likviditetsportefølje består av en internasjonal og en norsk portefølje. Samlet utgjorde likviditetsporteføljen 174 milliarder kroner ved utgangen av 2016. Den norske likviditetsporteføljen utgjorde 64 milliarder kroner. Av dette var 30 milliarder kroner norske statspapirer og andre nivå 1-aktiva utstedt av offentlig sektor. Øvrige nivå 1-aktiva utgjorde 25 milliarder i form av obligasjoner med fortrinnsrett og resten bestod av nivå 2A-aktiva. Nivå 1 og nivå 2A viser til kategorisering av likvide aktiva i LCR-rammeverket, hvor nivå 1 representerer de mest likvide eiendelene.

Den internasjonale likviditetsporteføljen var på 110 milliarder kroner ved utgangen av året, fordelt på en tradingportefølje og en valutaobligasjonsportefølje som holdes til forfall. Tradingporteføljen utgjorde 97 milliarder kroner, hvorav halvparten av verdipapirene hadde AAA-rating. Porteføljen var sammensatt av 60 prosent offentlig sektor-obligasjoner og resten obligasjoner med fortrinnsrett. Tradingporteføljen hadde vektet gjennomsnittlig løpetid på 2,4 år, og verdien av ett basispunkt spread-endring var 23 millioner kroner ved utgangen av 2016.

Porteføljen som holdes til forfall utgjorde 13,1 milliarder kroner ved utgangen av 2016, hvorav 22 prosent av verdipapirene hadde AAA-rating, og 39 prosent hadde AA-rating. Det foretas ingen nye investeringer her. Porteføljen inneholder ingen syntetiske verdipapirer, plasseringer i amerikanske subprime-obligasjoner eller Collateralised Debt Obligations (CDO). Gjennomsnittlig løpetid var 4,8 år ved utgangen av året, og verdien av ett basispunkt spreadendring utgjorde 6,3 millioner kroner.

KAPITALKRAV

I kapitalkravsberegningen blir obligasjonsporteføljen som holdes til forfall rapportert som investering i verdipapirisering etter IRB-metoden. Konsernet har ikke andre porteføljer eller engasjementer som er risikoavdekket gjennom verdipapirisering. Det har ikke skjedd vesentlige endringer i porteføljen siden forrige rapportering. DNB Bank ASA har en eierandel i Eksportfinans på 40 prosent. Eksportfinans' likviditetsportefølje rapporteres etter standardmetoden. DNBs andel av likviditetsporteføljen i Eksportfinans målt i risikovektet volum (RWA) var 518 millioner kroner i 2016 mot 748 millioner i 2015.

INTERNASJONAL OBLIGASJONSPORTEFØLJE HOLDES TIL FORFALL, FORDELT PÅ RATING

Millioner kroner	EAD	RWA	EAD	RWA
Rating	31.12.2016	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2015
AAA	2 834	210	5 935	470
AA	2 762	234	4 438	366
A+	293	31	2 357	244
A	464	59	525	65
A-	330	70	998	203
BBB+	2 026	751	2 080	746
BBB	326	207	687	424
BBB-	90	95	409	420
BB+	545	1 442	670	1 710
BB	243	1 095	294	1 296
BB-	0	0	0	0
Lavere enn BB-	2 848	7 524	768	9 062
Totalt	**12 760**	**11 718**	**19 162**	**15 007**

7

KREDITTRISIKO

37 Generelt om kredittrisiko
38 Utvikling i kredittrisiko i 2016
43 Styring og måling av kredittrisiko
45 Oversikt over kreditteksponeringer
49 Kapitalkrav for kredittrisiko
50 Interne målemetoder (IRB)
57 Samlet eksponering for IRB-godkjente porteføljer
60 Standardmetoden
60 Investering i verdipapirisering
61 Motpartsrisiko for derivater

Kredittrisiko

GENERELT OM KREDITTRISIKO

Kredittrisiko er risiko for økonomiske tap som skyldes at kunder ikke oppfyller sine betalingsforpliktelser. Kredittrisiko vedrører alle fordringer på kunder, i hovedsak utlån, men også ansvar i henhold til andre utstedte kreditter, garantier, rentebærende verdipapirer, ubenyttede kreditter og interbankplasseringer.

Kredittrisiko omfatter også restverdirisiko og konsentrasjonsrisiko. Restverdirisiko er risikoen for at sikkerheter ved et engasjement har lavere verdi enn forventet. Konsentrasjonsrisiko er risiko knyttet til store engasjement med samme kunde, konsentrasjon innenfor geografiske områder, bransjer eller med likeartede grupper av kunder. Motpartsrisiko er også en form for kredittrisiko og oppstår gjennom derivathandel. Det er vesentlige innslag av motpartsrisiko i forbindelse med betalingsformidling og oppgjør av inngåtte kontrakter, men dette inngår ikke i definisjonene av kredittrisiko.

Under følger forklaring til begreper som brukes i beskrivelsen av kredittrisiko. DNB beregner PD, EAD og LGD basert på interne modeller for alle kredittengasjement uavhengig av om engasjementet tilhører en portefølje som er godkjent for IRB-rapportering i kapitalkravsberegningen.

- Sannsynlighet for mislighold (PD) angir sannsynligheten for at en gitt kunde vil misligholde sitt kredittengasjement. PD beregnes basert på finansielle og ikke-finansielle faktorer og danner grunnlag for risikoklassifisering av kreditteksponeringene. Misligholdte engasjementer tildeles automatisk PD 100 prosent.
- Forventet engasjement ved mislighold (EAD) angir andel av bevilget engasjement som forventes å være trukket ved et eventuelt fremtidig mislighold samtidig som det er en nedgangskonjunktur i markedet.
- Tap gitt mislighold (LGD) angir hvor mye konsernet forventer å tape dersom kunden misligholder sine forpliktelser samtidig som det er en kraftig nedgangskonjunktur i markedet. Modellene tar hensyn til sikkerhetene knyttet til engasjementet, fremtidig kontantstrøm og andre relevante faktorer.
- Normaliserte tap (EL) angir gjennomsnittlig årlig forventet tap over en konjunktursyklus. EL = PD*LGD*EAD. EL skal i gode/normale tider ligge over de faktiske tap ettersom det i beregningen er tatt høyde for både høyere sannsynligheter (PD-leddet) og høyere tap (LGD-leddet) i nedgangskonjunkturer.

DNBs definisjon av misligholdt portefølje er i henhold til IRB-regelverket (Kapitalkravsforskriftens §10-1): Et engasjement skal anses som misligholdt dersom et krav er forfalt med mer enn 90 dager, forfalt beløp er vesentlig, og misligholdet ikke skyldes forsinkelser eller tilfeldige forhold hos motparten. Et engasjement skal også anses som misligholdt dersom banken:

- Som følge av svekket kredittverdighet hos motparten foretar nedskrivning og beløpet ikke er uvesentlig.
- Som følge av svekket kredittverdighet hos motparten avhender en fordring til underkurs og underkursen ikke er uvesentlig.
- Antar at det vil bli åpnet gjeldsforhandling, konkurs eller offentlig administrasjon hos motparten, eller at banken av andre grunner antar at forpliktelsen ikke vil bli oppfylt.
- Avtaler endringer i vilkårene som følge av betalingsproblemer hos motparten, og det må antas at dette reduserer verdien av kontantstrømmen med et ikke uvesentlig beløp.
- Restrukturerer engasjementet på grunn av finansielle problemer for å unngå mislighold.

For personmarkedet gjelder kun 90-dagersregelen som definisjon for mislighold. I DNB er «vesentlig forfalt beløp» definert som beløp større enn 2 000 kroner, for kredittkortengasjement er grensen 200 kroner.

Misligholdsdefinisjonen fra IRB-regelverket benyttes i beskrivelsene av porteføljenes kredittrisiko, i beregning av kapitalkrav og i informasjonen om IRB-porteføljene. I beskrivelser og tabeller som omhandler nedskrivninger og mislighold, benyttes den regnskapsmessige definisjonen for mislighold (IFRS). Definisjonene er omtrent like, men i IFRS-definisjonen inkluderes ikke engasjementer som er restrukturert på grunn av finansielle problemer for å unngå mislighold.

I teksten henvises det til fire risikokategorier. Disse defineres som følger:

- Lav risiko: PD 0,01 – 0,75 prosent
- Moderat risiko: PD 0,75 – 3,0 prosent
- Høy risiko: PD over 3 prosent, men ikke misligholdt
- Misligholdt portefølje

I intern rapportering benyttes en todeling av misligholdt portefølje, misligholdt og tapsutsatt portefølje, der sistnevnte inneholder nedskrevne ikke-misligholdte engasjementer og restruktureringer. Begge risikokategoriene tildeles PD lik 100 prosent.

Engasjementer med betalingslettelse blir i DNB definert som et kredittengasjement som er endret på vilkår som ikke ville blitt innvilget dersom kunden ikke hadde hatt økonomiske problemer.

Konsernets retningslinjer for kredittvirksomhet er vedtatt av styret i DNB. Det overordnede målet er å ha en portefølje med en kvalitet og sammensetning, som sikrer konsernets lønnsomhet på kort og lang sikt.

Den europeiske bankmyndigheten, EBA, publiserte i september 2016 nye anbefalinger for definisjonen av misligholdte engasjementer. DNB har startet forberedelsene for å kunne følge anbefalingen. Endringene er blant annet knyttet til definisjon av mislighold, nivå på vesentlighetsgrenser og krav om minimum karantenetid etter friskmelding. Dette vil medføre vesentlig endringer for DNB. Siste frist for oppfyllelse av anbefalingen er 1. januar 2021, men innstramminger/presiseringer i krav og tidligere implementering kan besluttes av lokal tilsynsmyndighet.

UTVIKLING I KREDITTRISIKO I 2016

Kvaliteten i kredittporteføljene var stabil og god for de fleste områdene, men enkelte bransjer hadde en negativ utvikling i 2016. Dette gjaldt spesielt for segmentene oljeservice fartøy og rigg og shippingsegmentene container og tørrlast. Oljeprisen økte gradvis i 2016, men ikke tilstrekkelig til å kunne forhindre en videre reduksjon i aktivitetsnivået i oljeindustrien globalt. I Norge er det særlig underleverandørene til oljebransjen som har merket dette, men virkningene for landet totalt sett har vært mindre enn mange hadde fryktet.

I omtalen av utviklingen av kredittporteføljen for 2016 vises utviklingen målt i EAD uavhengig av om porteføljene er godkjent for IRB-rapportering eller ikke. Figurene til høyre viser porteføljeutviklingen målt i EAD, og endringen i EAD siste år brutt ned på vekst i ulike kundesegmenter samt valutakurseffekt. Porteføljen som vises inkluderer ikke banker og obligasjoner som holdes til forfall.

Kredittvolumet målt i forventet engasjement ved mislighold, EAD, ble redusert med 0,8 prosent i løpet av året. Justert for valutakursendringer økte EAD med 0,4 prosent. Av DNBs totale kredittportefølje, eksklusiv eksponering mot banker og obligasjoner som holdes til forfall, er 15 prosent i dollar og 7 prosent i euro. Eksponeringen mot personkunder økte, mens kredittvolumet i storkundeporteføljen ble redusert, særlig i andre halvår. Reduksjonen i EAD i storkundeporteføljen skyldes salg av næringseiendomslån til DNB Livsforsikring, innfrielser av engasjement, en villet nedbygging og valutakurseffekter.

De største bransjene i DNBs portefølje er oljerelatert, shipping og næringseiendom. Under følger en beskrivelse av bankens eksponering mot disse bransjene. I tillegg omtales boliglånsporteføljen som utgjør 40 prosent av samlet kredittportefølje (EAD) i DNB.

Kredittkvaliteten i storkundeporteføljen ble redusert i løpet av 2016 som en følge av økte utfordringer i bransjene rigg, oljeleverandør og oljeservicefartøyer samt shippingsegmentene container og tørrlast. Reklassifisering av noen eksponeringer i USA etter krav fra Federal Reserve gjennom Shared National Credit Program (SNC) bidro også til å forverre den målte kredittkvaliteten.

UTVIKLING I KREDITTPORTEFØLJE, EAD

Milliarder kroner

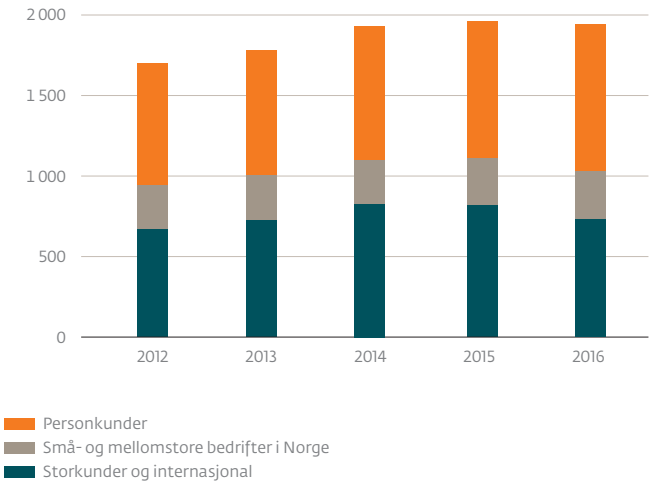

ENDRINGER I KREDITTPORTEFØLJE, EAD

Milliarder kroner

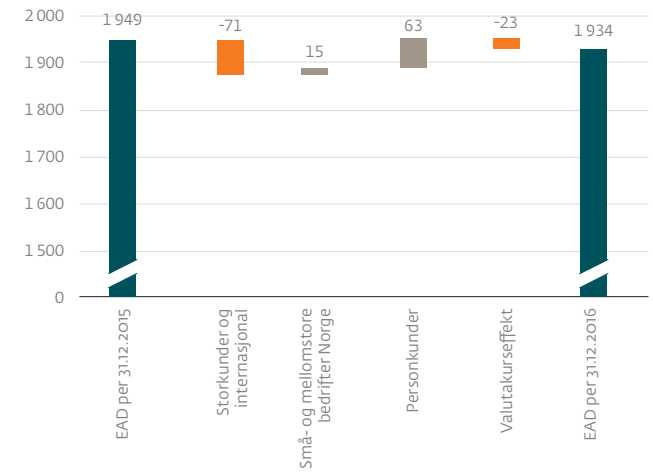

OLJERELATERT

DNB har vært bankforbindelse for oljerelaterte næringer siden olje ble funnet på den norske kontinentalsokkelen. Strategi og eksponering er basert på erfaringer gjort gjennom hele perioden. Porteføljen er vel diversifisert både med hensyn til segmenter og geografi. Målet er å ha en portefølje med lav risiko og eksponeringer mot finansielt sterke selskaper.

Som i 2015 har den lave oljeprisen i 2016 gitt reduserte inntekter til utvinnings- og produksjonsselskapene, noe som igjen har ført til reduserte investeringer og høyt kostnadsfokus. Dette påvirker i sin tur hele leverandørkjeden, og har medført dårligere kredittkvalitet og økte nedskrivninger innenfor kredittporteføljene i rigg, oljeleverandør og oljeservicefartøy i 2016. Særlig gjelder dette for oljeserviceselskaper og underleverandører som er eksponert mot leteaktiviteter.

Ved årsskiftet lå oljeprisen (Brent spot) på 55,4 dollar per fat. Prognosene for oljeprisen varierer, men det forventes en svak stigning i oljeprisen i årene som kommer. Dette betyr sannsynligvis at mange utbyggingsprosjekter i områder på meget dypt vann kan bli utsatt eller kansellert. På norsk sokkel har vi sett flere eksempler på at utbyggingskostnadene er betydelig redusert, slik at en oljepris i området mellom 40 og 50 dollar per fat vil gi tilstrekkelig lønnsomhet. Myndighetene prøver samtidig å legge til rette for økte investeringer ved utlysning av nye konsesjonsrunder. Det ventes at aktiviteten på norsk sokkel vil være god de kommende årene, men på lavere nivåer enn i toppårene 2013 og 2014.

Oljeservicefartøy og rigger opplevde svært svake markeder som følge av lav oljepris og dermed lavere investeringer enn i tidligere år. Kapasiteten som har blitt bygget opp gjennom de siste årene vil mest sannsynlig være for høy, selv i et scenario med høyere oljepris og økt offshoreaktivitet.

En rekke selskaper som opererer oljeservicefartøy ble restrukturert i løpet av 2016. Prosessene har til dels tatt lang tid på grunn av stor kompleksitet. Ulike kreditorposisjoner har gjort det vanskelig å sikre ny egenkapital på betingelser som sikrer støtte fra både usikrede og sikrede kreditorer. Det ventes flere restruktureringer og økt press på selskaper innenfor riggsektoren i 2017. Riggselskaper har generelt hatt en lengre kontraktsdekning enn oljeleverandørselskaper, men det vil være færre nye kontrakter og lavere rater fremover slik at utfordringene i riggsektoren ventes å bli større i 2017.

Etter flere år med vekst i den oljerelaterte porteføljen, ble volumet redusert med 15 prosent i 2016. Dette skyldes blant annet en villet nedbygging av porteføljen, i tillegg til valutakurseffekt. 7,3 prosent av DNBs kredittportefølje målt i EAD er oljerelatert. 55 prosent av porteføljen, er klassifisert som henholdsvis lav- eller moderat risiko. Andel misligholdte og tapsutsatte engasjementer økte fra 1,9 til 13,5 prosent. Ytterligere nedskrivninger må påregnes dersom ikke oljeprisen øker vesentlig og offshoreaktiviteten tar seg opp.

UTVIKLING I OLJERELATERT PORTEFØLJE, EAD

Milliarder kroner

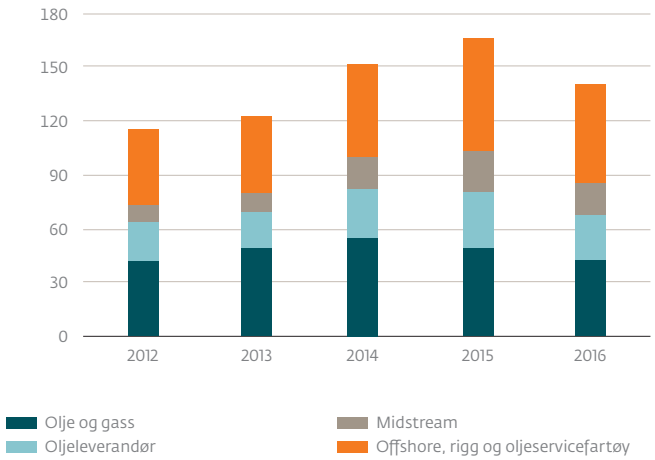

UTVIKLING I KREDITTKVALITET I OLJERERLATERT PORTEFØLJE, EAD

Prosent

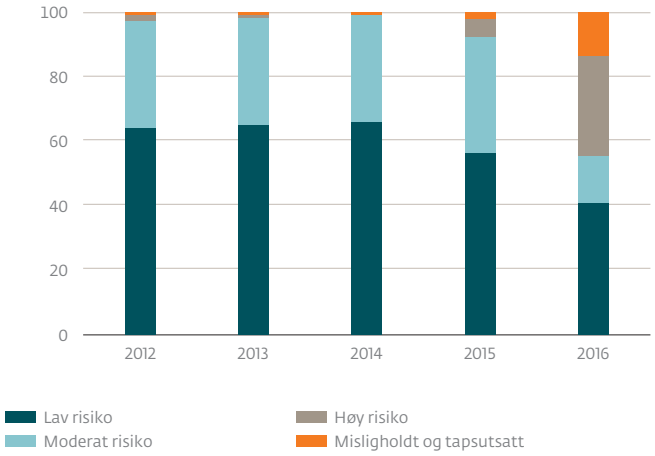

SHIPPING
DNB er en av verdens største banker innen skipsfinansiering og er aktiv i næringen på global basis.

Fraktmarkedene var generelt svake gjennom 2016, med en viss bedring mot slutten av året. Tørrlastmarkedet bedret seg noe fra historisk lave nivåer ved inngangen til året, men selv om ratene dekker driftskostnader og renter er det i de fleste tilfeller ikke tilstrekkelig til også å dekke full nedbetaling av gjeld. Utviklingen i Kina er fortsatt avgjørende for tørrlastmarkedet på tross av at den kinesiske økonomien dreies fra investeringer til konsum. Utsiktene fremover er noe bedret basert på moderat etterspørselsvekst kombinert med avtagende flåtevekst gjennom redusert ordrebok og økt skraping.

Verdiene på containerskip ble vesentlig redusert i 2016 som følge av kollapsen i et større sør-koreansk rederi. Fraktratene for linjeoperatørene har imidlertid steget noe siden første halvår i 2016 og det er økende konsolidering i bransjen, mens chartermarkedet for containerskip forventes å være svakt de nærmeste årene. Økt proteksjonisme og en generelt lavere og mindre handelsintensiv økonomisk vekst vil kunne ha negative konsekvenser for containermarkedet.

I tankmarkedet har ratene blitt vesentlig svakere i 2016, spesielt i produktmarkedet, men det forventes en gradvis forbedring i segmentet basert på en bedre balanse mellom tilbud og etterspørsel. I markedet for flytende naturgass (LNG) er det en forventning om et bedret marked fremover, mens markedet for transport av petroleumsgass (LPG) har vært svakt i 2016. Markedet er usikkert fremover.

Utlånsvolumet har blitt redusert betydelig gjennom 2016 basert på en kombinasjon av redusert portefølje og svakere dollarkurs. Ved utgangen av 2016 utgjorde shippingporteføljen 5,7 prosent av DNBs kredittportefølje. DNB forventer en ytterligere reduksjon i utlånsvolum i 2017.

Shipping er en meget syklisk bransje, og det settes store krav til analyse og oppfølging. Til tross for at 2016 var et svakt år i flere av hovedsegmentene innenfor shipping, ble det bokført lave nedskrivninger i DNB. Det kan tilskrives en veldiversifisert portefølje, en hovedvekt av store og solide selskaper.

Andel misligholdte og tapsutsatte engasjementer økte med 1,7 prosentpoeng i løpet av 2016 og utgjorde ved utgangen av året 4,3 prosent av porteføljen. Ved årsslutt lå 79 prosent av porteføljen i kategoriene lav og moderat risiko. Det forholdsvis lave misligholdet kan tilskrives god porteføljestyring og aktiv oppfølging av problemengasjementer.

UTVIKLING I SHIPPINGPORTEFØLJEN, EAD

Milliarder kroner

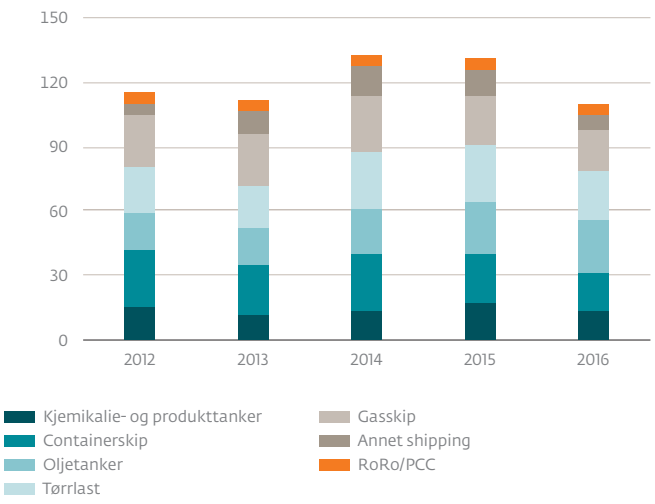

UTVIKLING I KREDITTKVALITET I SHIPPINGPORTEFØLJEN, EAD

Prosent

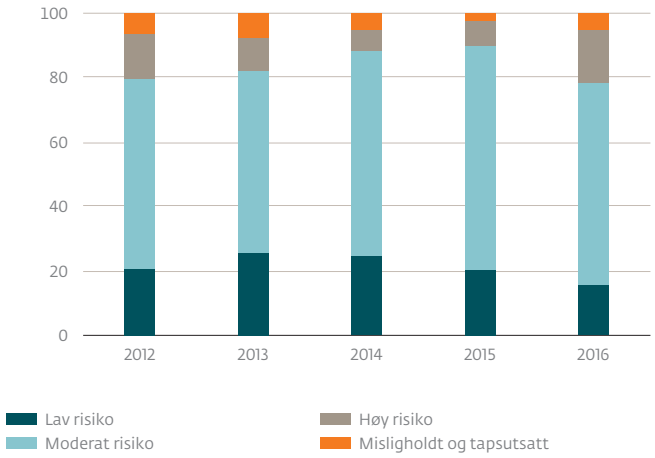

NÆRINGSEIENDOM

Næringseiendom, unntatt boligeiendommer, utgjør om lag 11 prosent av DNBs samlede kredittportefølje, målt i EAD. 54 prosent av porteføljen består av eiendommer til kontorutleie og varelager. Norske industrielle aktører blir prioritert. DNB følger markedet tett gjennom et stort bransjemiljø og lokal tilstedeværelse. Eksponering mot næringseiendom i resten av Norden er under nedbygging.

DNB er opptatt av å finansiere gode prosjekter og eiendommer med en stabil, og forutsigbar, kontantstrøm som gir tilstrekkelig gjeldsbetjeningsevne. Eiendommens likviditet, leiekontraktenes løpetid, leietager og restverdi står sentralt i vurderingen av hvilke prosjekter som skal finansieres. Byggeprosjekter finansieres dersom det foreligger tilfredsstillende forhåndssalg eller forhåndsutleie.

For kontoreiendom i Oslo sank markedsleienivåene fra høsten 2014 frem til vinteren 2016, men tendensen snudde gjennom fjoråret og konsensus tilsier at leiemarkedet forventes å bedre seg de kommende årene. Videre har prisnivåene blitt rekordhøye, drevet av lavt rentenivå og stor interesse fra både norske og utenlandske eiendomsaktører. Forskjellene i eiendomsverdi mellom de beste og nest beste beliggenhetene har økt frem til nå, men trenden med hensyn til relativ verdiutvikling antas å snu gitt en renteoppgang. Lavere aktivitet i oljerelatert virksomhet har ført til økt ledighet og fallende leiepriser i oljeregionene på Vestlandet samt Lysaker, Asker og Bærum. Yield-nivået for næringseiendom, spesielt de beste beliggenheter i Oslo, er rekordlavt og prisene historisk høye. En renteøkning vil isolert sett virke prisdempende, men en forventet vekst i leiepriser og et vedvarende etterspørselsoverskudd gjør det sannsynlig at eiendomsverdiene for kontorobjekter i Oslo fortsetter å være høye. Markedet primært i Osloregionen får også hjelp av at mange av de minst attraktive kontoreiendommene konverteres til andre formål, som for eksempel boliger eller hoteller.

Ved årsslutt var 94 prosent av porteføljen klassifisert som henholdsvis lav og moderat risiko. Volumet av misligholdt portefølje ble redusert og var ved utgangen av 2016 1,5 prosent mot 2,0 prosent året før.

UTVIKLING I NÆRINGSEIENDOMSPORTEFØLJEN, EAD

Milliarder kroner

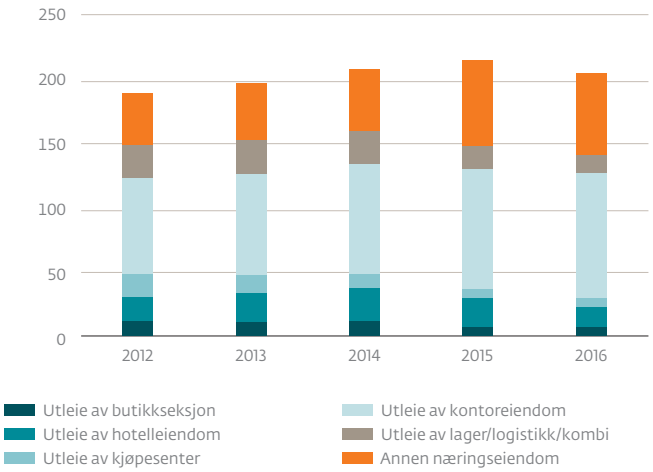

UTVIKLING I KREDITTKVALITET I NÆRINGSEIENDOMSPORTEFØLJEN

Prosent

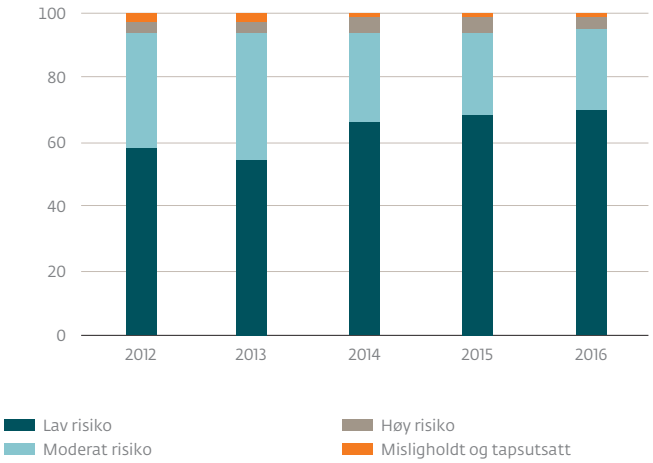

BOLIGLÅN I NORGE

DNBs portefølje av boliglån er i all hovedsak finansiering av boliger i Norge. DNBs markedsandel er om lag 25 prosent, og har vist en svakt fallende tendens de siste årene. Boliglån er et viktig produkt for bankene fordi boliglånet ofte er bestemmende for kundenes valg av hovedbankforbindelse. Bankens tilbud om eiendomsmegling, forsikring og finansiering bidrar til å skape en trygg og enkel ramme rundt kjøp og salg av bolig.

De bærende elementene i kredittvurderingen er kundens gjeldsbetjeningsevne, betalingsvilje og sikkerheter. Alle viktige opplysninger fra kunden som bekrefter gjeldsbetjeningsevne må dokumenteres.

Om lag 82 prosent av bankens boliglånsportefølje er lagt til DNB Boligkreditt og danner grunnlag for utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett. Porteføljekvaliteten i Boligkreditt er svært god og 81 prosent ligger innenfor kategorien lav risiko.

Tolvmånedersveksten for kreditt til husholdninger i Norge har vært stabil, og var mot slutten av året i overkant av 6 prosent. Boligprisene i Norge har økt med 12,8 prosent det siste tolv månedene, men med betydelige regionale forskjeller. Prognosene for 2017 og 2018 indikerer en utflating i boligprisene.

DNB oppfylte kravene i forskriften som regulerer kravene til sikkerhet, betalingsevne og størrelse på avdrag for boliglån i Norge med god margin ved utgangen av 2016. Boliglånsforskriften er ytterligere innskjerpet med virkning fra 1. januar 2017 som et tiltak mot den sterke veksten i boligpriser og husholdningenes gjeld, særlig i Oslo. De nye reglene krever at boliglånskunder har 15 prosent egenkapital. Kunder som ønsker å kjøpe sekundærbolig i Oslo kommune, må stille med 40 prosent egenkapital. Låntager må som tidligere kunne tåle en renteøkning på 5 prosentpoeng, og dette kravet er supplert med en ny bestemmelse om kundens gjeldsgrad. Lån skal ikke innvilges dersom kundens samlede gjeld overstiger fem ganger brutto årsinntekt. Lån uten avdragsplikt (herunder rammelån) skal på bevilgningstidspunktet ikke overstige 60 prosent av boligens verdi. Finansinstitusjoner kan innvilge lån som ikke oppfyller ett eller flere av vilkårene i forskriften, for inntil 10 prosent av verdien av innvilgede lån, men kun 8 prosent i Oslo kommune. Rapportering i henhold til den nye forskriften er allerede implementert i organisasjonen.

Som figuren øverst til høyre viser har utviklingen i kredittkvalitet i boliglånsporteføljen, inkludert finansieringstilbud, vært tilnærmet uendret fra i fjor. Veksten har vært positiv med 8,6 prosent, kvaliteten på porteføljen er fortsatt god og risikoen lav. Ved årsslutt var nærmere 99 prosent av porteføljen klassifisert som lav og moderat risiko. Mislighold i boliglånsporteføljen i DNB er fortsatt på et svært lavt nivå, og langt lavere enn normaliserte tap. Ved utgangen av 2016 var andel misligholdt og tapsutsatt portefølje 0,2 prosent, uendret fra året før.

Belåningsgrad er et risikobegrep som viser hvor stor andel av verdien til et sikkerhetsobjekt, for eksempel en eiendom, som er belånt. For boligporteføljen beregnes belåningsgrad som samlet belåning med pant i eiendommen som andel av eiendommens verdi. Belåningsgraden for boliglånsporteføljen utviklet seg positivt siste år. Dette skyldes en kombinasjon av konservativ boliglånspraksis og høy vekst i boligprisene. Beregningen av belåningsgrad er objektorientert, det vil si at alle lån som er knyttet til samme eiendom blir tatt med i beregningen, og hele utlånsvolumet per sikkerhetsobjekt plasseres i samme belåningsgrad. Kortsiktig mellomfinansiering og finansieringstilbud er ikke med i beregningen. Markedsverdien for hver enkelt bolig blir estimert på nytt hvert kvartal. Ved utgangen av 2016 var i underkant av 95 prosent sikret med pant innenfor 85 prosent av vurdert verdi av eiendommen. EAD-vektet gjennomsnittlig belåningsgrad for boliglån var 59,2 prosent ved utgangen av 2016, mot 61,3 prosent ett år tidligere.

UTVIKLING I KREDITTKVALITET I BOLIGLÅNSPORTEFØLJEN

Prosent

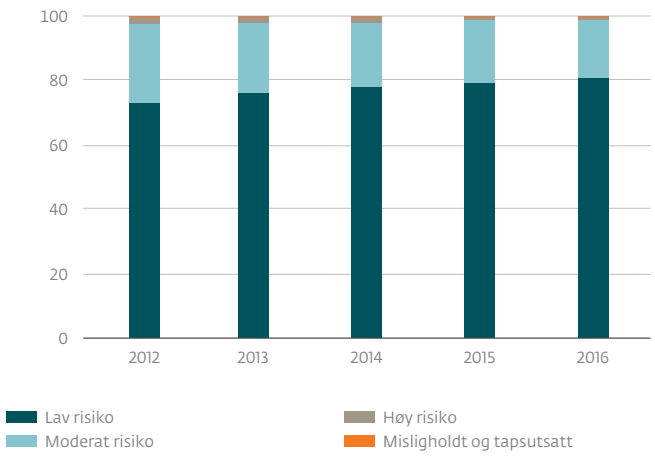

BELÅNINGSGRAD BOLIGLÅNSPORTEFØLJEN, EAD

Prosent

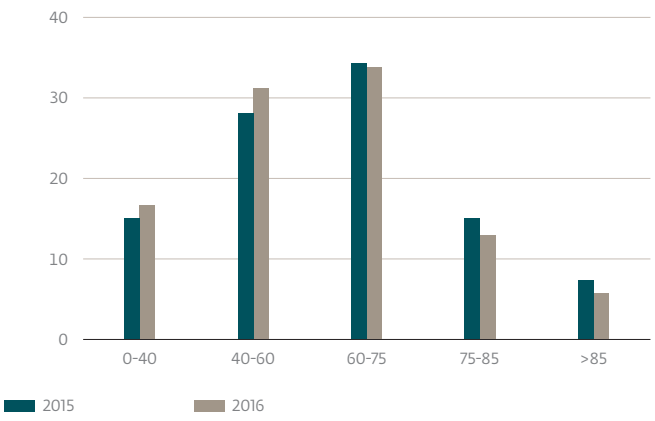

STYRING OG MÅLING AV KREDITTRISIKO

Risikoappetittrammeverket definerer ytre grenser for kredittvirksomheten. Rammene er satt for årlig vekst, risikokonsentrasjoner, samlet kredittrisikoeksponering og normalisert tap (EL). Rammen for vekst, målt i EAD, er satt for total kredittporteføljе. Det er satt rammer for størrelse på enkeltkunder og for eksponering mot utvalgte bransjer. Rammen for normalisert tap skal fange opp alle typer av kredittrisiko og måles ved bruk av konsernets interne kredittmodeller.

Risikoappetitt er operasjonalisert gjennom kredittstrategier for hvert kundesegment. I tillegg fastsettes risikoindikatorer i konsernets styringsmodell. Risikoindikatorene inngår i oppfølgingen av ledere på alle nivåer. For mer om risikoappetitt, se kapittel om styring og kontroll av risiko i DNB.

BESLUTNINGSPROSESS OG FULLMAKTER

Risikostyring konsern er ansvarlig for å utforme rammeverket for kredittprosess og kredittstyring for alle forretningsområder. I tillegg er Risikostyring konsern ansvarlig for å kontrollere og overvåke kvaliteten av kredittporteføljene og tapsprosessene, samt effektiviteten i kredittprosessen. Gjennom Credit Risk Review (CRR) vurderer Risikostyring konsern om det er samsvar mellom vedtatte konsernretningslinjer for kredittvirksomheten, kredittstrategi og kredittregelverk og etterlevelse av disse i linjen. CRR gjennomføres fortløpende innen Personmarked Norge og Bedriftsmarked Norge. Hvert år foretas en gjennomgang av samtlige regioner/seksjoner. Resultatene benyttes blant annet til opplæring.

Innenfor risikoappetittrammene og kredittstrategiene er hver forretningsenhet ansvarlig for å styre egen kredittaktivitet og portefølje. For å sikre effektivitet og høy kvalitet i beslutningene er det innført ulike nivåer for kredittfullmakter. Nivåene er fastsatt etter størrelse, kompetanse, kompleksitet og risiko. «To par øyne»-prinsippet skal legges til grunn ved kredittgivning. Det vil si at en person beslutter basert på en annen persons innstilling. For kreditter over bestemte nivåer kreves i tillegg tiltredelse fra kredittsjef fra Risikostyring konsern. For de minste kredittene i bedriftsmarkedssegmentet kan imidlertid automatisert risikoklassifisering erstatte det «ene par øyne». Innenfor personmarkedet, hvor det er et stort antall kunder, skal de fleste sakene besluttes ved hjelp av automatiserte måle- og beslutningsstøttesystemer. Det ble i 2016 implementert mulighet for selvbetjent opplåning på etablerte sikkerheter i DNBs nettbank.

Alle beslutnings- og tiltredelsesfullmakter er personlige. Unntaket er styret som beslutter som kollegium. Styret beslutter saker av spesiell karakter som for eksempel kan påvirke omdømmet og kreditter som binder en stor andel kapital. Dersom beslutningstaker er i tvil om kreditten er innenfor egen fullmakt, er uvanlig i sin art eller reiser etiske eller omdømmemessige spørsmål, skal problemstillingen løftes til høyere kredittbeslutningsorgan.

Kredittutvalgene er rådgivende funksjoner for bevilger fra forretningsområdet og tiltreder fra uavhengig risikoorganisasjon. Saker med felles interesse for flere forretningsområder behandles i Konsernkredittutvalget.

OVERSIKT OVER KREDITTBESLUTNINGER I DNB

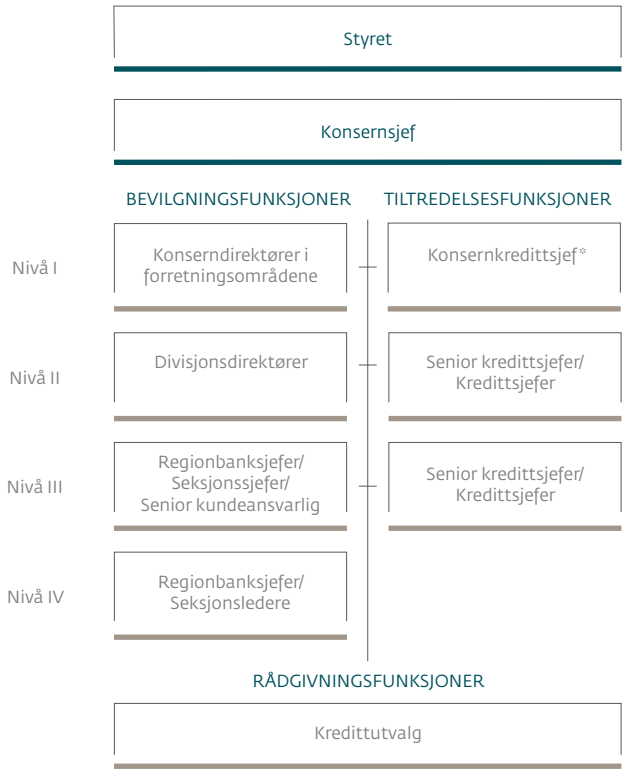

*Tiltredelsesfullmakten gis fra konsernsjef til CRO som deretter har delegert denne til konsernkredittsjef

KREDITTREGELVERKET

Kreditt skal normalt ikke ytes dersom det ikke er sannsynlig at gjelden kan betjenes. Det gjelder selv om sikkerheten er tilfredsstillende. For å fastsette gjeldsbetjeningsevnen vurderes de løpende framtidige kontantstrømmene. Hovedkilder for kontantstrømmer er inntekter fra forretningsvirksomheten for bedrifter og lønnsinntekter for privatkunder. I tillegg vurderes det i hvilken grad bankens eksponering vil kunne dekkes inn ved realisasjon av sikkerheter, i tilfelle mislighold eller ved svekkelse av framtidige kontantstrømmer.

Alle bedriftskunder med kredittengasjement skal risikoklassifiseres ved hver bevilgning av vesentlig størrelse og minimum en gang i året, med mindre annet er bestemt. Risikoklassifiseringen skal reflektere den langsiktige risikoen ved kunden og engasjementet.

Ansvaret for klassifiseringssystemet er organisatorisk uavhengig av den operative virksomheten. Klassifiseringsmodellene er utviklet for å dekke en portefølje av engasjementer. Dersom en modell vurderes å gi vesentlig feil klasse for et enkelt engasjement, kan den modellgenererte klassen overstyres. Alle overstyringer skal være tilfredsstillende begrunnet og foretas kun unntaksvis og etter en grundig vurdering av en enhet utenfor den forretningsmessige enheten. Se beskrivelse av klassifiseringssystemet i avsnittet Kredittmodeller og risikoklassifisering.

DNB har en liste over engasjementer som trenger ekstra aktsomhet, kalt watchlist. Formålet med watchlist er å identifisere kunder som krever en særskilt oppfølgning for å kunne:

- Påvirke kunden til å foreta nødvendige forbedringstiltak.
- Alternativt avvikle kundeforholdet mens kunden har økonomisk styringsfart.
- Gjøre nødvendige tiltak for å unngå eller redusere tap.

Dersom det foreligger et vesentlig brudd på finansielle klausuler eller en tapshendelse settes engasjementet på watchlist. Eksempler på tapshendelser kan være finansielle problemer, innvilgelse av avdragsfrihet eller vesentlige kontraktsbrudd. I tillegg skal følgende engasjementer vurderes for watchlist:

- Engasjementer som klassifiseres som høyrisiko.
- Engasjementer der det på grunn av likviditetsproblemer må gis avdragsutsettelse eller andre betalingslettelser.
- Engasjementer som vurderes å ha fått en svekket situasjon, for eksempel som følge av vesentlig svikt i regnskap i forhold til budsjett, bortfall av viktige forretningsområder, vesentlig endrede rammebetingelser, bortfall av nøkkelpersonell eller lignende.

Når en kunde settes på watchlist skal kunden risikoklassifiseres på nytt, sikkerhetene gjennomgås og det skal utarbeides en handlingsplan for kundeforholdet. Dersom en tapshendelse har inntruffet skal det gjøres en vurdering av hvorvidt en nedskriving er nødvendig. Se avsnitt om nedskrivninger og mislighold senere i kapittelet.

RAPPORTERING AV KREDITTRISIKO

Økonomisk kapital for kredittrisiko beregnes for alle avtaler og er grunnlaget for vurdering av avtalens lønnsomhet. Beregningen er basert på risikoparameterne fra de interne kredittmodellene, og tar i tillegg hensyn til bransjekonsentrasjon, geografisk konsentrasjon, spesielt volatile segmenter og store enkeltengasjementer.

Eksponering mot rammene som er definert i risikoappetitt-rammeverket, blir rapportert til konsernledelsen hver måned. Dersom det er overskridelser blir det rapportert til styret med tilhørende handlingsplan som beskriver hvordan risikoen skal håndteres. Konsernets risikorapport til styret utarbeides kvartalsvis, og gir en utfyllende omtale av status på risikoappetitt og utviklingen i risikobildet for øvrig. I tillegg analyseres og rapporteres utviklingen i kredittrisiko månedlig til forretningsenheter og Kredittstyring konsern. Rapporteringen er i flere dimensjoner, eksempelvis bransje, kundesegment og geografi. Denne rapporteringen utføres av en enhet som er uavhengig av forretningsenhetene. I den interne oppfølgingen av kredittrisiko måles og rapporteres alle porteføljer ved bruk av interne modeller, uavhengig av om porteføljen har IRB-modeller som er godkjent for bruk i beregning av kapitalkrav.

SIKKERHETER OG ANDRE RISIKOREDUSERENDE TILTAK

I tillegg til vurdering av gjeldsbetjeningsevne benytter konsernet sikkerheter for å redusere kredittrisikoen. Sikkerheter kan blant annet være i form av fysiske sikkerheter, som for eksempel bolig, næringseiendom, fartøy, garantier, kontantdepot, avtaler om motregning eller kredittforsikring. Fysiske sikkerheter skal som hovedregel være forsikret. I tillegg benyttes negativ pantsettelse der kunden er forpliktet til å holde sine aktiva heftelsesfrie vis-à-vis alle långivere. Ved vurdering av pant i fast eiendom legges det til grunn omsetningsverdi, ekstern takst eller interne verdiestimater.

Hovedkategorier av garantister er privatpersoner, foretak, stat/kommuner, garantiinstitutter og banker. Verdien av en kausjon er avhengig av kausjonistens gjeldsbetjeningsevne og formuesforhold, og vurderes individuelt. I de tilfeller banken mottar kausjon fra et selskap vil verdien av denne svinge med utviklingen i selskapets resultater og soliditet. Kausjon avgitt av et aksjeselskap er underlagt de begrensninger som Aksjeloven setter vedrørende aksjeselskapers adgang til å stille sikkerhet.

Hovedprinsippet for verdivurdering av sikkerheter er at realisasjonsverdi, slik den forventes å være hvis banken på et framtidig tidspunkt har behov for at sikkerheten realiseres, skal legges til grunn. Verdivurdering av sikkerheter skal foretas ved ny bevilgning, minimum én gang per år, og anses som en del av kredittbeslutningen.

I tillegg til en vurdering av gjeldsbetjeningsevne, framtidig realisasjonsverdi av sikkerheter, mottatte garantier og motregningsadgang er finansielle klausuler tatt inn i de fleste kredittavtaler for bedrifter. Disse klausulene er et supplement for å redusere risiko og sikre god oppfølging og styring av engasjementene. Eksempel på finansielle klausuler er krav om minimum netto kontantstrøm og egenkapitalgrad.

STRESSTESTING

Det gjennomføres ulike stresstester av DNBs kredittporteføljer, både på overordnet nivå, og for spesifikke porteføljer. Stresstestene brukes for å analysere sårbarheten for tap, herunder inntektstap og mislighold, i et forretningsområde eller en spesifikk portefølje. Stresstester benyttes også for å identifisere kritiske drivere for utviklingen i kredittrisiko og kapitaldekning. Stresstesting av den samlede kredittporteføljen i DNB gjøres minst én gang i året i forbindelse med kapitaliseringsvurderingen. I tillegg utføres eksternt pålagte stresstester.

Stresstesting skal skje i organisatoriske enheter som er uavhengig av forretningsområdene. Det overordnede ansvaret for all stresstesting er tillagt CRO. Stresstester av spesifikke porteføljer utføres normalt i linjen, med CRO som premissgiver. Den sentrale fagenheten for stresstesting skal kvalitetssikre og godkjenne forutsetninger og metodikk i stresstestene. Resultatet av stresstestene oppsummeres i en rapport som legges fram for konsernkredittutvalget, og godkjennes av konsernets CRO. I forbindelse med porteføljestresstester som utføres i linjen skal den forretningsmessige ledelsen vurdere behovet for tiltak for å begrense risikoen, og tiltak som kan iverksettes dersom problemene skulle oppstå. CRO gjør en uavhengig vurdering, og har ansvaret for å anbefale tiltak basert på stresstestens konklusjoner. DNB gjennomførte i 2016 stresstester av porteføljesegmentene rigg og oljeservicefartøy, samt tørrlast.

Det benyttes ulike metoder for å beregne kredittap i forbindelse med stresstesting. Ved behov for å vise detaljerte resultater, som for eksempel ved stresstesting av spesifikke porteføljer, benyttes de interne kredittmodellene for forventet misligholdsfrekvens (PD) og tapsgrad (LGD). Med utgangspunkt i et makroøkonomisk scenario, som for eksempel det som er beskrevet i kapittelet om kapitalstyring og ICAAP, blir PD og LGD for hver enkelt motpart beregnet på nytt med stressede verdier som input til modellene. De nye verdiene for PD og LGD benyttes videre til å utarbeide nye estimater på forventet tap (EL).

For stresstesting av datterselskaper, forretningsområder og spesifikke porteføljer benyttes spesielt utviklede scenarier. Scenarioene kan bestå av færre makroøkonomiske variabler, eller mer direkte endringer i de ulike risikoparameterne i modellen, avhengig av behovet til de ulike porteføljene eller forretningsområdene.

OVERSIKT OVER KREDITTEKSPONERINGER

Figurene til høyre viser DNB Bank-konsernets totale kredittengasjement fordelt etter kundegrupper, geografi og bransjer. Totalt engasjement omfatter utlån, fordringer, garantier og utrukne kreditter. Banker og obligasjonsporteføljen som holdes til forfall er inkludert. Inndelingen i bransjer samsvarer med EUs standard for næringsgruppering, NACE Rev 2.

Kredittporteføljen er fordelt mellom personkunder og bedriftskunder med henholdsvis 46 og 54 prosent. Kredittporteføljen kan i hovedsak knyttes til Norge eller norske kunder. Fordelingen i figuren viser geografisk eksponering basert på kundens hovedadresse. Den største bransjen i bedriftsporteføljen er eiendomsdrift som her inkluderer boligeiendommer. Utfyllende opplysninger finnes i vedlegget.

ENGASJEMENTER MED BETALINGSLETTELSE

DNB definerer engasjementer med betalingslettelser som kredittengasjement der vilkårene er endret på en måte som ikke ville blitt innvilget dersom kunden ikke hadde hatt økonomiske problemer. Dette inkluderer både misligholdte og friske engasjementer.

Banken har siden 2014 rapportert engasjementer som er gitt betalingslettelse til Finanstilsynet. Rapporteringen omfatter kunder som har fått innvilget betalingslettelse i forhold til opprinnelig låneavtale på grunnlag av økonomiske problemer.

ENGASJEMENT MED BETALINGSLETTELSE I DNB BANK-KONSERNET, 31. DESEMBER 2016

Millioner kroner	Eksponering
Engasjement med betalingslettelse som ikke er misligholdt	24 906
Engasjement med betalingslettelse som er misligholdt	15 648
Totalt engasjement med betalingslettelse	**40 554**

SAMLET ENGASJEMENT FORDELT PÅ KUNDEGRUPPER

Milliarder kroner

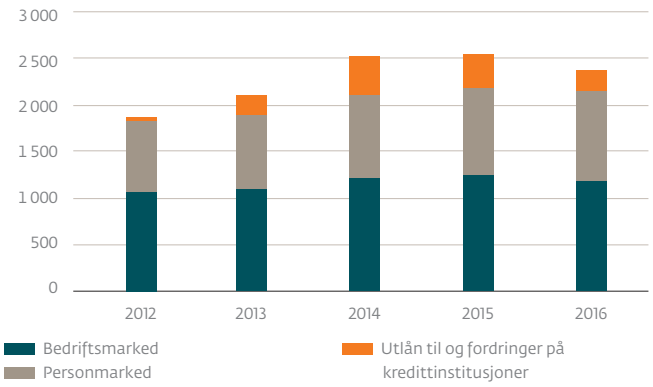

SAMLET ENGASJEMENT I BEDRIFTSMARKEDET FORDELT PÅ BRANSJER, 31. DESEMBER 2016

Prosent

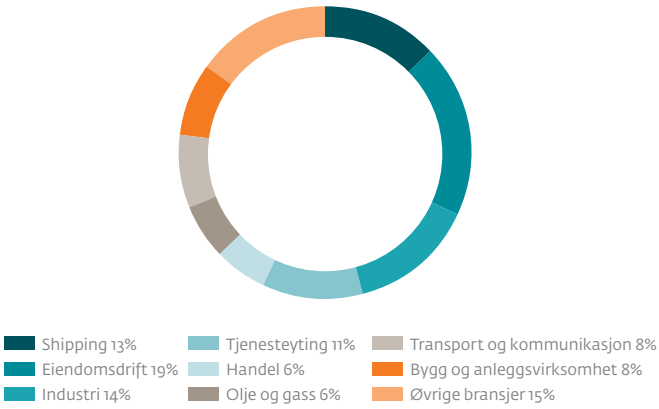

SAMLET ENGASJEMENT FORDELT PÅ GEOGRAFISKE OMRÅDER

Milliarder kroner

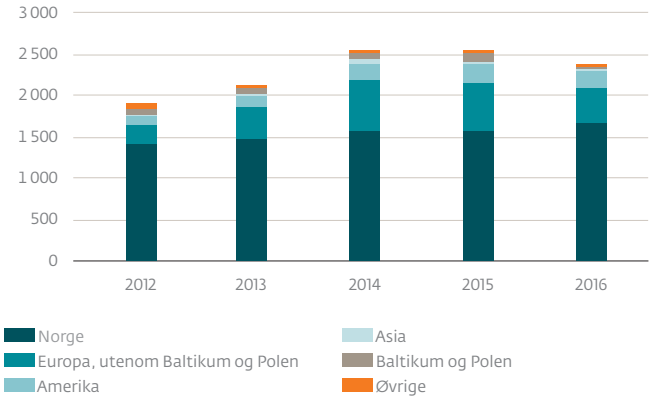

De vanligste formene for betalingslettelse er:
- Løpetidsendring
- Refinansiering
- Gjeldsettergivelse, inkludert ettergivelse av forfalte renter
- Henstand med betaling av forfalte renter

Håndtering av disse engasjementene er innarbeidet i kredittprosessen. Det er utarbeidet operative retningslinjer for hvordan linjen skal identifisere, analysere, beslutte og systemmerke saker med betalingslettelse.

Det har vært en økning i engasjement som er gitt betalingslettelser siden oppstarten i 2014. Økningen skyldes dels den negative utviklingen innen segmentene oljeservicefartøy og rigg samt i shippingsegmentene container og tørrlast, og dels at banken har utviklet bedre systemer og prosesser for å identifisere og rapportere slike engasjementer.

NEDSKRIVNINGER OG MISLIGHOLD
Mislighold i denne delen av kapittelet er basert på regnskapsdefinisjonen (IFRS). Der inngår ikke engasjementer som er restrukturert på grunn av finansielle problemer for å unngå mislighold. For mer spesifikk definisjon av mislighold, se tekstboks i begynnelsen av kapittelet.

Et kredittengasjement skal vurderes for nedskrivning straks det har inntruffet en tapshendelse som gir objektive bevis for redusert fremtidig kontantstrøm til betjening av utlånet. En tapshendelse kan være:
- Vesentlige finansielle problemer.
- Betalingsmislighold eller andre vesentlige kontraktsbrudd.
- Innvilget utsettelse av betaling eller ny kreditt til betaling av termin.
- Avtalte endringer i rentesatsen eller i andre avtalevilkår som følge av finansielle problemer eller at det anses som sannsynlig at debitor vil inngå gjeldsforhandling.
- Annen finansiell restrukturering eller at debitors bo blir underlagt konkursbehandling.

Historisk utvikling av årlig netto nedskrivninger
Figuren til høyre viser årlige netto nedskrivninger som andel av utlån i perioden 1957 - 2016. Som følge av mangelfulle data vises kun totale netto nedskrivninger for perioden 1957 – 1991, mens figuren fra 1992 også viser andel netto nedskrivninger, splittet på personkundeporteføljen og bedriftskundeporteføljen unntatt offentlig sektor og kredittinstitusjoner.

Nedskrivningen beregnes som forskjellen mellom regnskapsført verdi av utlånet i balansen og nåverdi av estimerte fremtidige kontantstrømmer, neddiskontert med lånets opprinnelige internrente, som er bankens finansieringskostnad pluss opprinnelig margin og amortisert gebyr.

ÅRLIG NETTO NEDSKRIVNINGER, 1957-2016

Prosent

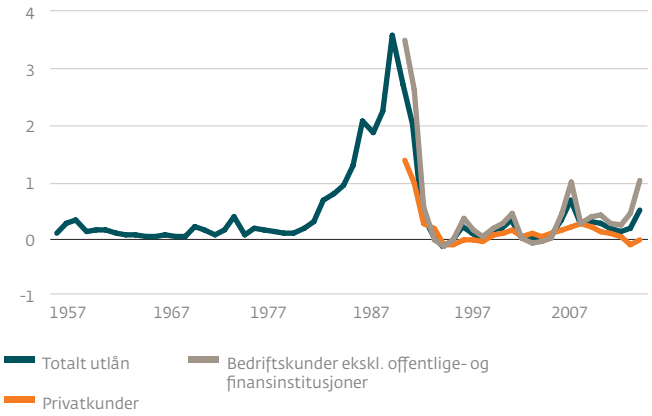

Figuren øverst til høyre viser utviklingen i akkumulerte, balanseførte nedskrivninger i bankkonsernet gjennom 2016. Akkumulerte nedskrivninger økte med 2,2 milliarder kroner og utgjorde 14,1 milliarder. Økningen skyldtes i hovedsak økte nedskrivninger i segmentene rigg og oljeservicefartøy og i shippingsegmentene container og tørrlast. Se kommentarene i starten av kapittelet der disse næringene kommenteres spesielt. De individuelle nedskrivningene for 2016 var 5,9 milliarder kroner, som er 2,6 milliarder høyere enn i 2015. Gruppenedskrivningene økte med 2,1 milliarder. Reduksjoner i nedskrivninger og konstateringer som ble gjort i tidligere år utgjorde 2,8 milliarder.

Samlede netto individuelle nedskrivninger på utlån og garantier for bankkonsernet økte i 2016 med 3,3 milliarder kroner sammenlignet med året før. Salg av porteføljer av misligholdte lån til Lindorff bidro til en betydelig reduksjon i både 2015 og 2016, hovedsakelig innenfor personkundesegmentet.

Utlån som ikke er individuelt nedskrevet, blir vurdert for verdifall samlet i grupper, såkalt gruppenedskrivning. Utlånene er gruppert utfra like risiko- og verdiegenskaper, basert på bransjer og risikoklasser. DNB har utviklet en modell som beregner nedskrivningsbehov per bransje basert på endring i porteføljens kvalitet og makroøkonomisk utvikling. Gruppenedskrivningene er, på samme måte som individuelle nedskrivninger, basert på neddiskonterte kontantstrømmer. Grunnlaget for neddiskonteringen er observert erfaringstall fra individuelle nedskrivninger. Som objektive bevis for gruppenedskrivninger i DNB benyttes konjunkturutviklingen i utvalgte bransjer. Denne er beregnet ut fra indekser for leiepriser, oljepriser, laksepriser, produksjonsgap, shipping-indekser og boligprisutvikling. Gruppenedskrivninger reduserer engasjementenes balanseførte verdi. For utlån resultatføres periodens endringer i gruppenedskrivninger under Nedskrivninger på utlån og garantier.

UTVIKLING I NETTO NEDSKRIVNINGER, DNB BANK-KONSERNET

Milliarder kroner

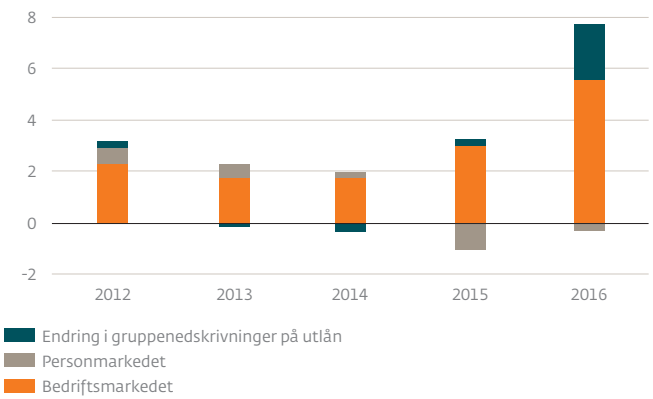

UTVIKLING I AKKUMULERTE NEDSKRIVNINGER

Milliarder kroner

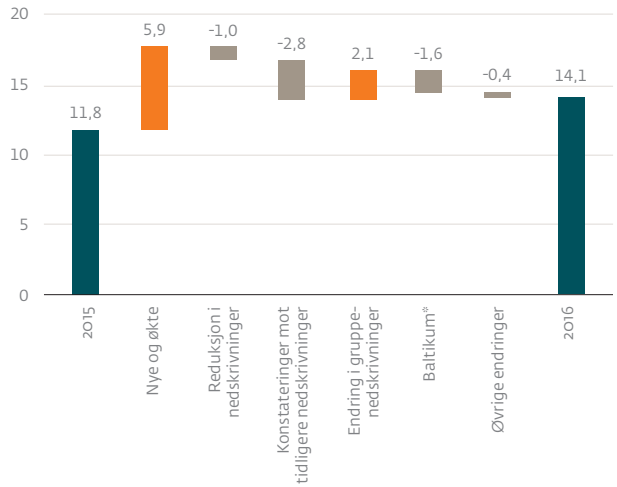

*Porteføljen i Baltikum er reklassifisert til eiendeler som holdes til forfall.

NETTO INDIVIDUELLE NEDSKRIVNING I BEDRIFTS-MARKEDET FORDELT PÅ BRANSJE, 31. DESEMBER 2016

Prosent

Shipping 27%
Eiendomsdrift 1%
Industri 20%
Tjenesteyting 3%
Handel 1%
Olje og gass 15%
Transport og kommunikasjon 27%
Bygg og anleggsvirksomhet 5%
Øvrige bransjer 2%

Figurene til høyre viser konsernets netto misligholdte og nedskrevne engasjementer fordelt etter kundegrupper og geografi. Inndelingen i kundegrupper er basert på standard sektor- og næringsgruppering. Utfyllende opplysninger finnes i vedlegg til rapporten.

Netto misligholdte og nedskrevne engasjementer i DNB Bank-konsernet utgjorde 25,7 milliarder kroner ved utgangen av 2016, en økning fra 14 milliarder ved utgangen av 2015. Økningen er i hovedsak innenfor bedriftsmarkedet og knyttet til den negative utviklingen i bransjene rigg, oljeleverandør og oljeservicefartøyer samt shippingsegmentene container og tørrlast. Netto misligholdte engasjementer utgjorde 1,2 prosent av utlånsporteføljen i DNB Bank-konsernet, en økning på 0,6 prosentpoeng fra utgangen av 2015.

Tabellen under viser forfalte beløp på utlån og overtrekk på kreditter/innskudd fordelt på antall dager etter forfall. Uordnede utlån og overtrekk på kreditter/innskuddskontoer blir løpende overvåket. Engasjementer hvor det identifiseres en sannsynlig svekkelse i kundens betalingsevne blir vurdert for nedskrivning. En slik vurdering er gjort for engasjementene i tabellen, men det er ikke identifisert behov for nedskrivning. Hovedårsaken til at engasjementer vurderes til å ikke ha behov for nedskrivning er at verdi på pantsatt eiendel er høyere enn saldo. Det har vært en reduksjon i uordnede lån og overtrekk på kreditter over 90 dager siste år. Reduksjonen gjenspeiler den utfordrende perioden enkelte næringer har vært gjennom, som gjør at flere av de uordnede lånene vurderes å ha behov for nedskrivninger. Tabeller som viser nedskrivninger og misligholdt portefølje finnes i vedlegg.

UORDNEDE LÅN

	31.12.2016		31.12.2015	
Millioner kroner	**Uordnet/ overtrukket**	**Restgjeld**	**Uordnet/ overtrukket**	**Restgjeld**
10-29 dager	753	7 210	129	8 278
30-59 dager	467	1 149	272	2 743
60-89 dager	14	430	32	758
> 90 dager	222	3 265	1 706	5 076
Totalt	**1 456**	**12 054**	**2 139**	**16 855**

NETTO MISLIGHOLDTE OG NEDSKREVNE ENGASJEMENT FORDELT PÅ KUNDEGRUPPER

Milliarder kroner

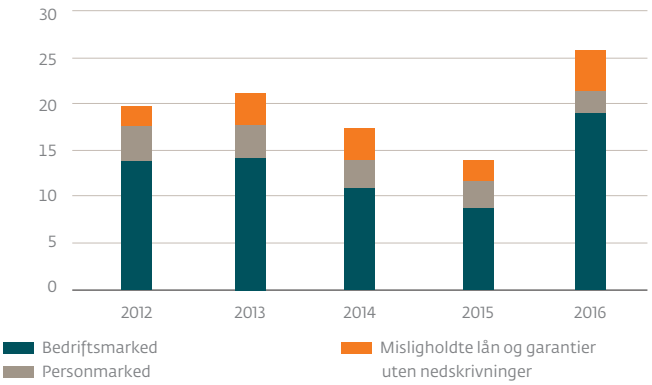

NETTO MISLIGHOLDTE OG NEDSKREVNE ENGASJEMENT I BEDRIFTSMARKEDET FORDELT PÅ BRANSJER, 31. DESEMBER 2016

Prosent

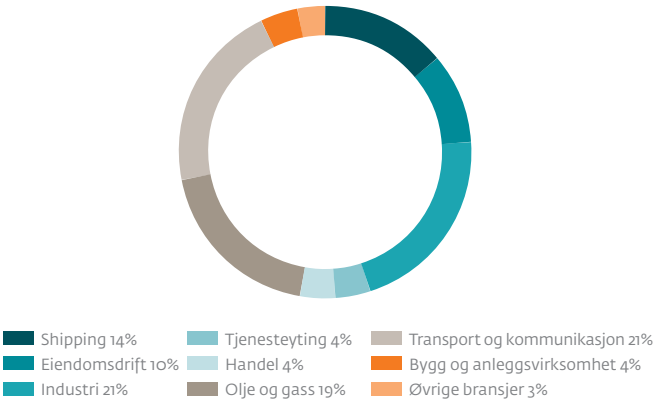

NETTO MISLIGHOLDTE OG NEDSKREVNE ENGASJEMENT FORDELT PÅ GEOGRAFISKE OMRÅDER

Milliarder kroner

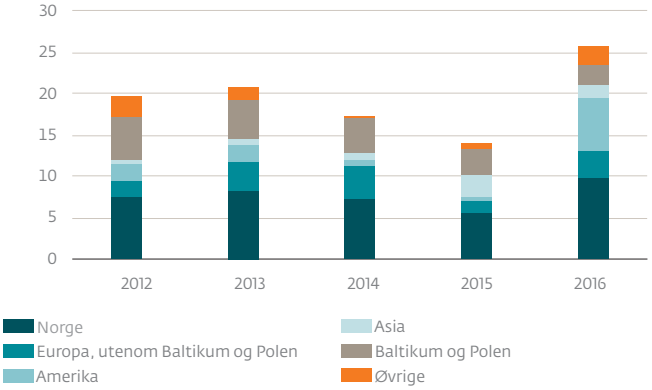

KAPITALKRAV FOR KREDITTRISIKO

Samlet kapitalkrav for kredittrisiko i DNB-konsernet var 68,3 milliarder kroner ved utgangen av 2016, 1,8 milliarder høyere enn ett år tidligere. Kapitalkrav for kredittrisiko rapportert etter standardmetode økte med 2,8 milliarder kroner. Kapitalkrav for IRB-porteføljе ble redusert med 1,0 milliarder kroner i 2016. For nærmere forklaringer, se avsnittet om utviklingen i risikovektet volum. Egenkapitalposisjoner består i all hovedsak av DNB Livsforsikring.

Risikovektet volum for kreditt i DNB-konsernet ble redusert med 22,1 milliarder kroner i 2016, hvorav 9,4 milliarder i IRB-porteføljen. Reduksjonen i kredittvolum i storkundeporteføljen var større enn økningen som skyldes porteføljekvalitet.

Figuren til høyre viser endring i risikovektet volum for den IRB-rapporterte kredittporteføljen i DNB Bank-konsernet. Endringen er dekomponert i henhold til tabell CR7 som finnes i vedlegg.

Redusert kredittvolum (EAD) medfører reduksjon i risikovektet volum på 13,3 milliarder kroner, mens en økning i misligholdt volum trekker i motsatt retning med 14,8 milliarder. Salg av kredittporteføljer til DNB Livsforsikring ga en reduksjon i risikovektet volum på 2,9 milliarder kroner, mens valutakurseffekten bidro til en reduksjon på 8,0 milliarder.

UTVIKLING I RISIKOVEKTET VOLUM FOR KREDITTRISIKO, IRB PORTEFØLJE, DNB BANK-KONSERNET

Milliarder kroner

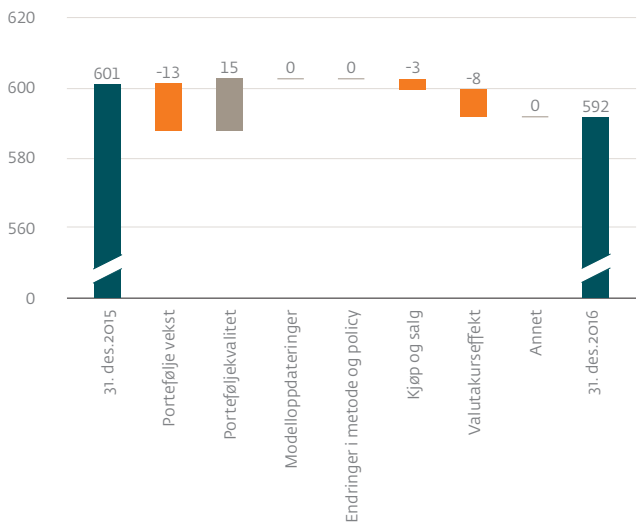

SPESIFIKASJON AV RISIKOVEKTET VOLUM OG KAPITALKRAV FOR KREDITTRISIKO, DNB-KONSERNET

Millioner kroner	Eksponering	EAD	Gjennomsnittlig risikovekt, prosent	Risikovektet volum	Kapitalkrav 31.12.2016	Kapitalkrav 31.12.2015
IRB-metode						
Foretak	1 039 384	842 921	48	407 740	32 619	33 421
- herav foretak SMB	200 921	174 759	44	77 419	6 194	6 474
Spesialiserte foretak (SL)	8 825	8 517	52	4 456	356	468
Massemarked, pant i fast eiendom	706 195	706 195	22	155 814	12 465	12 241
Massemarked, øvrige engasjementer	112 484	92 484	26	23 759	1 901	1 965
Verdipapirisering	12 760	12 760	92	11 718	937	1 201
Sum kredittrisiko, IRB metode	**1 879 648**	**1 662 878**	**36**	**603 487**	**48 279**	**49 295**
Standardmetode						
Stater og sentralbanker	55 426	69 760	0	84	7	33
Institusjoner	147 549	99 864	25	24 858	1 989	2 230
Foretak	160 608	127 538	86	109 582	8 767	9 657
Massemarked, pant i fast eiendom	51 665	49 631	45	22 559	1 805	1 764
Massemarked, øvrige engasjementer	122 926	48 737	75	36 742	2 939	2 642
Egenkapitalposisjoner	19 012	19 011	230	45 291	3 623	276
Verdipapirisering	1 760	1 160	45	518	41	60
Øvrige eiendeler	15 210	15 210	70	10 594	848	535
Sum kredittrisiko, standardmetoden	**574 857**	**431 611**	**58**	**250 228**	**20 018**	**17 195**
Sum kredittrisiko	**2 454 505**	**2 094 488**	**41**	**853 714**	**68 297**	**66 490**

INTERNE MÅLEMETODER (IRB)

Hensikten med IRB-systemet er å sikre god risikostyring og oppfyllelse av kapitalkravene. Det må være kvalitet og transparens i hele verdikjeden. Styret tar stilling til kapitalbehovet på grunnlag av risikomålingen, og en samlet vurdering av rammebetingelser, samt forretningsmessige og strategiske mål. Alle ledd i verdikjeden skal valideres med hensyn til om myndighetenes krav, og interne kvalitetskrav, er oppfylt. Valideringen skal både verifisere systemets tilstrekkelighet og avdekke behov for forbedringer.

DNB har en konsernretningslinje for beslutningsprosessen rundt nye modeller for klassifisering og kvantifisering av kredittrisiko, og endring av disse. Med utgangspunkt i et forsvarlig beslutningsgrunnlag, skal saken fremmes for konsernkredittutvalget (KKU) til uttalelse, og endringene godkjennes deretter av CRO. Berørte parter involveres underveis i prosessen slik at ulike sider av modellendringer, eller nye modeller, blir belyst. Den uavhengige enheten med ansvar for validering av IRB-modellene gjør også en vurdering av modellen, eller modellendringen, før godkjenning. Finanstilsynet har i rundskriv 3/2015 satt en teknisk standard for hvilke modellendringer som vil være søknadspliktige, varslingspliktige eller til informasjon i etterkant.

DNB har benyttet interne kredittrisikomodeller siden 1995. Den første formelle IRB-tillatelsen ble gitt i begynnelsen av 2007. I dag er de fleste modellene godkjent av Finanstilsynet, og beregningene fra IRB-systemet er fullt integrert i bankens interne styringsverktøy. DNB benytter avansert IRB (AIRB) for foretaksporteføljen. Grunnleggende IRB (FIRB) er ikke i bruk.

For storkundeporteføljen har Finanstilsynet stilt krav til at PD i praksis skal gi et tilnærmet stabilt kapitalkrav, uavhengig av konjunktursituasjonen. LGD-nivåene for simuleringsmodellene justeres til gulvkravene gitt i Finanstilsynets vilkår for kapitalkravsberegningen.

For boliglånsporteføljen setter Finanstilsynet krav til PD-nivået gjennom å definere nivået i nedgangsperioder, samt vektingen av gode og dårlige tider. Videre er det et minimumskrav til PD på avtalenivå på 0,2 prosent, i tillegg til to krav som gjelder nivået på LGD.

Risikomodellene anvendes imidlertid også i interne prosesser, og DNB ønsker at modellenes evne til å fange opp endringer i risikobildet beholdes. DNB har derfor fått aksept fra Finanstilsynet til å anvende to sett med risikoparametere for storkundeporteføljen og boligporteføljen. De interne risikomodellene er mer risikosensitive, og skal kunne gi både høyere og lavere nivåer enn det som legges til grunn i kapitalkravsberegningen.

Ved utgangen av 2016 var den målte risikoen lavere for de fleste interne nøkkeltallene enn for nøkkeltallene som anvendes i kapitaldekningsrapporteringen for DNB Bank-konsernet. Unntaket var for storkundeporteføljen der både vektet PD og EL i internrapporteringen var høyere enn de eksterne nøkkeltallene.

De viktigste anvendelsesområdene for IRB-modellene er:
- Kapitalkravsberegning
- Beslutningsstøtte i kredittprosessen
- Grensesetting i risikoappetitt og kredittstrategier
- Risikomåling og løpende rapportering
- Prising av risiko og lønnsomhetsmåling i porteføljer

Målt i EAD ble 79 prosent av porteføljen rapportert med IRB-modeller ved utgangen av 2016.

RAPPORTERINGSMETODER FOR KREDITTPORTEFØLJER I DNB

Aktivaklasse	Rapporteringsmetode	Kommentar
Foretak	Hovedsakelig AIRB	Foretak som massemarked (FMM) rapporteres som aktivaklassen Foretak. DNB har ikke tillatelse til å klassifisere disse som FMM. Standardrapportering inkluderer blant annet borettslag og nyetablerte foretak.
Massemarked	IRB	Kortporteføljen rapporteres etter aktivaklassen øvrig massemarked. DNB har ikke tillatelse til rapportering av disse etter aktivaklassen rullerende kreditter.
Verdipapiriseringsposisjoner	IRB	Internasjonal obligasjonsportefølje, DNB Markets. I henhold til Kapitalkravsforskriften §29-2.
Institusjoner	Standard	Banker og finansinstitusjoner rapporteres i dag etter standardmetoden. Ambisjonen er rapportering etter avansert IRB.
Godkjente unntak	Standard	Engasjementer med stater, kommuner, egenkapitalposisjoner.
Midlertidige unntak	Standard	Datterselskapene i Baltikum, Polen og Luxembourg. I tillegg til diverse mindre porteføljer.

KREDITTRISIKOMODELLER OG RISIKOKLASSIFISERING
DNBs modeller for risikoklassifisering av enkeltkunder er tilpasset bransjer og segmenter, og oppdateres dersom etterkontroller viser at forklaringskraften har falt over tid.

DNB deler den friske kredittporteføljen i ti risikoklasser basert på engasjementenes PD. Risikoklassifiseringen skal reflektere den langsiktige risikoen ved kunden og engasjementet. Engasjementer som er misligholdte og tapsutsatte får tildelt PD lik 100 prosent.

DNBs modellandskap reflekterer at det er ulike variabler som egner seg best til å forklare risikoen i de ulike porteføljene. Så langt det er mulig er DNBs IRB-modeller utviklet på historiske data med statistiske metoder. Dette er tilfellet for modellene som benyttes i massemarkedet, og mot små og mellomstore bedrifter. Normalt vil tilgangen på data bli mindre jo lenger tilbake i tid man går. Det skilles derfor ofte mellom datagrunnlaget for modellutvikling og modellkalibrering. For kalibrering analyseres lengre historikk som inkluderer en alvorlig nedgangskonjunktur. I storkundeporteføljen er det færre kunder og også få mislighold. Disse modellene er derfor utviklet som ekspertmodeller, der tilpasningen av modellene er basert på ekspertvurderinger i større grad enn observerte mislighold.

Nivået i PD-modellene skal reflektere forventet gjennomsnittlig misligholdsfrekvens over en full konjunktursyklus. Nivået i EAD- og LGD-modellene skal tilsvarende reflektere engasjement ved mislighold og tap gitt mislighold i en økonomisk nedgangskonjunktur. Det er tatt høyde for diskonteringseffekter i LGD-modellen og kalibreringen av denne. DNB er pålagt å inkludere bankkrisen i Norge i perioden 1988 - 1993 som en del av modellkalibreringen.

DNB har PD-modeller som gir en mellomting mellom helt stabile og forventningsrette estimater. Dette har sammenheng med at mange av faktorene, som for eksempel å identifisere gode og dårlige kunder, varierer over tid. For bruksområder som risikorapportering og interne prosesser er det fordelaktig at PD-modellene fanger opp endringer i risiko knyttet til om konjunktursituasjon er stabile over konjunktursyklusen. Det er lagt til usikkerhetspåslag i PD-estimatet, slik at modellene med større sannsynlighet ikke skal undervurdere risikoen over tid.

Modeller benyttet i IRB-rapporteringen ved utgangen av 2016
Tabellene på neste side viser en oversikt over de viktigste modellene som benyttes i DNB og en kort beskrivelse av disse. I de tilfellene der modellene er justert som følge av krav fra Finanstilsynet spesifiseres dette. En fullstendig oversikt over alle IRB-modeller som benyttes vises i vedlegg. Det er ikke implementert noen nye modeller i løpet av 2016.

Modellene som beskrives her omfatter størstedelen av total EAD i IRB-porteføljen. PD-modellene benyttes av 92,9 prosent, og LGD-modellene og EAD-modellene benyttes av 94,4 prosent av total EAD. Årsaken til at PD-modellene viser en lavere andel av total EAD er de misligholdte og tapsutsatte engasjementene. Disse tildeles en PD på 100 prosent.

AKTIVAKLASSER I IRB-PORTEFØLJEN, EAD, 31.DESEMBER 2016

Prosent

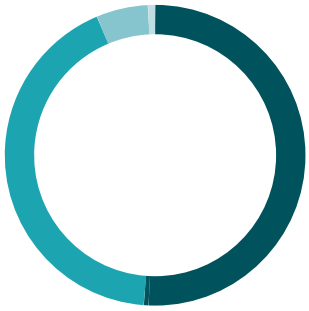

- Foretak 51%
- Spesialiserte foretak (SL) 0%
- Massemarked, pant i fast eiendom 42%
- Massemarked, øvrige engasjementer 6%
- Verdipapirisering 1%

DNBs RISIKOKLASSIFISERING FOR KREDITTENGASJEMENT

	Sannsynlighet for mislighold (prosent)		Ekstern rating	
Risikoklasse	**Fra PD**	**Til PD**	**Moody's**	**Standard & Poor's**
1	0,01	0,10	Aaa - A3	AAA - A÷
2	0,10	0,25	Baa1 - Baa2	BBB+ - BBB
3	0,25	0,50	Baa3	BBB÷
4	0,50	0,75	Ba1	BB+
5	0,75	1,25	Ba2	BB
6	1,25	2,00		
7	2,00	3,00	Ba3	BB÷
8	3,00	5,00	B1	B+
9	5,00	8,00	B2	B
10	8,00	Mislighold og tapsutsatt *	B3, Caa/C	B÷, CCC/C

*Øverste grense for PD i risikoklasse 10 er 40,00 prosent.

PD-MODELLER SOM ER GODKJENT FOR IRB-RAPPORTERING

Aktivaklasse	Modellbeskrivelse og metode	Antall år med tapsdata	Grenser satt av Finanstilsynet
Foretak, storkunder scorekort	Scorekortmodeller utviklet basert på ekspertvurderinger kombinert med en statistisk tilnærming. Ekspertvurderinger er et nødvendig tillegg fordi banken har for få observerte mislighold i porteføljen til å utelukkende baseres på statistikk. Modellene inkluderer både kvantitative og kvalitative risikodrivere, og banken har egne scorekort for shipping og oppkjøpsfinansiering. Den norske bankkrisen på 90-tallet er hensyntatt i det langsiktige kalibreringsnivået, mens den nylige shippingkrisen setter den ekstreme nedgangskonjunkturen for dette scorekortet.	>10 år	Nivå satt med formel gitt av Finanstilsynet
Foretak, storkunder simulering	Simuleringsmodeller brukes for foretak av type SPV (Single Purpose Vehicle) der inntektene generert av enhetens aktiva er hovedkilden til å betjene bankens gjeld. Mulige fremtidsscenarier blir tilfeldig generert basert på et sett av risikodrivere. Den simulerte PD'en justeres deretter for faktorer av mer kvalitativ art med en scorekortbasert tilnærming. Modellene er segmentert på bransje. Den norske bankkrisen på 90-tallet er hensyntatt i det langsiktige kalibreringsnivået.	6-10 år	Nivå satt med formel gitt av Finanstilsynet
Foretak, SMB	Statistiske scorekortmodeller segmentert på bransje og størrelse for å ivareta at variabler og kritiske verdier kan variere mellom ulike segmenter. Inkluderer regnskapsinformasjon og enkelte adferdsindikatorer. Den norske bankkrisen på 90-tallet er hensyntatt i det langsiktige kalibreringsnivået.	>10 år	
Massemarked, pant i fast eiendom	Statistiske regresjonsmodeller basert på informasjon om kundens økonomi, demografi og betalingshistorikk. Kalibreringsnivå er fastsatt av Finanstilsynet som har satt egne minimumskrav for IRB-parameterne til norske boliglånsporteføljer.	>10 år	Gulv satt med formel gitt av Finanstilsynet

LGD-MODELLER SOM ER GODKJENT FOR IRB-RAPPORTERING

Aktivaklasse	Modellbeskrivelse og metode	Antall år med tapsdata	Grenser satt av Finanstilsynet
Foretak, storkunder generell	Scorekortmodeller utviklet basert på ekspertvurderinger kombinert med en statistisk tilnærming. Ekspertvurderinger er et nødvendig tillegg fordi banken har for få observerte mislighold i porteføljen til å utelukkende baseres på statistikk. Input inkluderer blant annet senioritet, covenants og sikkerheter. Modellene er kalibrert til den norske bankkrisen på 90-tallet som er downturnperioden fastsatt fra Finanstilsynet.	6-10 år	
Foretak, Storkunder SPV	Simuleringsmodeller brukes for foretak av type SPV (Single Purpose Vehicle) der inntektene generert av enhetens aktiva er hovedkilden til å betjene bankens gjeld. Mulige fremtidsscenarier blir tilfeldig generert basert på et sett risikodrivere. Modellen identifiserer under hvilke scenarier kontantstrømmen ikke er tilstrekkelig for å dekke enhetens gjeldsforpliktelser. LGD beregnes deretter på bakgrunn av disse scenariene. Downturn kalibreringsnivået er satt i lys av den norske bankkrisen på 90-tallet.	6-10 år	Gulv satt av Finanstilsynet
Foretak, SMB	Statistiske scorekortmodeller som inkluderer sikkerhetsdekning som en viktig forklaringsvariabel. Modellens downturn kalibreringsnivå er satt i lys av den norske bankkrisen på 90-tallet.	6-10 år	
Massemarked, pant i fast eiendom	Klassifiseringsmodell basert på demografisk info og sikkerhetsverdi. Kalibreringsnivå er fastsatt av Finanstilsynet som har satt egne minimumskrav for IRB-parameterne til norske boliglånsporteføljer.	> 10 år	Gulv satt med formel gitt av Finanstilsynet

EAD-MODELLER SOM ER GODKJENT FOR IRB-RAPPORTERING

Aktivaklasse	Modellbeskrivelse og metode	Antall år med tapsdata	Grenser satt av Finanstilsynet
Foretak	Modell som kombinerer ekspertvurderinger og statistisk tilnærming for å fastsette konverteringsfaktorer. Ekspertvurderinger er valgt der banken ikke har tilstrekkelig med misligholdte observasjoner til å beregne konverteringsfaktorene.	6-10 år	
Massemarked, pant i fast eiendom	Konverteringsfaktorer blir estimert gjennom statistiske metoder.	6-10 år	

VALIDERING

Validering er en sentral del i kvalitetssikringen av DNBs IRB-system. I henhold til Kapitalkravsforskriften og DNBs retningslinjer for validering skal styret i DNB Bank ASA minst én gang i året forelegges resultater fra valideringsarbeidet. Valideringsresultatene skal gi grunnlag for å vurdere om klassifiseringen og kvantifiseringen av konsernets kredittrisiko er forsvarlig.

I den kvantitative valideringen gjennomføres det tester av modellenes rangeringsevne, modellenes evne til å fastsette riktig nivå på risikoparameterne (kalibrering) og stabiliteten i risikoparameterne. Rangeringsevne tester PD-modellenes evne til å skille mellom kunder som kommer til å misligholde og kunder som ikke kommer til å misligholde. I vurderingen av LGD-modellene har DNB implementert metoder for å teste modellenes evne til å skille misligholdskunder med høy tapsgrad fra misligholdskunder med lav eller ingen tapsgrad.

Ved validering av kalibreringsnivå gjennomføres tester for å vurdere hvorvidt PD, EAD og LGD er fastsatt på riktig nivå. Kriteriet for å vurdere dette er om predikerte verdier stemmer godt overens med observerte verdier, eller om avvikene er forventede eller akseptable basert på hvilken konjunkturfase man har vært i.

PD-modellenes kalibrering vurderes ved å utføre en test for hver risikoklasse som besvarer spørsmålet «hva er sannsynligheten for å få det antall mislighold som det som ble observert dersom den predikerte PD for klassen er korrekt?». Predikert misligholdsfrekvens skal i snitt uttrykke det man, gjennom en full konjunktursyklus, skal observere. Testene er derfor basert på så mange observasjonsperioder som foreligger for den enkelte modell eller portefølje.

For å vurdere LGD-modellenes kalibrering anvendes flere metoder, der én av dem er å sammenligne predikert og observert LGD i intervaller. Dette gjøres for å vurdere forskjellen mellom gjennomsnittlig predikert og observert tapsgrad. Over en periode på flere år bør gjennomsnittlig observert LGD ligge under den øvre grensen for intervallene, og i en nedgangskonjunktur ikke overskride den. Dette begrunnes med at LGD skal reflektere tapsgrad i en nedgangskonjunktur. Tilsvarende gjelder for predikert EAD. For å fange opp systematiske variasjoner i observert misligholdsfrekvens og observert tapsgrad er det utviklet en makromodell. Denne benyttes som støtte i vurderingen av nivået på antall observerte mislighold i lys av konjunktursituasjonen.

I den kvalitative valideringen etterprøves både IRB-systemets design, og IRB-prosessen. I valideringen av IRB-systemets design gjennomgås forutsetningene IRB-modellene bygger på, herunder utvikling av klassifiseringsmetoden, datakvalitet og stabiliteten til klassifiseringssystemet. Videre skal det etterprøves om IRB-systemet brukes i tråd med forutsetningene. Etterprøving av hvordan risikomodellene blir anvendt i beslutningsprosesser og i intern og ekstern rapportering er derfor en viktig del av den kvalitative valideringen.

Sammenligning av risikoparametere med faktisk utfall

Valideringsresultatene for 2016 er under utarbeidelse og skal styrebehandles i juli 2017. Når denne er godkjent legges resultatene ut i vedlegget til denne rapporten. Kommentarene og figurene i teksten bygger på rapporten for 2015. Siste valideringsrapport viser at det er god prediksjonsevne i de aller fleste modellene. Modellene som klassifiserer personkunder, basert på observert adferd, utmerker seg spesielt positivt. I de tilfeller der modeller ikke har en tilfredsstillende evne til å skille gode kunder fra de mindre gode, utvikles nye modeller som blir implementert så raskt de er godkjent. I tillegg vil kalibreringsnivåer for LGD for storkunder revurderes i løpet av 2017.

Faktisk (observert) misligholdsfrekvens ligger godt under predikert i hele perioden for Massemarked, lån med pant i fast eiendom. Predikerte verdier, som her er oppgitt, tilsvarer de interne modellene som banken bruker og ikke nivået gitt av Finanstilsynet som benyttes for beregning av kapitalkrav. Sistnevnte har et gjennomsnittlig prediksjonsnivå på 0,89 prosent ved utgangen av 2016.

Banken fikk tillatelse til å rapportere simuleringsmodellene i storkundeporteføljen som IRB fra og med fjerde kvartal 2015. Hele historikken for disse er inkludert i figuren i midten til høyre. Den observerte misligholdsfrekvensen er volatil, og dette skyldes at porteføljen har få mislighold.

Figurene til høyre angir antallsvektet predikert misligholdsfrekvens (PD) ved inngangen til året sammenlignet med observerte misligholdfrekvenser i årene 2011 til 2015.

Økningen i predikert misligholdsfrekvens for små og mellomstore aksjeselskaper fra 2,0 til 3,1 prosent mellom 2011 og 2012 skyldes en rekalibrering av modellen i 2012. Rekalibreringen ble gjort etter at valideringsrapporten for 2011 avdekket svakheter i datagrunnlaget for kalibrering av modellen.

Det er ulike konverteringsfaktorer for ulike type produkter som inngår i beregningen av predikert EAD. For forpliktende tilbud beregnes EAD på bakgrunn av en fastsatt akseptrate. Denne er beregnet ut fra tidligere registrert andel av kunder som aksepterer bankens tilbud. Vurderingen av konverteringsfaktorene for EAD er basert på forholdstallet mellom observert misligholdt saldo og til tilhørende predikert EAD 12 måneder forut for mislighold. For storkunder foreligger det ikke et tilstrekkelig stort grunnlag til å gjøre en statistisk robust vurdering av predikert EAD. Både akseptrate og relevante forholdstall for de ulike porteføljene er vist i vedlegget til denne rapporten.

SAMMENLIGNING AV PREDIKERT OG OBSERVERT PD FOR MASSEMARKED LÅN MED PANT I FAST EIENDOM

Prosent

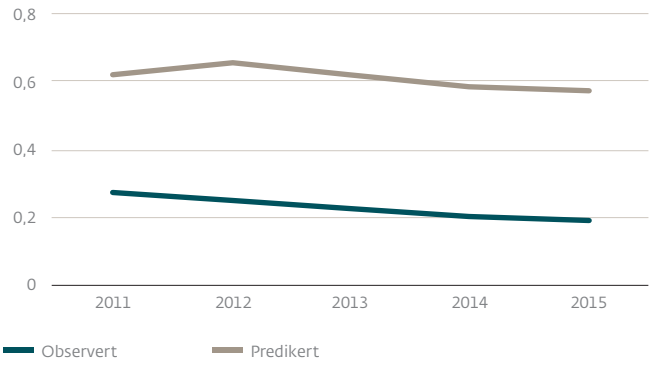

SAMMENLIGNING AV PREDIKERT OG OBSERVERT PD FOR STORKUNDEMODELLER

Prosent

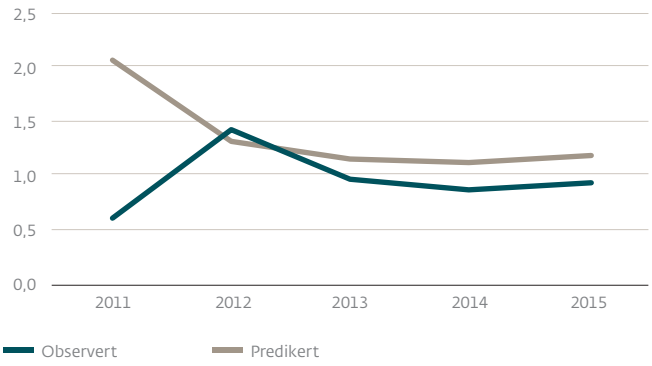

SAMMENLIGNING AV PREDIKERT OG OBSERVERT PD FOR SMÅ OG MELLOMSTORE AKSJESELSKAPER

Prosent

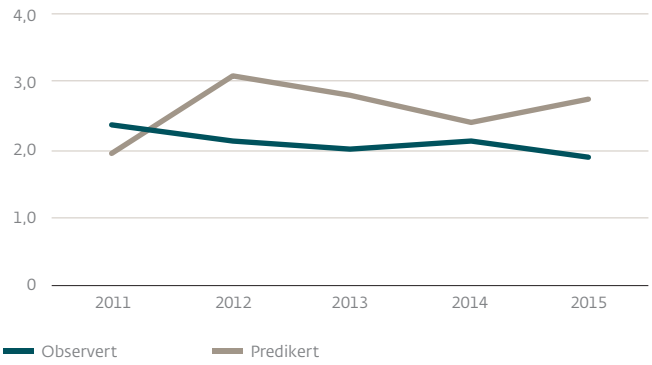

Tabellen for LGD i vedlegget angir predikerte volumvektede tapsgrader ved inngangen til året, sammenlignet med observerte volumvektede tapsgrader for mislighold som oppstod i løpet av året. De predikerte verdiene er basert på misligholdt portefølje, hvilket, normalt sett, gir et noe høyere gjennomsnitt enn for hele porteføljen. Unntaket er for storkunder, der de predikerte verdiene er et gjennomsnitt av hele porteføljen.

Figurene til høyre viser resultatene av valideringen for noen av LGD-modellene. Disse viser at den observerte tapsgraden ligger lavere enn den predikerte både for modellene for pant i fast eiendom og for små og mellomstore aksjeselskaper. Den høye observerte tapsgraden i 2014 for storkundene er foreløpig et usikkert estimat da den inkluderer en stor andel kunder som fremdeles er i mislighold. Tapsgraden for disse vil endre seg helt frem til misligholdene blir avsluttet. I tillegg gjør få mislighold i porteføljen at enkeltkunder gir store utslag.

SAMMENLIGNING AV PREDIKERT OG OBSERVERT LGD FOR MASSEMARKED LÅN MED PANT I FAST EIENDOM

Prosent

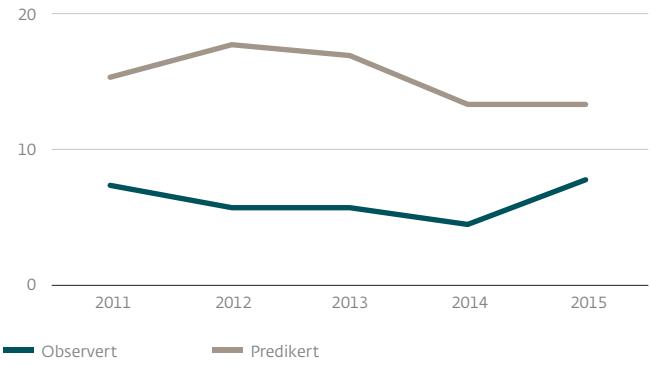

SAMMENLIGNING AV PREDIKERT OG OBSERVERT LGD FOR STORKUNDEMODELLER

Prosent

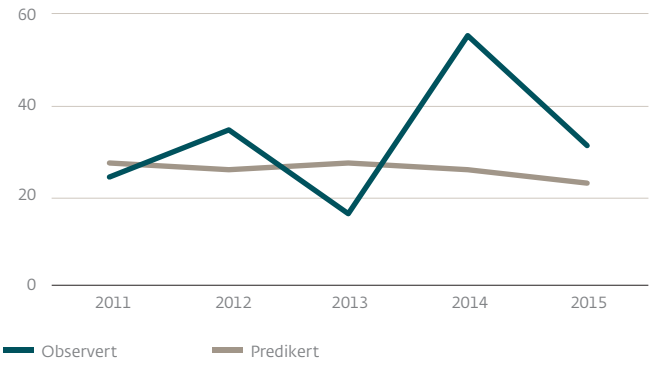

SAMMENLIGNING AV PREDIKERT OG OBSERVERT LGD FOR SMÅ OG MELLOMSTORE AKSJESELSKAPER

Prosent

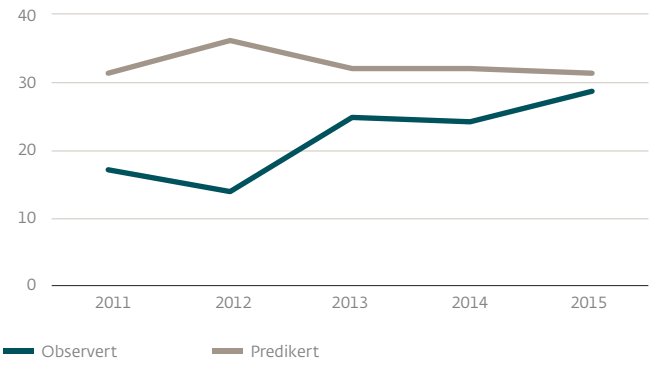

FAKTISKE VERDIENDRINGER

Figurene til høyre viser forventede tap ved begynnelsen av året sammenlignet med nye nedskrivninger gjennom året for de største IRB-godkjente porteføljene i DNB Bank-konsernet. EL er beregnet med nøkkeltall som inngår i kapitalkravsberegningen.

Forventet tap (EL) for boliglånsporteføljen har økt de siste to årene, mens den faktiske verdiendringen har blitt redusert. Økningen i forventet tap skyldes pålegg fra Finanstilsynet om å øke nivåene på både PD og LGD i beregningen. I 2014 kom kravet om et gulv på gjennomsnittlig LGD på 20 prosent porteføljenivå. I 2015 kom flere krav, blant annet et minimumskrav til PD på 0,2 prosent på avtalenivå som ga ytterligere økning i beregnet forventet tap. De faktiske verdiendringene ligger på et betydelig lavere nivå enn beregnet EL.

I foretaksporteføljen har både forventet tap og faktisk verdiendring økt. Økningen i forventet tap og verdiendring skyldtes at kvaliteten på porteføljene i segmentene rigg og oljeservicefartøy, i tillegg til shippingsegmentene container og tørrlast ble forverret i løpet av året.

SAMMENLIGNING AV FORVENTEDE OG FAKTISKE VERDIENDRINGER I MASSEMARKED PANT I FAST EIENDOM

Milliarder kroner

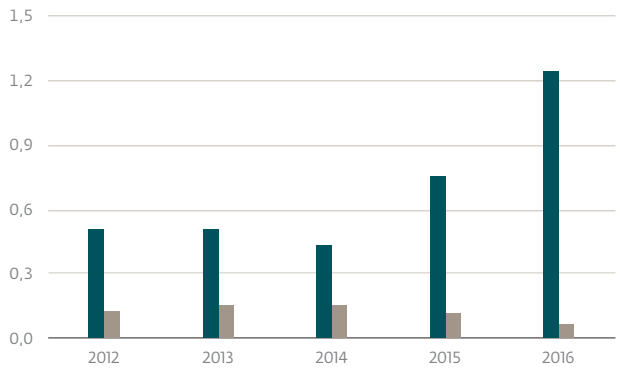

Forventet tap (EL) ved årets begynnelse
Verdiendring og nedskrivninger, årsslutt

SAMMENLIGNING AV FORVENTEDE OG FAKTISKE VERDIENDRINGER I FORETAK

Milliarder kroner

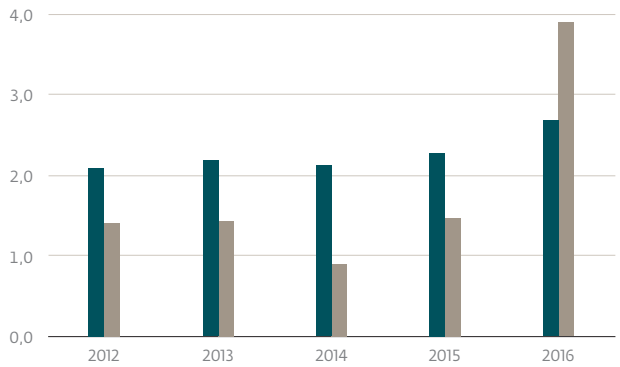

Forventet tap (EL) ved årets begynnelse
Verdiendring og nedskrivninger, årsslutt

SAMLET EKSPONERING FOR GODKJENTE IRB-PORTEFØLJER

DNB har fått aksept fra Finanstilsynet for å anvende to sett med risikoparametere for storkundeporteføljen og boligporteføljen fra og med 2015. Ved utgangen av 2016 var den målte risikoen lavere basert på interne nøkkeltall enn basert på nøkkeltallene som anvendes i kapitaldekningsrapporteringen for boliglånsporteføljen, mens for storkundeporteføljen var det motsatt. Der var vektet PD høyere i den interne rapporteringen enn i den som benyttes til kapitalberegning. I tabellene under vil nøkkeltallene som benyttes til kapitalberegning fremkomme under overskriften Benyttes i kapitalkravsberegningen, mens tabellene som viser nøkkeltallene som benyttes til interne beregninger og rapporter har overskriften Benyttes i internrapportering.

Tabellene under viser de ulike risikoparameterne for IRB-porteføljene fordelt på risikoklasse. EAD er summen av trukket beløp og ubenyttet ramme multiplisert med konverteringsfaktor (KF). For foretaksporteføljene vises også gjennomsnittlig løpetid. PD for totalporteføljen er EAD-vektet og inkluderer kun risikoklasse 1 til 10. I disse tabellene er misligholdte og tapsutsatte engasjementer slått sammen i én rad, misligholdte.

Det har vært en svak bedring i porteføljekvaliteten i porteføljen av lån med pant i fast eiendom i løpet av 2016 samtidig som porteføljen har hatt en vekst på 6 prosent. Det er ikke kommet nye eller endrede krav til den eksterne kapitalberegningen i løpet av året.

MASSEMARKED, PANT I FAST EIENDOM

	2016 Benyttes i kapitalkravsberegning						2016 Benyttes i internrapportering					
Risikoklasse	Ubenyttet ramme, millioner kroner	KF %	EAD, millioner kroner	PD %	LGD %	Risiko-vekt %	Ubenyttet ramme, millioner kroner	KF %	EAD, millioner kroner	PD %	LGD %	Risiko-vekt %
1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	11 096	100	81 291	0,20	18	8	34 753	100	292 063	0,16	10	3
3	24 469	100	225 373	0,31	20	12	17 350	100	201 317	0,37	10	7
4	16 317	100	180 590	0,62	20	19	4 447	100	72 067	0,62	10	10
5	4 668	100	78 194	1,01	21	27	5 505	100	85 977	0,99	10	14
6	5 486	100	84 961	1,64	20	37	1 810	100	35 551	1,61	11	19
7	1 814	100	35 084	2,63	21	50	411	100	10 822	2,46	11	26
8	426	100	12 305	3,97	22	66	134	100	4 509	3,89	11	35
9	132	100	4 420	6,43	22	86	49	100	1 686	6,35	11	44
10	69	100	2 482	13,00	22	113	18	100	707	11,88	12	60
Misligholdte	12	100	1 495	100,0	24	189	12	100	1 495	100,0	14	77
Sum totalt [1]	**64 489**	**100**	**706 195**	**0,88**	**20**	**22**	**64 489**	**100**	**706 195**	**0,53**	**10**	**8**

[1] PD for sum portefølje er EAD-vektet og inkluderer kun risikoklasse 1 - 10

FORETAK, UTEN SMÅ OG MELLOMSTORE BEDRIFTER (SMB)

	2016 Benyttes i kapitalkravsberegning							2016 Benyttes i internrapportering						
Risikoklasse	Ubenyttet ramme, millioner kroner	KF %	EAD, millioner kroner	PD %	LGD %	Risiko-vekt %	Løpe-tid, år	Ubenyttet ramme, millioner kroner	KF %	EAD, millioner kroner	PD %	LGD %	Risiko-vekt %	Løpe-tid, år
1	59 809	52	53 038	0,06	26	13	2,6	65 368	52	59 602	0,06	25	13	2,7
2	93 473	56	114 511	0,18	24	23	2,6	101 291	55	123 952	0,18	23	22	2,6
3	75 526	54	131 127	0,38	20	29	2,5	68 468	55	131 039	0,37	20	28	2,5
4	36 905	57	101 396	0,62	22	41	2,7	31 488	59	76 659	0,61	19	35	2,7
5	22 587	60	78 191	0,97	22	46	2,7	18 685	56	58 376	0,98	20	43	2,6
6	9 957	60	46 640	1,56	22	54	2,6	15 080	58	61 452	1,58	23	58	2,6
7	11 302	57	40 620	2,47	21	60	2,7	8 269	65	46 155	2,48	20	58	2,8
8	13 574	64	31 731	3,82	25	80	2,6	7 440	66	32 400	3,94	22	73	2,8
9	10 079	65	24 767	6,01	21	82	3,0	22 096	62	32 058	6,49	25	95	2,6
10	8 946	61	16 768	11,44	24	110	2,5	3 971	83	17 113	12,88	21	102	3,1
Misligholdte	4 655	60	29 374	100,0	22	228	2,2	4 655	60	29 357	100,0	22	213	2,2
Sum totalt [1]	**346 812**	**56**	**668 162**	**1,32**	**22**	**49**		**346 812**	**56**	**668 162**	**1,48**	**22**	**48**	**2,6**

[1] PD for sum portefølje er EAD-vektet og inkluderer kun risikoklasse 1 - 10

PD i porteføljen av foretak uten små og mellomstore bedrifter (SMB) økte i 2016 som følge av den negative utviklingen i segmentene rigg, oljeleverandør og oljeservicefartøy, i tillegg til shippingsegmentene container og tørrlast. Misligholdt portefølje økte av samme grunn. Vektet PD for samlet portefølje var høyere i internrapporteringen enn i kapitalkravsberegningen ved utgangen av året. Dette skyldtes Finanstilsynets krav til at PD i praksis skal gi et tilnærmet stabilt kapitalkrav, uavhengig av konjunktursituasjonen. De interne risikomodellene er mer risikosensitive og gir høyere nivåer i den nåværende konjunktursituasjonen enn det som legges til grunn i kapitalkravsberegningen. LGD i simuleringsmodellene er justert i henhold til gulvkravene gitt av Finanstilsynet.

ÅRLIG MIGRASJON I IRB-PORTEFØLJENE

Alle kunder med kreditteksponering skal risikoklassifiseres minst én gang i året. Figurene viser hvordan volumene, målt i EAD, i IRB-porteføljene for foretak og boliglån har migrert mellom risikoklasser siste år. Positive tall betyr migrasjon til bedre risikoklasser. Migrasjonen måles for kunder som har hatt eksponering hele året og tar ikke hensyn til nye kunder som kommer inn i porteføljen i løpet av året.

For figurene for IRB Massemarked, pant i fast eiendom og IRB Foretak uten SMB vises både migrasjon slik den fremkommer i den interne rapporteringen og i kapitalkravsberegningen. Migrasjonen i skyldes de før omtalte endringer i kvalitet i løpet av året. Det har ikke kommet noen endringer i eksterne krav i løpet av året.

ÅRLIG MIGRASJON, IRB FORETAK UTEN SMB, 2016
KAPITLKRAVSBEREGNING OG INTERN RAPPORTERING

Milliarder kroner

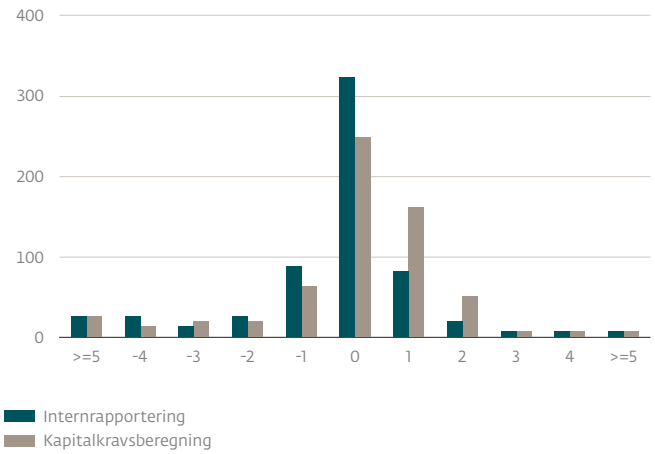

ÅRLIG MIGRASJON, IRB MASSEMARKED
PANT I FAST EIENDOM, 2016
KAPITLKRAVSBEREGNING OG INTERN RAPPORTERING

Milliarder kroner

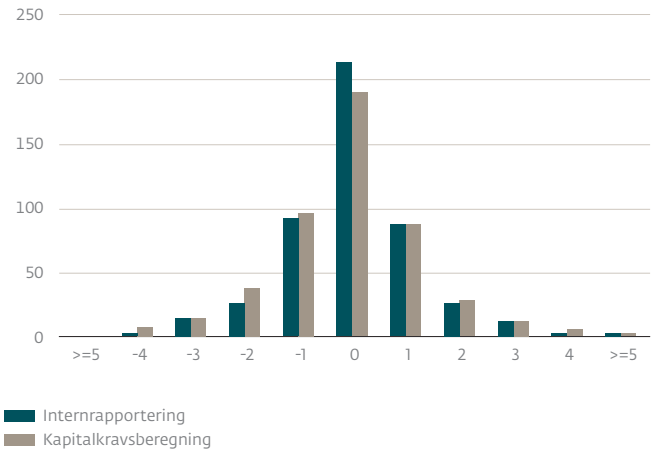

ÅRLIG MIGRASJON,
IRB FORETAK SMB 2016

Milliarder kroner

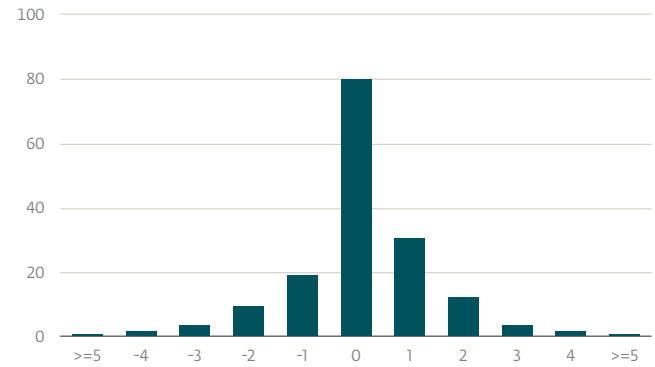

IRB-PORTEFØLJENE FORDELT PÅ NÆRINGSGRUPPER
Tabellen under viser en detaljert oversikt over den friske IRB-porteføljen fordelt på ulike næringsgrupper. DNBs interne inndeling i bransjer er brukt her. Denne inndelingen er noe ulik den som benyttes tidligere i kapittelet under kreditteksponeringer og mislighold og nedskrivninger.

IRB PORTEFØLJE PER NÆRINGSGRUPPE, FRISK PORTEFØLJE

	2016 Benyttes i kapitalkravsberegning					2016 Benyttes i internrapportering				
Næringsgruppe	**EAD, milliarder kroner**	**Risikovekt %**	**PD %**	**LGD %**	**Løpetid, år**	**EAD, milliarder kroner**	**Risikovekt %**	**PD %**	**LGD %**	**Løpetid, år**
Boliglån	704,7	22	0,88	20	-	704,7	8	0,53	10	-
Annet personmarkedet	91,0	24	1,33	34	-	91,0	24	1,33	34	-
Næringseiendom	181,8	37	1,09	21	2,8	181,8	34	0,91	20	2,8
Shipping	104,4	55	1,35	25	2,9	104,4	62	2,43	23	2,9
Olje, gass, offshore	122,0	53	2,20	24	2,9	122,0	54	2,89	24	2,9
Kraft og fornybar energi	44,0	33	0,63	25	2,8	44,0	26	0,49	23	2,8
Helsetjenester	33,2	25	0,90	17	2,6	33,2	24	0,78	17	2,6
Offentlig, stat, kommune	18,2	39	0,86	23	3,0	18,2	35	0,75	22	3,0
Fiske, fiskeoppdrett, jordbruk	34,6	34	1,06	20	2,6	34,6	33	1,02	20	2,6
Handel	40,0	42	1,45	24	2,3	40,0	40	1,23	24	2,3
Produksjon	75,3	36	1,01	23	2,3	75,3	34	0,85	23	2,3
Teknologi, media, telekom	35,6	37	1,29	24	2,5	35,6	34	0,90	24	2,5
Hotel, cruise, reise	17,9	33	0,77	19	2,6	17,9	32	0,72	19	2,6
Tjenester	29,8	48	2,07	24	2,5	29,8	44	1,59	24	2,5
Boligeiendom	27,0	32	1,07	19	2,2	27,0	30	0,98	19	2,2
Bygg og anlegg	16,0	45	1,42	27	2,0	16,0	44	1,39	27	2,0
Transport vei / jernbane	14,1	44	1,08	24	3,0	14,1	42	1,00	23	3,0
Bank, forsikring, porteføljestyring	12,5	43	1,59	21	2,9	12,5	40	1,25	21	2,9
Andre eksponeringer, bedriftskunder	11,7	49	4,09	22	2,1	11,7	48	3,72	22	2,1
Sum totalt	**1 613,8**	**32**	**1,14**	**22**	**-**	**1 613,8**	**25**	**1,05**	**17**	**-**
Sum foretak	818,0	42	1,35	23	2,7	818,0	41	1,46	22	2,7
Sum personmarkedet	795,7	22	0,93	22	-	795,7	10	0,62	13	-

STANDARDMETODEN

DNB rapporterer de porteføljene som ikke er IRB-godkjent etter standardmetoden, men fordelt på IRB-kategorier. I tillegg blir engasjementer som kunne ha blitt rapportert etter IRB, men hvor datagrunnlaget ikke er tilstrekkelig, rapportert etter standardmetoden. Finanstilsynet har innvilget varig unntak fra IRB-metode for stater, sentralbanker og egenkapitalposisjoner. Øvrige porteføljer som rapporteres etter standardmetoden anses som midlertidige unntak. Det gjelder for eksempel foretaks- og massemarkedsporteføljer i DNBs datterselskaper i Baltikum og Polen. DNBs investering i verdipapiriseringer rapporteres etter IRB, mens Eksportfinans' portefølje rapporteres etter standardmetoden. 21 prosent av kredittporteføljen, målt i EAD, rapporteres etter standardmetoden.

Beregnet risikovektet volum og kapitalkrav for de porteføljer som rapporteres etter standardmetoden, er vist i avsnitt om kapitalkrav.

Kredittrating benyttes for utenlandsk statsrisiko og offentlig forvaltning i utlandet samt utenlandske banker og kreditt-institusjoner som inngår henholdsvis i engasjementskategoriene stater og institusjoner. Landets rating legges til grunn. Denne fastsettes som hovedprinsipp som gjennomsnittet av ratingene fra Moody's, Standard & Poor's og Fitch. Dersom rating ikke foreligger fra ett av ratingbyråene, benyttes gjennomsnittet fra de to gjenværende. Dersom to av byråene ikke har gitt landet rating, benyttes rating fra gjenværende ratingbyrå. Dersom ingen av de ovennevnte ratingbyråene har rating på vedkommende land benyttes rating fra The Economist Intelligence Unit, alternativt Euromoney eller Institutional Investor.

INVESTERING I VERDIPAPIRISERING

Likviditetsporteføljen i DNB omtales i kapittel om likviditetsrisiko.

FORDELING AV STANDARDPORTEFØLJEN, EAD, 31.DESEMBER 2016

Prosent

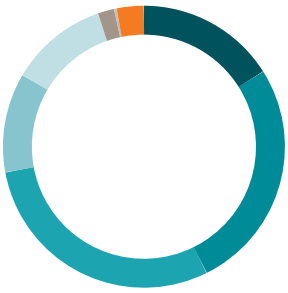

- Stater og sentralbanker 16%
- Institusjoner 27%
- Foretak 30%
- Massemarked, pant i fast eiendom 11%
- Massemarked, øvrige engasjementer 11%
- Egenkapitalposisjoner 2%
- Verdipapirisering 0%
- Øvrige eiendeler 3%

MOTPARTSRISIKO FOR DERIVATER

DNB inngår derivathandler på bakgrunn av kundeetterspørsel, og for å sikre posisjoner som oppstår ved slik aktivitet. I tillegg benyttes derivater til sikring av posisjoner i handelsporteføljen, og til å ta posisjoner i rente-, valuta-, råvare-, og aksjemarkedet. Videre brukes derivater for å sikre valuta- og renterisiko som oppstår i forbindelse med inn- og utlån. Derivater handles i porteføljer der balanseprodukter også handles. Derivatkontrakter handles oftest «over the counter», noe som innebærer at enkeltkontrakter er individuelt bestemt mellom partene. Markedsrisikoen på derivatene blir håndtert, overvåket og kontrollert som en integrert del av disse porteføljenes markedsrisiko.

Derivater handles med mange ulike motparter. Kredittrisikoen som oppstår i forbindelse med handel i derivater, inngår i målingen av kredittrisiko i DNB. Måling og oppfølging utføres på daglig basis. For å minimere motpartsrisikoen mot enkeltmotparter er det inngått nettingavtaler og bilaterale sikkerhetsavtaler. Slike avtaler gjør det mulig å nette alle positive og negative markedsverdier knyttet til en enkelt motpart. For å redusere eksponeringene er det inngått CSA-avtaler (Credit Support Annex) med de største bankmotpartene samt et vesentlig antall andre motparter. Dette betyr at markedsverdien av alle derivater inngått mellom DNB og motparten avregnes daglig og i noen få tilfeller ukentlig, og motpartsrisikoen vil derfor i stor grad bli eliminert. I all hovedsak er sikkerhetene som stilles for disse transaksjonene kontanter, men også statsobligasjoner og obligasjoner med fortrinnsrett blir benyttet. Disse avtalene baseres normalt ikke på ratingtriggere, men for et fåtall av avtalene er det slik at minimum eksponeringsnivå vil bli senket dersom DNB blir nedgradert. En avtale med en ratingtrigger fungerer slik at så lenge DNB er AA-rated så vil motparten at banken skal stille sikkerhet på daglige endringer i markedsverdi, gitt at total markedsverdi med motparten er over ti millioner dollar. Om DNB for eksempel blir nedgradert til A kan det ligge en klausul i avtalen som bestemmer at dette nivået skal senkes til fem millioner dollar. Effekten av en eventuell nedgradering er svært begrenset.

Ulike renteprodukter (renteswapper og FRAs i ulike valutaer) motregnes via clearingsentraler, som for eksempel LCH Clearnet. På denne måten flyttes motpartsrisikoen fra en enkeltmotpart til clearingsentralen. Aksjeterminer, verdipapirlån og valutatrading for privatkunder følges opp og marginer avregnes daglig. Inngåelse av CSA-avtaler medfører at kapitalkravet reduseres. Motpartsrisikoen i DNB Markets vil kunne svinge betydelig fra måned til måned, men motregningsavtaler og avtaler om sikkerhetsstillelse mot de største motpartene medfører at en stor del av risikoen blir motregnet.

I måling og oppfølging av kredittrammer for motpartsrisiko relatert til rente- og valutaderivater benytter DNB interne modeller. Modellene simulerer potensiell fremtidig eksponering og er en integrert del av DNBs styring av motparts- og kredittrisiko. Disse modellene tar hensyn til både motregningsavtaler og avtaler om sikkerhetsstillelse.

DNB har et stresstestingsprogram spesielt utformet for motpartsrisiko som også følger opp tilfeller av spesifikk og generell korrelasjonsrisiko mellom kreditt- og markedsrisikofaktorer, såkalt Wrong Way Risk (WWR). Spesifikk WWR er når man har perfekt korrelasjon, for eksempel når et selskap selger en opsjon på sitt eget selskap (legal korrelasjon). I slike tilfeller tas den relevante transaksjon ut av nettingsettet (det vil si at den ikke nettes med de øvrige kontraktene) og rapporteres brutto. Dette skjer automatisk i bankens risikostyringsverktøy for oppfølging av motpartsrisiko. Generell WWR er uheldig korrelasjon, som for eksempel et oljeselskap som tar en langposisjon i oljeprisen. Dette betyr at dersom oljeprisen faller, taper selskapet på transaksjonen samtidig som kredittverdigheten til selskapet trolig også går ned. For generell WWR rapporter DNB Markets til ledelsen og til Financial Market Risk Committe (FMRC), som er en komite bestående av personer både fra Markets, Treasury og Risikostyring konsern, i de tilfellene slike dukker opp. Validering av modellene følger samme prinsipper som øvrige interne kredittrisikomodeller i DNB. Valideringen av interne modeller gjøres av valideringsmiljøet Risikostyring i Markets. Modellene som beregner motpartsrisikoeksponeringer (CCR) klassifiseres som markedsrisiko og valideres av konsernets valideringsmiljø sammen med integrert risikostyring (divisjon i Risikostyring konsern) og FMRC.

Ved beregning av kapitalkrav benyttes markedsverdimetoden (Current Exposure Method, CEM). Tabellen viser eksponering og risikovektet volum for motpartsrisiko for finansielle derivater. Nominelt beløp er hovedstol eller underliggende størrelse på kontrakt, og mark-to-market (MTM) viser markedsverdien for alle derivatkontrakter med positiv markedsverdi. EAD er summen av MTM og beregnet framtidig risiko. Risikovektet volum beregnes ved å multiplisere EAD med tilhørende risikovekt på de ulike motparter. Tabellen viser også risikovektet volum for motpartsrisiko.

Det er ikke kjøpt eller solgt kredittderivater i 2016. Resterende forfaller i 2017. Endring i valutakurs er årsaken til endringen i beløp mellom 2015 til 2016. Beløpet er 10 millioner dollar.

MOTPARTSRISIKO FINANSIELLE DERIVATER, DNB-KONSERNET

Millioner kroner	31.12.2016	31.12.2015
Brutto nominell verdi før motregning	2 996 768	3 966 802
Nettonominell verdi etter motregning	125 641	167 884
Brutto virkelig verdi MTM før motregning	86 235	157 943
Netto virkelig verdi MTM etter motregning	54 155	79 626
Kredittekvivalent EAD	68 047	115 400
Risikovektet volum RWA	37 958	49 617

KREDITTDERIVATER BENYTTET TIL SIKRING, DNB-KONSERNET

Millioner kroner	Kjøpt 31.12.16	Solgt 31.12.16	Kjøpt 31.12.15	Solgt 31.12.15
CDS - Credit Default Swaps	0	86	0	88
CLN - Credit Linked Notes	86	0	88	0
Sum kredittderivater	86	86	88	88

8

MARKEDSRISIKO

63 Generelt om markedsrisiko
63 Utvikling i markedsrisiko i 2016
63 Styring og måling av markedsrisiko
65 Markedsrisikoeksponeringer
67 Kapitalkrav for markedsrisiko

Markedsrisiko

GENERELT OM MARKEDSRISIKO

Markedsrisiko er risiko for tap som oppstår som følge av åpne posisjoner i valuta-, rente-, råvare- og egenkapitalmarkedene. Risikoen er knyttet til resultatvariasjoner som følge av endringer i markedspriser eller kurser. Markedsrisiko inkluderer både risiko som oppstår gjennom ordinære handelsaktiviteter, og risiko som oppstår som en del av bankaktiviteter og øvrig forretningsvirksomhet. Dessuten oppstår markedsrisiko i DNB Livsforsikring AS, gjennom risikoen for at finansavkastningen ikke vil være tilstrekkelig for å dekke forpliktelsene selskapet har i avtalene med kundene.

UTVIKLING I MARKEDSRISIKO I 2016

Det var høy volatilitet i de norske finansmarkedene gjennom hele 2016. Oljeprisen styrket seg med 55 prosent gjennom året. Den norske kronen styrket seg, samtidig som volatiliteten i valutamarkedet var høy. Lange norske renter falt til et rekordlavt nivå i løpet av 2016, men økte igjen mot slutten av året.

Markedsrisikoen i DNB-konsernet, målt som andel av økonomisk kapital, ble redusert fra 15,9 til 13,6 prosent i 2016. Den viktigste årsaken er redusert aksjeeksponering i DNB Livsforsikring. Risikoen i aksjeporteføljen ble tatt ned i andre halvår, etter at den opparbeidede årsavkastningen var tilstrekkelig til å kunne dekke årets rentegaranti. Samtidig ga økningen i lange norske renter lavere nåverdi på forpliktelsene, som igjen reduserer sannsynligheten for at rentegarantien ikke kan oppfylles på lengre sikt. Se eget kapittel om DNB Livsforsikring.

Markedsrisikonivået i bankvirksomheten er omtrent på samme nivå som ved utgangen av 2015. Salg av lån fra DNB Bank ASA til DNB Livsforsikring, for til sammen 12 milliarder kroner, har redusert behovet for ekstern finansiering. Salget har redusert behovet for valutasikring av utenlandske innlån, og har ført til redusert i basisswapspread-eksponering. I forbindelse med endring av konsernets pensjonsordning ble det avtalt en kompensasjonsordning for ansatte som konverterte fra ytelsesbasert til innskuddsbasert pensjon. Kompensasjonsordningen framkommer som en forpliktelse for konsernet og var på 668 millioner kroner ved utgangen 2016.

STYRING OG MÅLING AV MARKEDSRISIKO

ROLLER OG ANSVAR

Styret i DNB ASA fastsetter risikoappetittrammen som begrenser den samlede markedsrisikoen i DNB-konsernet. Risikoappetittrammen dekker både bank- og forsikringsvirksomheten og fastsettes i form av maksimal andel av konsernets samlede økonomiske kapital. Se kapittel om styring og kontroll av risiko i DNB for omtale av risikoappetittrammeverket.

MARKEDSRISIKO SOM ANDEL AV ØKONOMISK KAPITAL, DNB-KONSERNET

Prosent

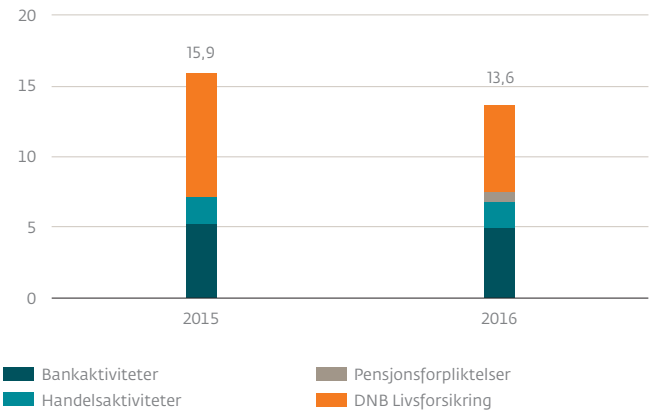

Konsernretningslinjen for markedsrisiko inneholder prinsipper som sikrer at markedsrisikoen styres og overvåkes på en konsistent og helhetlig måte. Retningslinjen oppdateres årlig av styret, og eies av konsernets Chief Risk Officer (CRO). Det er implementert lokale retningslinjer for forretningsområder med vesentlig markedsrisikoeksponering. De lokale retningslinjene operasjonaliserer konsernretningslinjen for det enkelte forretningsområdet. Prinsippene for hvordan kontrolloppgaver som tilhører andrelinjeforsvaret delegeres til lokale kontrollenheter (desentralt andrelinjeforsvar) er fastsatt i de lokale retningslinjene. De lokale kontrollenhetene rapporterer, uavhengig av forretningsmessig ledelse, til Risikostyring konsern.

I styringen av markedsrisiko skilles det mellom markedsrisiko som oppstår i handelsaktiviteter, og markedsrisiko som oppstår som resultat av bankaktiviteter. Handelsaktivitetene er i hovedsak kunderelaterte og omfatter «market making», tilrettelegging av selskapsfinansiering og egenhandel. DNB Markets er ansvarlig for alle handelsaktiviteter. For handelsaktivitetene benyttes markedsverdivurdering som regnskapsprinsipp, og aktivitetene er pålagt kapitalkrav for markedsrisiko. Risikoen knyttet til handelsaktiviteter utgjorde 13,4 prosent av konsernets samlede markedsrisiko ved utgangen av 2016.

Markedsrisiko i bankaktivitetene stammer enten fra konsernets finansieringsaktiviteter, eller fra egenkapitalinvesteringer. Konserntreasury har ansvaret for styring av markedsrisiko

fra finansieringsaktivitetene, i tillegg til likviditets- og balansestyring. De vesentligste risikofaktorene er renterisiko, kredittspreadrisiko, som oppstår i obligasjonsporteføljene, og basisswapspreadrisiko fra sikring av valutarisiko, som oppstår i forbindelse med finansiering i utenlandsk valuta.

Konsernets Chief Financial Officer (CFO) er ansvarlig for DNBs aksje- og eiendomsinvesteringer. Investeringene består av strategiske investeringer, finansielle egenkapitalinvesteringer samt aksjer og eiendom som er overtatt i forbindelse med kundemislighold.

RAMMER FOR MARKEDSRISIKO

Risikoappetittrammen for markedsrisiko operasjonaliseres i form av sensitivtetsrammer for hver risikotype. Sensitivitetsrammer for vesentlige markedsrisikoeksponeringer fastsettes av styret i DNB ASA. Rammene fastsettes årlig og faller bort ved manglende fornyelse. Sensitivitetsrammene delegeres fra styret til konsernets CEO, og videre til risikotakende enheter med ansvar for investerings- eller handelsbeslutninger. Eventuelle brudd på rammer rapporteres umiddelbart både til den som har delegert rammen, og til det sentrale andrelinjeforsvaret for markedsrisiko i Risikostyring konsern.

Administrative rammer fastsettes for eksponeringer som er definert som mindre vesentlige, og hvor det er behov for operasjonelt handlingsrom, eller hvor styrefastsatte kredittrammer effektivt begrenser eksponeringen. Rammene fastsettes av ansvarlig konserndirektør. CRO skal informeres ved endring i rammene. Tabellen under viser en oversikt over de mest vesentlige styrefastsatte eller administrative rammene som var gjeldende ved inngangen til 2017. I tillegg fastsettes det noen mindre rammer for opsjoner og ikke-lineære derivater.

DNBs ramme for total renterisiko var 12,8 millioner kroner per basispunkt endring i rentenivå ved utgang av 2016. Det er fastsatt egne rammer per valuta, og for intervaller av rentekurven. Renterisiko i bankaktivitetene måles, og rapporteres, daglig. Renterisikoen oppstår i tradisjonelle bankaktiviteter som utlån og innskudd, hvor ulike rentebindingstider for eiendeler og gjeld er kilde til renterisiko.

Bankkonsernets verdipapirbeholdning genererer også renterisiko. Derivater benyttes til å redusere renterisikoen.

All valutarisiko i konsernet avdekkes mot DNB Markets slik at denne enheten er den eneste som er direkte eksponert for valutarisiko. Eksponeringen er moderat og i hovedsak knyttet til forretningsmessig drift, og til en viss grad for å understøtte kundehandler.

Egenkapitalrisiko er knyttet til finansielle investeringer, som består av portefølje for direkte investeringer og investeringer i private equity-fond. Rammene er på henholdsvis 350 og 700 millioner kroner. Egenkapitalrisiko består i tillegg av en ramme for aksjer i selskapsporteføljen i DNB Livsforsikring på 1 000 millioner kroner, og en aksjeramme på 235 millioner kroner i DNB Forsikring. Samlet er rammen for ikke-handelsaktiviteter for egenkapitalrisiko 2 285 millioner kroner.

Basisrisiko oppstår når en sikringshandel ikke har samme verdiutvikling som den underliggende investeringen som sikres. Basisrisiko, som er vesentlig for DNB, følges opp med egne markedsrisikorammer. Basisswapper benyttes av Konserntreasury og DNB Boligkreditt for å valutasikre innlån i fremmed valuta. Verdsettelse av basisswappene gjøres til markedsverdi, mens innlånene sikringsbokføres. Ulik bruk av verdsettelsesprinsipper for innlån og sikringshandler fører til resultatvolatilitet i konsernregnskapet. Det er ikke satt ramme for basisswapeksponering i bankaktivitetene, ettersom dette kun benyttes til sikring.

Bankens råvarerisiko er utelukkende knyttet til handelsvirksomheten for å understøtte kundehandler. Rammen og eksponeringen for råvarerisiko er lav. Dette utgjør ikke en vesentlig markedsrisiko for konsernet.

Eiendomseksponering (næringseiendom) består av strategiske eiendomsinvesteringer, eller overtatte eiendommer anskaffet gjennom kundemislighold. Strategiske eiendomseksponeringer består hovedsakelig av kontorbygninger.

MARKEDSRISIKORAMMER FOR 2017, DNB-KONSERNET

Millioner kroner		Ramme handelsaktiviteter	Ramme ikke-handelsaktiviteter	Total ramme	Beskrivelse
Styrefastsatte rammer	Renterisiko*	5,0	7,8	12,8	Sensitivitetsramme
	Valutarisiko	3 000	0	3 000	Markedsverdiramme
	Egenkapitalrisiko	2 200	2 285	4 485	Markedsverdiramme
	Råvarerisiko	300	0	300	Markedsverdiramme
	Basisswaprisiko*	30	0	30	Sensitivitetsramme
Administrative rammer	Næringseiendom	0	4 185	4 185	Sensitivitetsramme
	Andre fysiske eiendeler	0	4 050	4 050	Markedsverdiramme
	Basiskurverisiko*	44	i.a.	44	Markedsverdiramme
	Kredittspreadrisiko*	30	25	55	Sensitivitetsramme

* per basispunktverdi

Eiendomseksponeringene måles som markedsverdien på underliggende eiendommer, uavhengig av finansieringsstruktur.

Eiendelsrisiko (andre fysiske eiendeler) er eksponering i direkte eierskap i fysiske eiendeler som ikke er standardiserte. Eksempler på slike eiendeler er industrielt utstyr, anleggsmaskiner, fabrikker, gruver, skip og infrastruktur. Rammen for denne risikotypen omfatter eksponering mot restverdi på biler knyttet til leasingvirskomheten i DNB Finans.

Basiskurverisiko er renterisiko som oppstår i forbindelse med at renteinstrumenter i samme valuta ikke verdsettes med samme rentekurve. Dette fanges ikke opp i ordinære rentesensitivitetsrammer som er knyttet opp til den ordinære swapkurven, og må derfor følges opp med egne rammer.

Kredittspreadrisiko er i hovedsak en konsekvens av bankens styring av likviditetsrisiko, gjennom forvaltning av obligasjoner i likviditetsporteføljen.

MÅLING OG RAPPORTERING AV MARKEDSRISIKO
DNB benytter flere risikomål i styring og oppfølging av markedsrisiko. Målemetodene har forskjellige risikoavdekkende egenskaper. Økonomisk kapital benyttes for å begrense den totale markedsrisikoen i DNB, og for de interne risikovurderingene som gjøres i forbindelse med kapitalvurderingsprosessen. Value at Risk (VaR) benyttes for å sammenligne risiko på tvers av aktivaklasser, og for oppfølging av risikonivå for hver enkelt risikotype. VaR beregnes for rente-, aksje- og valutarisiko, og benyttes både for bankaktiviteter og handelsaktiviteter.

Sensitivitetsmål i markedsrisikomålingen er et uttrykk for hvor mye banken risikerer å tape ved en gitt endring i underliggende risikotype. Sensitivitetsmål benyttes for rapportering og oppfølging av eksponering mot rammer, for eksempel intervaller på rentekurven. Sensitivitetsmålene er viktige for den kvalitative risikovurderingen, og benyttes også som grunnlag for kvantitativ risikomodellering. Stresstesting benyttes til å avdekke eksponeringer og tap som kan oppstå under ekstreme, men samtidig troverdige, markedsforhold.

Markedsrisikoeksponering rapporteres kvartalsvis til styrene i DNB ASA og DNB Bank ASA. I tillegg rapporteres eksponering månedlig til konsernledelsen og til balansestyringsutvalget, ALCO. Konsernets CRO følger opp rammene som styret har fastsatt.

MARKEDSRISIKOEKSPONERINGER

RENTER
Renteeksponeringen i handelsaktivitetene er i stor grad en funksjon av kundeaktivitet, og varierte betydelig i 2016. Den totale renteeksponeringen i bankaktivitetene var stabil gjennom 2016.

Den høye rentevolatiliteten i 2015 og 2016 gjenspeiles i VaR-nivået for renterisiko i handelsaktivitetene. VaR varierte i 2016 mellom 11 og 36 millioner kroner, med et gjennomsnitt på 24 millioner, som er noe høyere enn for 2015.

RENTEEKSPONERING I HANDELSAKTIVITETENE, BASISPUNKTVERDI

Millioner kroner

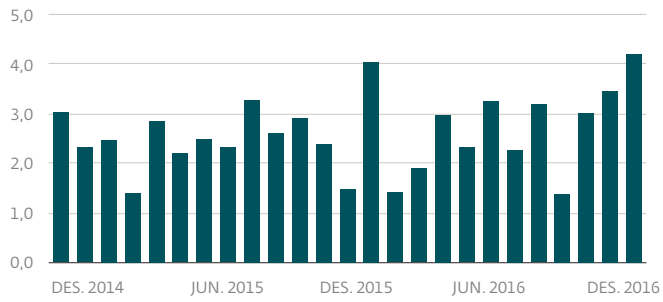

RENTEEKSPONERING I BANKAKTIVITETENE, BASISPUNKTVERDI

Millioner kroner

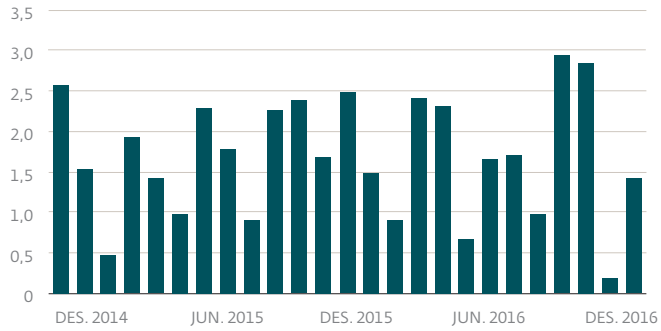

EFFEKT AV RENTESJOKK PÅ RENTEEKSPONERINGEN I BANKAKTIVITETENE PER 31. DESEMBER 2016

Millioner kroner	+ 200 bpv	+150 bpv	+ 100 bpv	+50 bpv	- 50 bpv	-100 bpv	-150 bpv	-200 bpv
Kroner	(286)	(214)	(143)	(71)	71	143	214	286
Euro	7	6	4	2	(2)	(4)	(6)	(7)
Total	(279)	(209)	(139)	(69)	69	139	209	279

Figuren under viser forfallsstruktur for renteeksponering i bankaktivitetene målt ved basispunktverdi. Eksponeringen betegnes som positiv dersom banken taper ved rentefall. Ved utgangen av 2016 var netto renteeksponering posisjonert for fallende renter.

Tabellen på forrige side viser resultateffekter for bankaktivtetene ved ulike renteendringer. En renteøkning på 100 basispunkter vil medføre et tap på om lag 143 millioner kroner mens en tilsvarende renteøkning vil gi en gevinst på om lag 143 millioner. Renterisikoen i bankaktivitetene er i all hovedsak lineær slik at endring i renten multiplisert med rentesensitivitet gir et riktig bilde av renterisikoen i Konserntreasury.

FORFALLSSTRUKTUR FOR RENTEPAPIRER I BANKAKTIVITETENE PER 31. DESEMBER 2016

Millioner kroner

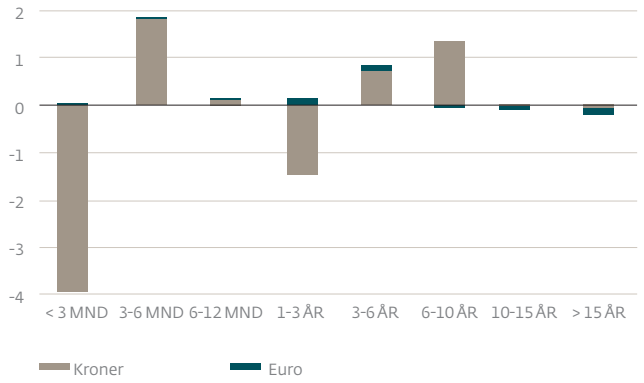

VALUE-AT-RISK FOR HANDELSAKTIVITETENE, EN DAGS HORISONT, KONFIDENSNIVÅ 99 PROSENT

Millioner kroner

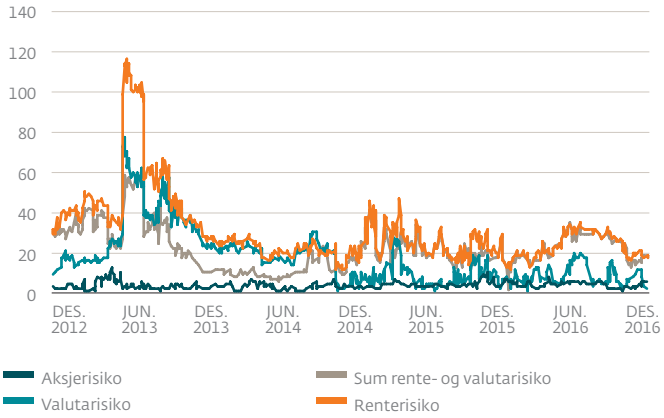

VALUE-AT-RISK FOR RENTERISIKO I BANKAKTIVITETENE, EN DAGS HORISONT, KONFIDENSNIVÅ 99 PROSENT

Millioner kroner

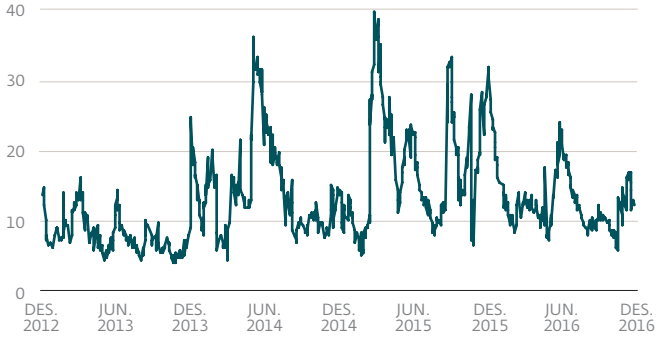

EGENKAPITALINVESTERINGER

De finansielle investeringene skal bidra til nye forretningsmuligheter for DNB. I forvaltningssammenheng inndeles de finansielle investeringene i kredittportefølje, eiendomsinvesteringer, portefølje for direkte investeringer og investeringer i private equity-fond. De to siste er under avvikling. Formålet med kredittporteføljen er å sikre, eller gjenvinne, verdien av kredittengasjementet gjennom eierskap og realisasjon på et senere tidspunkt. Strategiske finansinvesteringer og investeringene i kredittporteføljen varierer som følge av strategiske valg, og utvikling i bankens ordinære forretningsdrift. Tabellen under viser balanseførte egenkapitalposisjoner.

I måling av eksponering mot markedsrisikorammene benyttes markedsverdien av investeringene, inkludert eventuelle fremtidige investeringsforpliktelser i private equity-fond. Garantier for emisjoner og annenhåndsplasseringer i egenkapitalmarkedet medregnes fullt ut i rammeutnyttelsen. Aksjer i datterselskaper og tilknyttede selskaper inngår ikke, ettersom disse konsolideres helt eller delvis i regnskapet. Aksjer verdsettes til virkelig verdi i regnskapet i henhold til IFRS 7.

EGENKAPITALPOSISJONER, AKSJER UTENFOR HANDELSPORTEFØLJEN, DNB-KONSERNET

Millioner kroner	31.12.2016	31.12.2015
Finansinstitusjoner	13	113
Norske selskaper [1)]	525	397
Utenlandske selskaper	39	195
Fondsandeler [2)]	813	610
Eierandeler i ikke-finansielle datterselskap og tilknyttede selskap*	1 269	1 878
Aksjer, DNB Bank og Kapitalforvaltning (bestemt regnskapsført til virkelig verdi)	**2 659**	**3 193**
Netto gevinster på aksjer bestemt regnskapsført til virkelig verdi (DNB Bank og Kapitalforvaltning)	143	(90)
1) Herav børsnotert	-	-
2) Herav aksjeinvesteringer i PE-fond	226	337
Aksjer i DNB Livsforsikring	15 992	10 552

*Den største posten under eiendeler i ikke-finansielle datterselskaper og tilknyttede selskap er DNBs andel i Visa Norge, som ikke er et finansielt selskap. Underliggende verdier i Visa Norge er imidlertid aksjene i Visa Inc, som er et finansielt selskap.

BASISSWAP

Den mest betydelige basisrisikoen i DNB oppstår i forbindelse med valutasikring av framtidige kontantstrømmer i fremmed valuta, såkalt basisswapspread-risiko. Framtidige kontantstrømmer i ulike valutaer prises ulikt i markedet for basisswapper. Dette prisavviket er utgangspunktet for basisswap-risikoen. Konsernets avkastning fra basisswappene i bankaktivitetene er sensitiv for, og negativt korrelert med, endring i euro basisswapspread.

Volatiliteten i euro basisswapspread ble betydelig redusert etter finanskrisen, men økte noe igjen i 2015. Figuren til høyre viser at den historiske utviklingen i spread for europeiske covered bonds og femårig euro basisswap har hatt en negativ korrelasjon. Det har bidratt til at eksponering mot euro basis swapspread har fungert delvis som en sikring mot tap i konsernets likvidtetsportefølje under markedsturbulens.

UTVIKLING I KREDITT- OG BASISSWAPSPREAD

Basispunkter

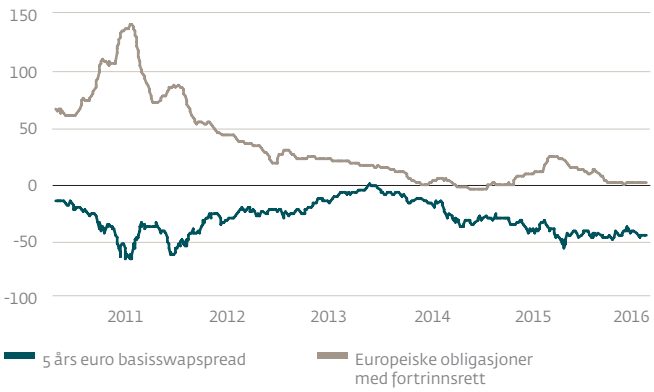

ANDRE VESENTLIGE EKSPONERINGER

Eksponeringen mot næringseiendom ved utgangen av 2016 var 2,2 milliarder kroner. Kredittspreadsensitiviteten for likviditetsporteføljen var 41,6 millioner kroner basispunktverdi ved utgangen av 2016.

KAPITALKRAV FOR MARKEDSRISIKO

DNB rapporterer markedsrisiko etter standardmetoden. Kapitalkravet for markedsrisiko var omtrent uendret fra 2015 til 2016. Kapitalkravet for risiko for svekket kredittverdighet hos motpart (CVA-risiko) ble redusert på grunn av nedgang i motpartseksponeringen.

KAPITALKRAV FOR MARKEDSRISIKO

Millioner kroner	31.12.2016	31.12.2015
Posisjonsrisiko for gjeldsinstrumenter	1 169	1 141
Posisjonsrisiko for egenkapitalinstrumenter	25	36
Valutarisiko	-	0
Varerisiko	6	3
Risiko for svekket kredittverdighet hos motpart	490	513
Sum markedsrisiko	**1 690**	**1 693**

9

OPERASJONELL RISIKO

69 Generelt om operasjonell risiko
69 Utvikling i operasjonell risiko i 2016
70 Styring og måling av operasjonell risiko
71 Kapitalkrav for operasjonell risiko

Operasjonell risiko

GENERELT OM OPERASJONELL RISIKO

Operasjonell risiko er risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser.

Operasjonell risiko omfatter også compliance-risiko, atferdsrisiko og IT-risiko, inkludert informasjonssikkerhet. Compliance-risiko er risikoen for tap forårsaket av brudd på lover og regler. Compliance-risiko er omtalt i eget kapittel. Juridisk risiko er risiko som ofte følger av problemstillinger omkring dokumentasjon og tolkning av kontrakter og varierende rettspraksis.

Atferdsrisiko kan defineres som risiko for tap relatert til kritikkverdig leveranse av finansielle tjenester eller generell kritikkverdig atferd.

Ulikt de fleste andre risikoformer gir ikke operasjonell risiko høyere forventet avkastning ved høyere risiko. Kvalitetsarbeidet i konsernet skal bidra til å sikre målsettingen om lav operasjonell risiko.

UTVIKLING I OPERASJONELL RISIKO I 2016

De operasjonelle tapene har vært på et stabilt, lavt nivå og godt innenfor rammen i risikoappetitt. I 2016 ble det registrert 804 operasjonelle hendelser, og et netto tap på 110 millioner kroner. Driftsavbrudd og systemfeil, prosess- og rutinefeil samt eksterne misligheter står for de største tapene. De samme kategoriene er også størst målt i antall hendelser. Se figurene på høyre side som viser utviklingen i operasjonelle tap og hendelser.

Arbeidet med å styrke informasjonssikkerheten i DNB har økt i intensitet for å møte et stadig økende trusselbilde knyttet til digitale angrep, og risiko for at konfidensiell informasjon kan komme på avveie.

IT-driftsstabiliteten har bedret seg gjennom 2016. Forbedringen kan i stor grad tilskrives oppgraderingen av IT-infrastrukturen som ble foretatt i forbindelse med flytting av datasentre til en samlet lokasjon i 2015. I august 2016 ble det gjennomført en vellykket test av katastrofeløsninger for DNBs stormaskin. DNB har gjennom denne testen fått bekreftet at man har en robust og driftssikker løsning, med kapasitet til full drift av stormaskin ved en eventuell hendelse som medfører bortfall av ordinært driftssted over en lengre periode.

DNB hadde vesentlige tap relatert til atferdsrisiko både i 2010 og 2013 knyttet til salg av henholdsvis strukturerte spareprodukter og eiendomsinvesteringsprodukter. Konsernet jobber målrettet med å redusere atferdsrisikoen.

OPERASJONELLE HENDELSER

Antall hendelser

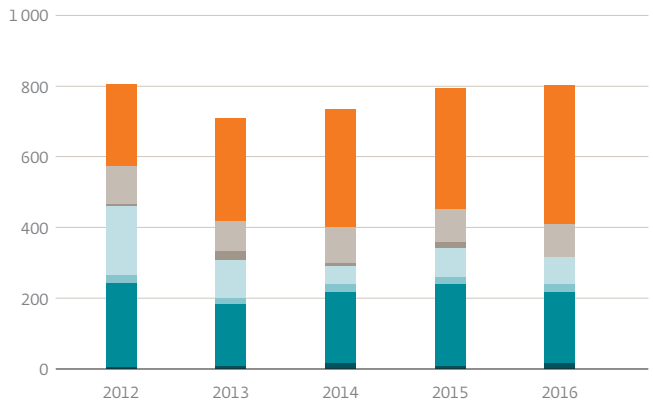

OPERASJONELLE TAP

Millioner kroner

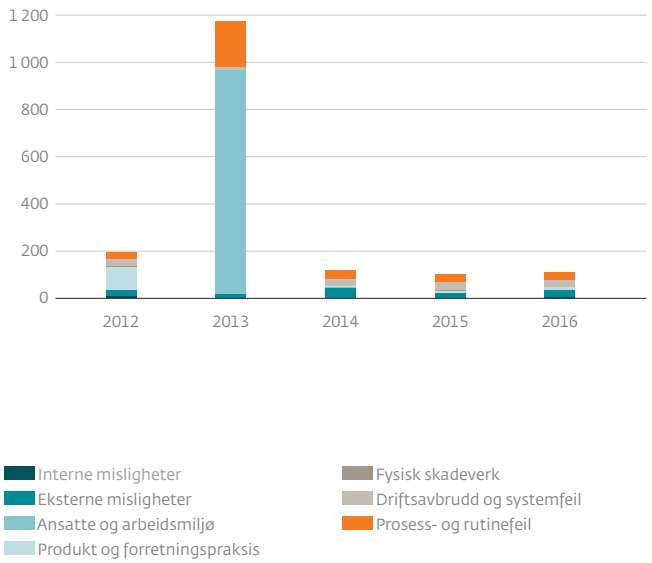

STYRING OG MÅLING AV OPERASJONELL RISIKO

Rammeverket for risikoappetitt angir grenser for operasjonell risiko. Den operasjonelle risikoen i DNB skal karakteriseres ved få og små operasjonelle hendelser, og det samlede årlige tapet knyttet til uønskede operasjonelle hendelser skal ikke gi vesentlig effekt på konsernets egenkapitalavkastning. I tillegg til operasjonelle hendelser og tap måles kritiske IT-hendelser og datakvalitet i registering av kundeinformasjon mot risikoappetittrammer. Datakvalitet i registering av kundeinformasjon er også etablert som en risikoindikator som følges opp i forretningsområdene.

Figuren under viser hvordan konsernpolicy for risikostyring, konsernretningslinjen for operasjonell risiko og risikoappetittrammeverket setter premissene for styring og måling av operasjonell risiko i DNB. Den operasjonelle risikostyringen har som mål å påvirke risikokulturen og de ansatte for å sikre ambisjonen om få og små operasjonelle hendelser.

Konsernretningslinjen for operasjonell risiko bygger på Konsernpolicyen for risikostyring. Retningslinjen sier at konsernet skal ha en god og sunn risikokultur, og jobbe med forebyggende tiltak og kvalitetsforbedringer. For å ivareta ambisjonene gitt i retningslinjen er det blant annet etablert en Operational Risk Officer, ORO, i alle forretnings- og støtteområder. ORO skal være uavhengig av den forretningsmessige virksomheten, og rapporterer til konsernets sentrale risikostyringsmiljø. ORO har ansvar for registrering og oppfølging av hendelser knyttet til operasjonell risiko, og etablering av risikoreduserende tiltak. ORO deltar i utarbeidelsen av den årlige statusrapporteringen om styring og kontroll av operasjonell risiko. Risikomiljøene ved utekontorene rapporter direkte til Risikostyring konsern, og deltar også i kontorenes ledergrupper. For flere detaljer om risikostyringsfunksjonen se kapittel om styring og kontroll av risiko i DNB.

Enhver leder i DNB er ansvarlig for å kjenne til og styre operasjonell risiko. Dette gjøres gjennom kvalitetssikring og risikovurderinger av løpende drift, vesentlige endringer og kritiske prosesser. For å begrense konsekvensene av alvorlige hendelser, som for eksempel driftsstans, er det utarbeidet beredskaps- og kontinuitetsplaner. Planverket oppdateres løpende, og det utføres regelmessige øvelser.

STYRING OG MÅLING AV OPERASJONELL RISIKO

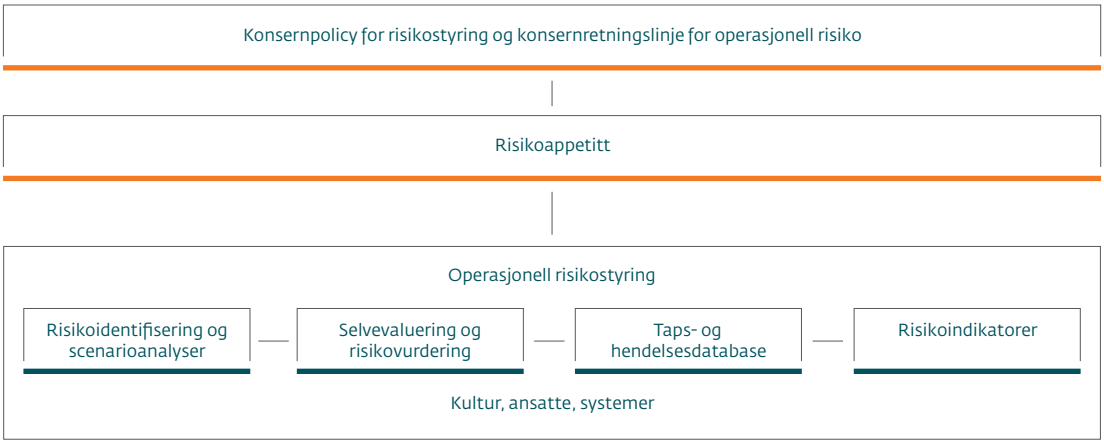

Et viktig element i konsernets internkontroll og styring av operasjonell risiko er den årlige statusrapporteringen. Alle områdene i konsernet gjennomfører en omfattende selvevaluering, som består av spørsmål som vedrører områdets styring og kontroll samt måling av operasjonell risiko. Lederne skal identifisere risikoområder i sin enhet og beslutte tiltak for å redusere risikoen som er identifisert. Basert på alle områdenes risikovurderinger utarbeides konsernets overordnede risikovurdering der det også besluttes tiltak for å redusere risikoen. Utviklingen i operasjonell risiko rapporteres månedlig til konsernledelsen, og kvartalsvis til styret, som en del av konsernets risikorapportering.

Konsernet har over tid målt antall hendelser og tap fordelt på forretningsaktiviteter. Operasjonelle hendelser som gir konsernet et tap på mer enn 50 tusen kroner, samt nesten-hendelser med et potensielt tap på over 100 tusen kroner, registreres løpende i konsernets taps- og hendelsesdatabase. Compliance-brudd registreres i databasen uavhengig av økonomisk tap.

DNB har et omfattende forsikringsprogram. Konsernets forsikringsprogram er en del av operasjonell risikostyring, og skal bidra til å begrense de økonomiske konsekvensene av uønskede hendelser som kan skje til tross for etablerte sikkerhetsrutiner og andre forebyggende risikotiltak. Slike hendelser vil vanligvis være knyttet til brann og andre katastrofer, kriminell aktivitet, ansvar i forretningsvirksomhet eller systemfeil. Tap som oppstår i forbindelse med kreditt- og markedsoperasjoner er normalt ikke dekket med mindre de er forårsaket av operasjonelle feil eller mangler. Forsikringsavtalene omfatter i utgangspunktet DNB ASA med alle datterselskap. Forsikringer knyttet til kriminelle anslag, underslag, digitale angrep, profesjonsansvar og styreansvar dekker konsernets virksomhet i hele verden.

KAPITALKRAV FOR OPERASJONELL RISIKO

DNB-konsernet rapporterer operasjonell risiko hovedsakelig etter sjablongmetoden, og for noen mindre enheter etter basismetoden. Ved utgangen av 2016 var kapitalkravet for operasjonell risiko 6,7 milliarder kroner, samme nivå som året før.

KAPITALKRAV FOR OPERASJONELL RISIKO

Millioner kroner	Vekt	31.12.2016	31.12.2015
Foretaksfinansiering	18 %	148	107
Egenhandel og formidling	18 %	834	735
Megling for massemarkedskunder	12 %	59	65
Banktjenester for bedriftskunder	15 %	3 248	3 144
Banktjenester for massemarkedskunder	12 %	1 804	2 068
Betaling og oppgjørstjenester	18 %	194	191
Tilknyttede tjenester	15 %	103	65
Kapitalforvaltning	12 %	52	44
Sum sjablongmetode		6 441	6 420
Sum basismetode	15 %	228	250
Sum operasjonell risiko		**6 670**	**6 670**

10

COMPLIANCE-RISIKO

73 Generelt om compliance-risiko
73 Utvikling i compliance-risiko i 2016
73 Styring og måling av compliance-risiko

Compliance-risiko

GENERELT OM COMPLIANCE-RISIKO

Compliance-risiko er risikoen for at et foretak skal pådra seg regulatoriske sanksjoner, økonomiske tap eller tap av omdømme som følge av manglende etterlevelse av eksternt eller internt regelverk. For tiden er de viktigste eksterne regelverkene som behandles særskilt av DNB-konsernets compliance-funksjon hvitvaskingsloven, personopplysningsloven, korrupsjonslovgivningen, verdipapirlovgivningen og internasjonale sanksjoner. Compliance-området er, og vil være, i endring og nye temaer vil komme til. Funksjonens prioriteringer gjøres basert på en risikobasert tilnærming.

Målet med compliance-arbeidet i DNB er å identifisere og forebygge risiko for brudd på interne og eksterne krav. DNB skal ha lav compliance-risiko. Dette er fastsatt i konsernpolicy for compliance og besluttet av styret.

UTVIKLING I COMPLIANCE-RISIKO 2016

Innovasjonstakten i finansbransjen er høy, drevet av ny teknologi og nye aktører. Dette medfører at kravene til compliance-arbeidet er i endring og nye temaer dukker opp og får stor oppmerksomhet. Samtidig har endringstakten i regelverk vært høy og økende, og myndighetenes forventninger til, og oppfølging av, etterlevelse har økt. Utviklingen krever at bankene har en helhetlig, strukturert og risikobasert tilnærming for å sikre effektiv styring og håndtering av compliance-risiko. Sentralt står tydelige roller og ansvar, internkontroll, enhetlige metoder for risikoanalyser og rapportering og tilstrekkelig kompetanse om compliance-risiko i organisasjonen. Dette har hatt høy oppmerksomhet i 2016, og vil fortsette i 2017.

Mot slutten av 2016 ble det besluttet å styrke rapporteringshyppigheten fra GCCO til konsernsjef og styret. Rapporten skal fra 2017 rapporteres halvårlig. I tillegg vil styret bli holdt oppdatert om aktuelle saker innenfor compliance-området hver måned.

DNB identifiserte tre høyrisikoområder for 2016:
- Hvitvasking, terrorfinansiering og sanksjoner
- Personvern
- Internasjonal skatterapportering (FATCA/CRS)

DNBs arbeid med å forebygge hvitvasking og terrorfinansiering, samt å bidra til at Norge etterlever internasjonale sanksjonsregelverk, er en del av bankens samfunnsansvar. Anti-hvitvaskingsarbeidet (AML) ble tidlig i 2015 styrket gjennom etablering av en treårig handlingsplan. Handlingsplanen skal sikre at det er høy kvalitet i alle ledd av AML-arbeidet og er initiert og forankret i styret i DNB ASA. I løpet av 2016 har arbeidet ført til betydelig bedre kvalitet i kundeinformasjonen. Det er etablert en felles metodikk for AML-risikoanalyser som er gjennomført for hele konsernet. Alle konsernets ansatte skal ha gjennomført ny grunnopplæring innenfor AML. Sentrale mål for 2017 er ferdigstillelse av et internt rammeverk for anti-hvitvasking i DNB. Dette skal sikre en enhetlig håndtering i alle deler av konsernet, og gi praktisk hjelp både ved utarbeidelse av rutiner og prosesser og ved løsning av konkrete problemstillinger.

En ny personvernforordning trer i kraft i EU og Norge i mai 2018. Det nye regelverket pålegger flere plikter og skjerper kravene til informasjonssikkerhet og internkontroll. DNB forvalter store mengder informasjon om kunder av både personlig og forretningsmessig karakter. Riktig behandling av personopplysninger er viktig for å beholde kundenes tillit. Nye teknologiske løsninger, og et stadig mer komplekst trusselbilde, krever strukturer og kompetanse som sikrer at kundenes personvern ivaretas. For å møte disse utfordringene etablerte DNB i slutten av 2016 en handlingsplan for personvern for perioden 2017-2018. Målet er å etablere rammene for hvordan etterlevelse av gjeldende, og fremtidig, personvernregelverk skal sikres, og sørge for nødvendig kvalitets– og kompetanseheving. Handlingsplanen omfatter forbedring av styringsdokumenter, kvalitetssikring av behandlingen av personopplysninger i konsernets prosesser og opplæringsprogram for ansatte.

DNB må identifisere og rapportere kunder som er skattemessig hjemmehørende utenfor det landet der kontoen holdes. Banken må derfor innhente informasjon om kundens skattemessige tilhørighet i forbindelse med etablering av nye kundeforhold og i tillegg holde informasjon om eksisterende kunder oppdatert. Compliance-risikoen er knyttet til å sikre at korrekt og tilstrekkelig informasjon er registrert. Dette er en forutsetning for riktig rapportering til lokale skattemyndigheter. I løpet av 2016 fikk DNB på plass tekniske løsninger som sikrer at banken har riktig informasjon om kundenes skattemessige bosted eller tilhørighet og som sikrer at relevant informasjon blir sendt fra DNB til skattemyndighetene. Kundene vil samtidig bli informert om rapporteringen.

STYRING OG MÅLING AV COMPLIANCE

Konsernpolicy for compliance sier at alle ledere har ansvar for å sikre at områdets virksomhet og prosesser er i samsvar med internt og eksternt regelverk.

Risikoappetittmålingen innenfor compliance er knyttet til gjennomføringstakten i prosjektene som skal sikre etterlevelse av eksterne og interne regelverk. Fra 2017 vil risikoappetitt også knyttes til den overordnede kvalitative vurderingen av etterlevelse (compliance) i konsernet.

Figuren til høyre viser hvordan eksterne regelverk og interne styringsdokumenter setter rammene for compliance-prosessen. Risikoanalysen danner grunnlaget for konkrete aktiviteter innenfor rådgivning, kontroller og overvåking. Risikoen rapporteres regelmessig. Rapporteringen sikrer kontroll og dokumentasjon av prosessen og aktivitetene.

DNBs compliance-funksjon er en uavhengig kontrollfunksjon og en del av konsernets andrelinjeforsvar. Funksjonen er organisert med en sentral enhet og desentrale enheter i forretnings- og støtteområdene. Den sentrale enheten er organisert i Risikostyring konsern og ledes av GCCO. GCCO har direkte rapporteringslinjer til konsernledelsen og styret. Den sentrale enheten har konsernansvar for compliance-funksjonen, herunder prosesser, som er illustrert i figuren til høyre, og regelverk, metodikk for risikoanalyser og rapporteringsstruktur.

I alle forretnings- og støtteområder skal det være en Local Head of Compliance (LHC) som utgjør det desentrale andrelinjeforsvaret. Ansvaret for den daglige oppfølgingen og kontakten mot forretnings- og støtteområder er delegert fra GCCO til LHC. Ansettelse eller avskjedigelse av LHC skal godkjennes av GCCO. LHC rapporterer kvartalsvis direkte til GCCO og til lokal ledelse i tråd med mal og prosess som er fastsatt av GCCO. Informasjonen fra denne rapporteringen danner grunnlag for compliance-rapporten til konsernledelsen og styret.

Compliance-rapporten inneholder en overordnet vurdering av etterlevelse i konsernet og fremhever områder med spesiell risiko. Formålet er å gi konsernledelsen og styret en status på compliance-arbeidet og risikosituasjonen som grunnlag for å iverksette nødvendige tiltak.

COMPLIANCE-PROSESSEN I DNB

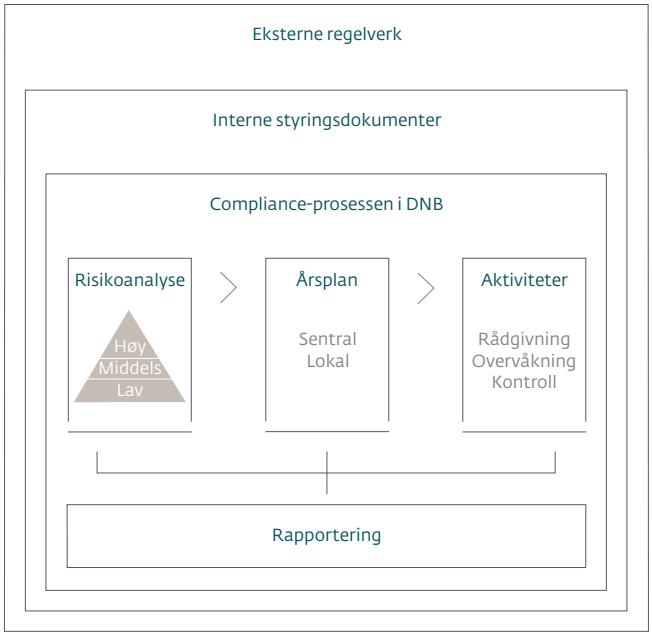

11

DNB LIVSFORSIKRING

76 Generelt om DNB Livsforsikring
76 Utvikling i DNB Livsforsikring i 2016
77 Styring og måling av DNB Livsforsikring
79 Kapitalkrav for DNB Livsforsikring

DNB Livsforsikring

GENERELT OM DNB LIVSFORSIKRING

DNB Livsforsikring AS er et heleid datterselskap av DNB ASA, og forvalter om lag 300 milliarder kroner. DNB Livsforsikring selger forsikrings- og pensjonsprodukter til bedrifter, foreninger og privatpersoner. DNB Livsforsikring er eksponert mot forsikrings-, markeds-, motparts- og operasjonell risiko.

DNB Livsforsikring publiserer 20. mai 2017 en egen Pilar 3 rapport, «Solvency and Financial Condition Report».

UTVIKLING I DNB LIVSFORSIKRING I 2016

Solvensregelverket (Solvens II) stiller krav til kapital i livsforsikringsselskaper. Kapitalkravsberegningen tar utgangspunkt i risikoene som oppstår i virksomheten. Kapitalen som skal dekke kapitalkravet består i hovedsak av selskapets ansvarlige kapital, men tar også hensyn til effekter av å beregne både forpliktelser og eiendeler til markedsverdi. Solvensmarginen er forholdet mellom kapital og kapitalkrav. Solvensmarginen i DNB Livsforsikring, uten hensyn til overgangsregler i solvensregelverket, forbedret seg i løpet av 2016 fra 113 til 152 prosent. Dette innebærer en betydelig buffer mot minstekravet på 100 prosent. Solvensmarginen er forbedret som følge av redusert aksjerisiko, styrkede avsetninger, som skal dekke framtidige kundeforpliktelser, redusert renterisiko og tilbakeholdt årsresultat.

Markedsrisikoen, som er den største risikoen beregnet etter solvensreglene, ble redusert med 2,5 milliarder kroner til 28,3 milliarder kroner ved utgangen av 2016. Markedsrisikoen består av rente-, aksje-, kredittspread- og valutarisiko. Renterisikoen var den største risikoen, og utgjorde ved utgangen av 2016 44 prosent av den samlede markedsrisikoen. Renterisikoen er knyttet både til selskapets eiendeler og forpliktelser. Aksjerisikoen ble også redusert og utgjorde, ved utgangen av 2016, 28 prosent av samlet markedsrisiko. Kredittspreadrisikoen har gjennom 2016 økt som følge av kjøp av høyrenteobligasjoner og lån med pant i eiendom. Ved utgangen av 2016 utgjorde kredittspreadrisikoen 27 prosent av den samlede markedsrisikoen. Valutarisikoen var ubetydelig.

Forsikringsrisiko er den nest største risikoen beregnet etter solvensreglene. Forsikringsrisikoen ble redusert med 0,4 milliarder kroner til 9,3 milliarder ved utgangen av 2016. Reduksjonen skyldes endret produktsammensetning, oppdatering av forutsetninger i solvensberegningene og økte renter. Opplevelsesrisikoen, som er risiko for at folk lever lenger enn selskapet har forutsatt, utgjorde 46 prosent av samlet forsikringsrisiko.

SOLVENSKAPITALKRAV MARKEDS-, FORSIKRINGS- OG OPERASJONELL RISIKO

Milliarder kroner

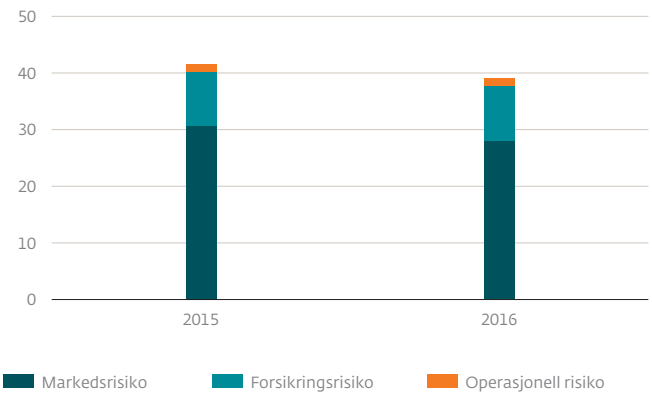

Operasjonell risiko beregnet etter solvensreglene utgjorde 1,2 milliarder kroner ved utgangen av 2016, samme nivå som ved utløpet av 2015.

Utviklingen i markedsrisiko, forsikringsrisiko og operasjonell risiko målt i henhold til solvensreglene er fremstilt i figuren over.

Økte kundeavsetninger, merverdier på investeringer og tilbakeholdt årsresultat ga en positiv effekt for solvensmarginen på 2,2 milliarder gjennom 2016.

Som følge av endringer i forventet levealder ga Finanstilsynet livsforsikringsbransjen syv år, med start i 2014, til å bygge opp tilstrekkelige avsetninger. Avsetningene kommer fra avkastning på kundemidler som er større enn rentegarantien. I tillegg skal selskapets eier bidra med minimum 20 prosent av det samlede avsetningsbehovet. Avsetningene til økt forventet levealder ble styrket med 1,5 milliarder kroner i 2016. Det gjenstående behovet er 0,5 milliarder kroner. Dette skal i sin helhet dekkes av avkastning utover rentegarantien på kundens midler. I tillegg har selskapet styrket tilleggsavsetningene, det vil si avsetninger som kan brukes dersom selskapet ikke oppnår en avkastning over garanti som er gitt til kundene, med 0,7 milliarder kroner.

Utvikling i rentenivå er viktig da en høyere rente gjør det lettere for selskapet å oppnå avkastningen som er garantert til kundene. Ti års swaprente økte fra 1,87 prosent ved utløpet av 2015 til 1,95 prosent ved utløpet av 2016. Produkter med garantert

avkastning hadde i 2016 en gjennomsnittlig årlig rentegaranti til kundene på 3,11 prosent. Figuren øverst til høyre viser utvikling i ti års swaprente i norske kroner og gjennomsnittlig rentegaranti.

For å forvalte kundens midler på en best mulig måte, og for å oppfylle rentegarantien, er aktivasammensetningen viktig. En vesentlig del av DNB Livsforsikrings finansforvaltning er plassert i aktiva som sikrer god, stabil og forutsigbar avkastning.

Figuren nederst til høyre viser utviklingen i sammensetningen av kollektivporteføljen, det vil si midlene som forvaltes for kundene, ved utgangen av 2015 og 2016. 55 prosent av porteføljene var investert i obligasjoner som holdes til forfall. Denne porteføljen er veldiversifisert og ga en bokført avkastning på 4,4 prosent i 2016. I løpet av året ble det kjøpt næringseiendomslån til en verdi av 7 milliarder kroner og ytterligere 5 milliarder i boliglån fra DNB Bank. Lånene inngår i porteføljen for obligasjoner som holdes til forfall, og utgjorde 24 prosent av denne porteføljen ved utløpet av 2016. Total avkastning i kollektivporteføljen var på 4,3 prosent i 2016.

STYRING OG MÅLING AV RISIKO I DNB LIVSFORSIKRING

DNB Livsforsikring følger konsernets prinsipper for styring og kontroll av risiko, og har som mål å påta seg risiko som forstås og kan følges opp. God risikostyring skal bidra til økt risikojustert lønnsomhet.

I DNB-konsernets rammeverk for risikoappetitt er det to spesifikke utsagn som angår risikonivået i DNB Livsforsikring. Dette er solvensmargin målt etter Solvens II og markedsrisiko målt som andel av total økonomisk kapital i DNB-konsernet. DNB Livsforsikring har også et eget rammeverk for risikoappetitt som sikrer at risikostyring er integrert i selskapets styringsprosesser.

Risikostyring i DNB Livsforsikring bygger på kravene Solvens II stiller til styring og kontroll i forsikring. Det er lovmessige krav til funksjonene risikostyring, aktuar, compliance og intern revisjon. Leder av Risikostyring i DNB Livsforsikring rapporterer både til administrerende direktør i DNB Livsforsikring og til Risikostyring konsern.

Selskapets risiko styres og måles i tråd med konsernets organisering for styring og kontroll. Det skilles mellom en utøvende, en overvåkende og en kontrollerende enhet:

- Første forsvarslinje er de utøvende enheter som inngår i den operasjonelle virksomheten. Enhver leder er ansvarlig for risiko innen egnet ansvarsområde. DNB Livsforsikrings prosess for risikoseleksjon er organisert for å beskytte selskapet mot å påta seg eksponeringer som forventes å være tapsgenererende eller gi uønsket volatilitet i viktige måleparametere.
- Andre forsvarslinje overvåker de operative enhetene, og den risiko DNB Livsforsikring eksponeres for. Aktuarfunksjonen, risikostyringsfunksjonen, herunder også Operational Risk Officer (ORO) og compliance-funksjonen inngår her.

RENTEGARANTI OG RENTENIVÅ

Prosent

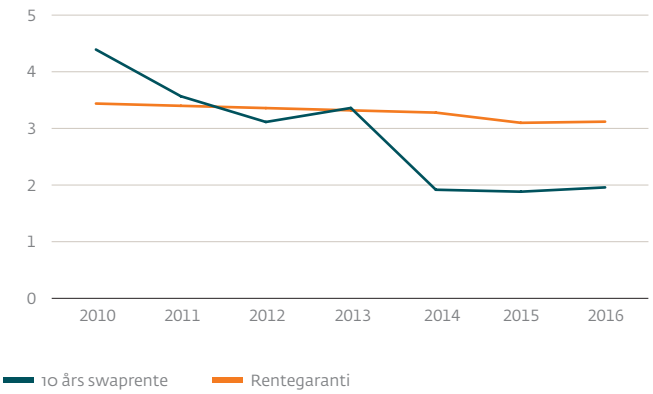

SAMMENSETNING AV INVESTERINGER I KOLLEKTIVPORTEFØLJEN

Prosent

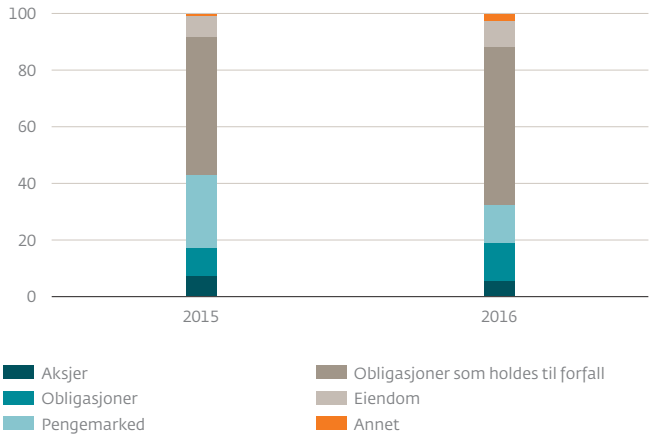

- Tredje forsvarslinje er internrevisjonen, som gjennomfører kontroll med DNB Livsforsikrings interne rutiner. Internrevisjonsfunksjonen for DNB Livsforsikring utføres av Konsernrevisjonen i DNB ASA.

Stresstesting og sensitivitetsanalyser er en sentral del av risikomålingen. For markedsrisiko utføres det blant annet testing av effektene på kapitalisering og risikonivå, som følge av fall i aksjemarkedet, eiendomsmarkedet eller økning i motpartrisiko. I tillegg utføres det tester av effekten en renteendring har på eiendelene og forpliktelsene. For forsikringsrisiko gjennomføres det stresstester av endring i produktsammensetningen, endringer i forventet levealder og endring i uførhet.

Oppfølgingen av rammene i risikoappetitt med tilhørende analyser følges opp i en kvartalsvis risikorapport som går til styret i DNB ASA. Rammeutnyttelse rapporteres månedlig til styret i DNB Livsforsikring.

MARKEDSRISIKO
Markedsrisiko i DNB Livsforsikring er i hovedsak knyttet til kollektivporteføljen, og er risikoen for at finansavkastningen ikke vil være tilstrekkelig til å dekke forpliktelsene selskapet har. Dersom avkastningen på investeringene ikke dekker garantert avkastning til kundene må denne dekkes ved bruk av tilleggsavsetninger, eller belastes egenkapitalen. Den årlige resultatfordelingen begrenser muligheten til å investere i aktiva med lang investeringshorisont. I tillegg er konsernet direkte eksponert for verdiendring på investeringene av selskapets egenkapital. Det er fastsatt rammer for markedsrisiko i kollektivporteføljene og i selskapsporteføljen. Figurene til høyre viser markedsrisiko målt mot rammene for kundeporteføljen og selskapsporteføljen.

FORSIKRINGSRISIKO
Forsikringsrisiko domineres av de risikoene som oppstår gjennom pensjonsproduktene. De største risikoene er opplevelsesrisiko og uførerisiko. Det er utarbeidet rammer for død, opplevelse, uføre og katastrofe. I tillegg er det målsatte krav til kvalitet i porteføljen og sammensetning av produkter.

OPERASJONELL RISIKO
Deler av oppgavene innenfor administrasjon, IT, salg og kundeoppfølging ivaretas av sentrale enheter i DNB-konsernet. Det er utarbeidet skriftlige retningslinjer for rapportering og overvåking for virksomheten som er utkontraktert.

Operasjonell risiko følges opp gjennom å følge utviklingen i antall hendelser og operasjonelle tap. Det er etablert rammer for risikoappetitt for disse parameterne og utviklingen fra 2013 er fremstilt i figuren på neste side.

MARKEDSRISIKO FOR SELSKAPSPORTEFØLJEN, FINANSTILSYNETS STRESSTEST, KONFIDENSNIVÅ 99,5 PROSENT

Milliarder kroner

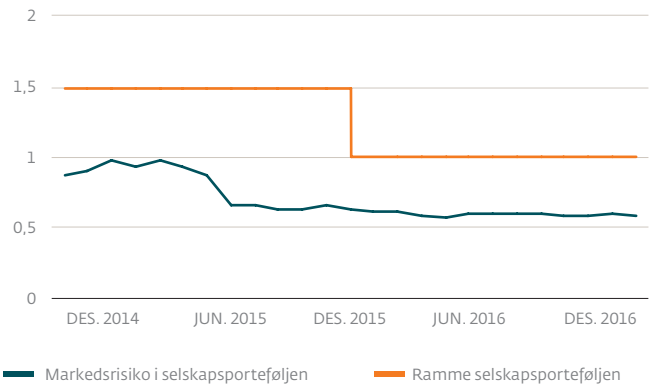

MARKEDSRISIKO FOR KOLLEKTIVPORTEFØLJEN, FINANSTILSYNETS STRESSTEST, KONFIDENSNIVÅ 99,5 PROSENT

Milliarder kroner

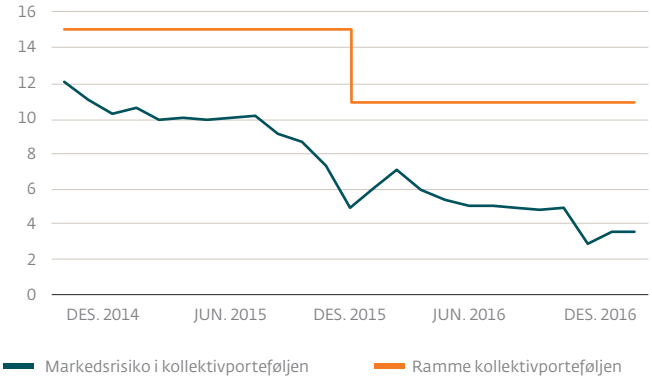

KAPITALKRAV FOR DNB LIVSFORSIKRING

Soliditetsregelverket Solvens II ble implementert 1. januar 2016, og innebar en vesentlig innstramming av kapitalkravene for livsforsikringsvirksomheten. Kapitalkravet for aksje- og spreadrisiko som selskapet hadde på implementeringstidspunktet blir redusert de først syv årene, med lineær opptrapping, etter innføringen av Solvens II. DNB Livsforsikring har fått tillatelse til å anvende overgangsregelen om en 16 års overgangsperiode for å fastsette forsikringsforpliktelsene til markedsverdi. Overgangsreglene gir livsforsikringsbransjen tid til å tilpasse risiko og kapital. Norske livsforsikringsselskaper har en betydelig andel fripoliser, som er produkter med høy rentegaranti og lange forpliktelser. Regelverket er særlig virkningsfull for denne type produkter ved et lavt rentenivå. Ved utgangen av 2016 hadde DNB Livsforsikrings en solid solvensposisjon både med og uten overgangsregler på henholdsvis 211 og 152 prosent. Beregningen av solvensmarginen er fremstilt i tabellen under.

Uten overgangsregler hadde selskapet en buffer til kapitalkravet på 8,9 milliarder kroner. Selskapet styrket den ansvarlige kapitalen med hele overskuddet for 2016 på 1,3 milliarder kroner.

OPERASJONELLE HENDELSER

Antall hendelser

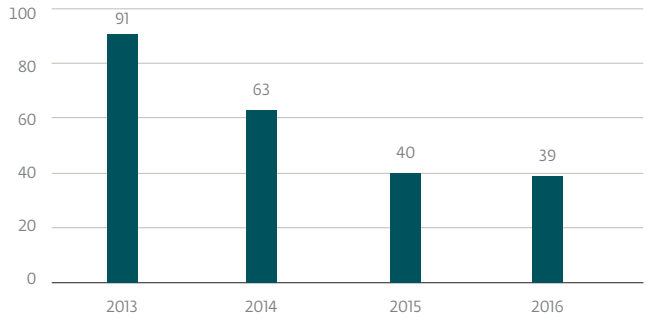

OPERASJONELLE TAP

Millioner kroner

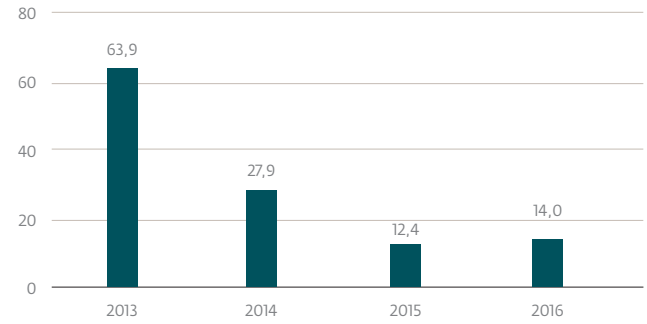

BEREGNING AV SOLVENSMARGIN

Millioner kroner	Med overgangsregler 31.12.2016	Uten overgangsregler 31.12.2016
Egenkapital	22 165	22 165
Ansvarlig lån	5 500	5 500
Annen kapital	407	407
Overgang til markedsverdi*	6 707	(2 091)
Solvenskapital	**34 779**	**25 981**
Kapitalkrav		
Markedsrisiko	27 285	28 310
Motpartsrisiko	354	354
Forsikringsrisiko	9 333	9333
Helseforsikringrisiko	1 887	1 887
Diversifisering	(7 174)	(7 221)
Brutto solvenskapitalkrav	**31 685**	**32 663**
Operasjonell risiko	1 095	1 147
Tapsabsorbering i skatt og overskudd	(16 262)	(16 694)
Solvenskapitalkrav	**16 518**	**17 116**
Buffer til kapitalkrav	**18 261**	**8 865**
Solvensmargin	**211 %**	**152 %**

* Ved beregning av solvenskapitalen omregnes eiendeler og forpliktelser til markedsverdi.

12

DNB FORSIKRING

81 Generelt om DNB Forsikring
81 Utvikling i DNB Forsikring i 2016
82 Styring og måling av risiko DNB Forsikring
82 Kapitalkrav for DNB Forsikring

DNB Forsikring

GENERELT OM DNB FORSIKRING

DNB Forsikring AS er et skadeforsikringsselskap som har DNBs personkunder som viktigste kundegruppe. Fra oktober 2016 har DNB Forsikring hatt organisatorisk tilhørighet i Personmarked Norge i DNB Bank ASA. De viktigste produktene er bil-, hus- og reiseforsikring som utgjorde henholdsvis 37, 20 og 16 prosent av premieinntektene i 2016. DNB Forsikring er eksponert mot forsikrings-, markeds-, motparts- og operasjonell risiko.

DNB Forsikring publiserer 20. mai 2017 en egen pilar 3-rapport, "Solvency and Financial Condition Report".

UTVIKLING I DNB FORSIKRING I 2016

Forsikringsrisikoen utgjorde den største risikoen, med 79 prosent, ved utgangen av 2016. I løpet av året hadde selskapet en gradvis økende eksponering mot personrisiko, det vil si sykdom, død og arbeidsledighet. Personrisiko utgjorde om lag 10 prosent av porteføljen målt i premieinntekter ved utgangen av året. Økningen skyldtes at selskapet, i april 2016, inngikk en avtale med DNB Finans om distribusjon av betalingsforsikring knyttet til kredittkort. I tillegg ble det høsten 2016 etablert et gjeldsforsikringsprodukt for boliglån. Økt eksponering mot personrisiko er gunstig for DNB Forsikring, da personforsikring i liten grad samvarierer med de andre hovedproduktene. Bil-, hus- og reiseforsikring utgjør fremdeles om lag 70 prosent av den samlede forsikringsporteføljen målt i premieinntekter.

Lønnsomhetsutviklingen i DNB Forsikring har de siste årene vært positiv. Skadeprosenten, det vil si forholdet mellom erstatning og premie, har hatt en positiv utvikling og er redusert fra 73 prosent i 2015 til 70 prosent i 2016.

Utviklingen i storskader, det vil si erstatningsutbetalingene knyttet opp mot enkelthendelser med utbetalinger over 1 million kroner, var stabil i perioden 2014-2015 med en andel på om lag 12 prosent for begge år. 2016 representerer et positivt brudd på trenden med en andel på i underkant av 9 prosent av erstatningsutbetalingene gjennom året. Den største hendelsen var et betydelig regnvær som i begynnelsen av august rammet østlandsområdet. Denne hendelsen førte til over 400 skadesaker og et erstatningsansvar på 60 millioner kroner. Det meste av erstatningsansvaret var dekket av selskapets reassuranseprogram slik at kostnaden for DNB Forsikring ble på 18 millioner kroner og medførte ingen vesentlig svekkelse av kapitalsituasjonen. Figuren nederst til høyre viser utviklingen i storskader.

Det var få naturskader i Norge i 2016. Stormene Tor og Urd rammet kyststrøkene i Midt-Norge i henholdsvis januar

DNB FORSIKRING, UTVIKLING I SKADEPROSENT

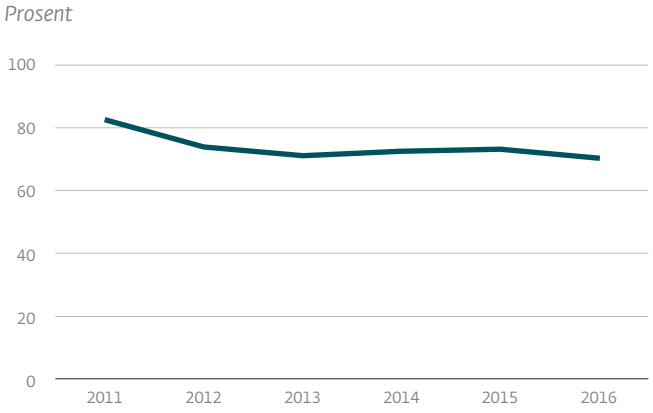

DNB FORSIKRING, STORSKADER OVER 1 MILLION KRONER

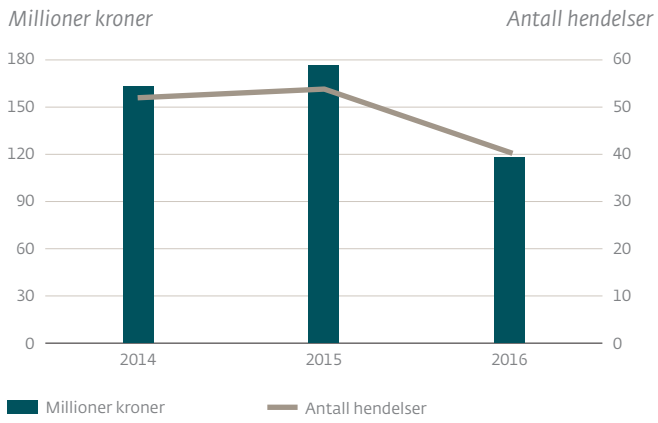

og desember. Tor førte til 220 millioner kroner i samlede erstatninger for markedet, og Urd er anslått til 180 millioner kroner. Gjennom Norsk Naturskadepool tilfaller i underkant 3 prosent av hver av disse hendelsene DNB Forsikring som en erstatningsforpliktelse.

DNB Forsikrings finansielle eiendeler er hovedsakelig plassert i en obligasjonsportefølje med solide norske utstedere. Dette gjør at selskapets markedsrisiko er lav. Lavere renter og reduserte kredittspreader gjennom store deler av året medførte god avkastning på de finansielle eiendelene.

DNB Forsikring har gjennom de senere årene hatt en konservativ allokering av selskapets finansielle eiendeler og lav markedsrisiko. Mot slutten av 2016 ble det besluttet en utvidelse i selskapets markedsrisikorammer, ettersom dette gir positive diversifiseringseffekter og dermed høy forventet risikojustert avkastning.

STYRING OG MÅLING AV RISIKO I DNB FORSIKRING

Med utgangspunkt i konsernpolicyen for risikostyring og rammeverket for risikoappetitt har DNB Forsikring etablert en risiko- og kapitalstrategi som skal sikre at risikovurderinger integreres i selskapets styringsprosesser. DNB Forsikrings risikoappetitt besluttes av selskapets styre, og angir grenser for de viktigste risikoene. Selskapets risiko styres og måles i tråd med DNBs risikostyring som er bygget på en modell med tre forsvarslinjer.

- Førstelinjeforsvar er de utøvende enheter som inngår i den operasjonelle virksomheten. Enhver leder er ansvarlig for risiko innenfor egnet ansvarsområde.
- Andrelinjeforsvar er en uavhengig funksjon som overvåker og følger opp den operative ledelsens styring og internkontroll. Aktuarfunksjonen, risikostyringsfunksjonen, herunder også Operational Risk Officer, og compliance-funksjonen inngår alle i andre forsvarslinje.
- Tredjelinjeforsvar er Konsernrevisjonen som gjennomgår og vurderer DNB Forsikrings styring og internkontroll.

Det vises for øvrig til kapittel om styring og kontroll av risiko i DNB for flere detaljer rundt systemet med tre forsvarslinjer i DNB.

DNB Forsikring følges opp i konsernets risikorapport til konsernledelsen og styret i DNB. Det utarbeides en egen kvartalsvis risikorapport til styret i DNB Forsikring med oppfølging av selskapets risikoappetitt og virksomhetsstyring.

Den enkelte forsikringsavtalen håndteres gjennom statistiske prismodeller og seleksjonsprosesser som sikrer at forsikringspremien står i forhold til risikoen. Større enkeltskader er vanskeligere å predikere med statistiske modeller. Selskapet reduserer risikoeksponeringen mot større hendelser gjennom et reassuranseprogram som begrenser selskapets erstatningsansvar ved hver enkelt hendelse til maksimalt 10 millioner kroner. Dette bidrar til stabilitet i resultatet og en vesentlig reduksjon i kapitalkravet.

Reserverisiko er en type forsikringsrisiko som er knyttet til den usikkerheten som ligger i estimatene på avsetninger for fremtidig erstatningsansvar. Statistiske modeller benyttes for å estimere forventede fremtidige skader og bidrar til å redusere volatiliteten i avsetningene.

KAPITALKRAV FOR DNB FORSIKRING

DNB Forsikring beregner solvenskapitalkrav etter standardmetoden i Solvens II-regelverket. Solvens II har vært gjeldende soliditetsregelverk for forsikringsvirksomhet siden 1. januar 2016. Solvenskapitalen utgjorde 772 millioner kroner, mens kravet var på 451 millioner kroner. Dette gir en solvensmargin på 171 prosent.

Tabellen under viser solvenskrav etter standardmetoden i Solvens II ved utgangen av 2015 og 2016, fordelt på ulike risikokategorier.

I løpet av året ble det gjennomført en restrukturering av kapitalen for å sikre bedre tilpasning til Solvens II-regelverket. DNB Forsikring har tatt opp et ansvarlig lån på 250 millioner kroner fra DNB Invest Denmark A/S. Et ansvarlig lån fra DNB Bank på 50 millioner kroner ble samtidig innfridd. I tillegg ble 200 millioner kroner utbetalt som ekstraordinært konsernbidrag til DNB ASA. Selskapets solvensmargin var omtrent upåvirket av restruktureringen.

I henhold til Solvens II-regelverket skal DNB Forsikring, minst årlig, gjennomføre en framoverskuende vurdering av selskapets kapitalisering og tilpasning av selskapets risikoprofil til standardmodellen. Prosessen dokumenteres i ORSA-rapporten (Own Risk and Solvency Assessment) for 2016 som oversendes Finanstilsynet. Prosessen inkluderer kartlegging av selskapets risikoprofil, vurdering av forutsetningene i standardmodellen og scenarioanalyser med utgangspunkt i finansiell plan. ORSA-prosessen viser at DNB Forsikring AS er godt kapitalisert, og vil kunne tilfredsstille solvensmarginkravet selv om det skulle komme kvartals- og årsresultater som er betydelig svakere enn forventet.

BEREGNING AV SOLVENSMARGIN

Millioner kroner	31.12.2016	31.12.2015
Markedsrisiko	67	66
Motpartsrisiko	25	13
Skadeforsikringsrisiko	491	496
Helseforsikringsrisiko	102	67
Operasjonell risiko	63	58
Sum før utsatt skatt og diversifisering	**748**	**700**
Utsatt skatt	(150)	(147)
Diversifisering	(145)	(111)
Solvenskrav	**451**	**441**
Solvenskapital	**772**	**783**
Solvensmargin	171 %	178 %

13

RAMMEBETINGELSER FOR KAPITAL- OG LIKVIDITETSKRAV

Rammebetingelser for kapital- og likviditetskrav

Finansnæringen støtter opp om hovedlinjene i det internasjonale arbeidet med ny og strengere regulering av banker. De nye kravene har stor betydning for norske bankers virksomhet og konkurranseforhold.

Endringene i de internasjonale reguleringene av finansnæringen er så omfattende at de påvirker hvordan finansinstitusjonene må innrette viktige deler av virksomheten. Videre medfører endringene at kostnadene øker, både fordi reguleringene i seg selv innebærer høyere kostnader og fordi arbeidet med å etterkomme kravene er omfattende og kompliserte.

KRAV TIL BANKENES KAPITALDEKNING
EUs kapitalkravsregelverk trådte i kraft 1. januar 2014 og betegnes som CRR/CRD IV-regelverket, der CRR er forordningen og CRD IV er direktivet. Reglene bygger på Baselkomiteens anbefalinger fra desember 2010 om kapital- og likviditetsstandarder, Basel III. CRR/CRD IV innebærer krav til egenkapital, langsiktig finansiering og likviditetsreserver. Regelverket gjelder for alle banker og verdipapirforetak innenfor EØS-området og innfases gradvis frem til 2019.

Pilar 1
Bankenes soliditetskrav består av to pilarer. Pilar 1 omfatter minstekrav og bufferkrav fastsatt av politiske myndigheter. Fra 1. juli 2016 var samlet krav til ren kjernekapital 13,5 prosent for de tre bankene som norske myndigheter har identifisert som systemviktige, SIFI-bankene (DNB, Nordea Bank Norge og Kommunalbanken), og 11,5 prosent for øvrige banker. Dette inkluderte en motsyklisk buffer på 1,5 prosent. Gjeldende krav til motsyklisk buffer økes med 0,5 prosentpoeng til 2 prosent fra 31. desember 2017.

Basel I-gulvet
Norske myndigheter har i likhet med EU valgt å videreføre det såkalte Basel I-gulvet som en sikkerhetsmekanisme mot at bankenes kapitalnivå blir for lavt. Finansdepartementet har tydeliggjort i CRR/CRD IV-forskriften at Basel I-gulvet i Norge gjelder for beregningsgrunnlaget for kapitalkravet. I EU-regelverket defineres Basel I-gulvet som en nedre grense for ansvarlig kapital, noe som også reflekteres i EU-kommisjonens felles rapporteringsstandard for banker i EU/EØS. Denne tilsynspraksisen innebærer at norske banker i internasjonale sammenligninger fremstår som svakere kapitalisert enn om EUs praktisering av Basel I-gulvet hadde vært lagt til grunn.

KRAV TIL REN KJERNEKAPITALDEKNING FOR DNB (INKL. EGENBUFFER)

Prosent

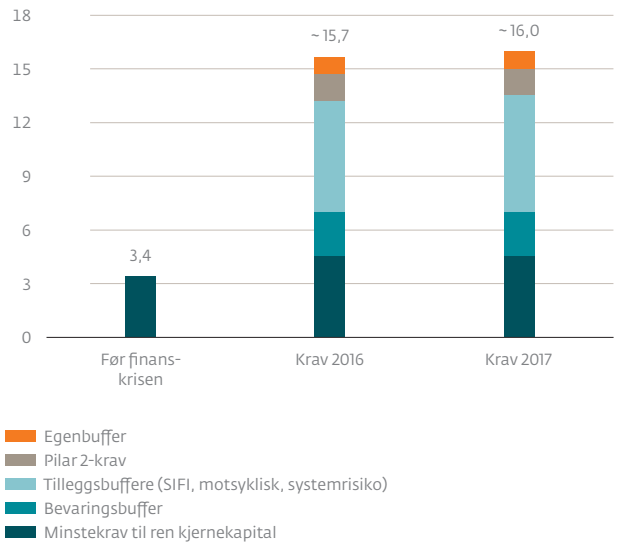

Uvektet kjernekapitaldekning, Leverage Ratio
Som et supplement til de risikovektede kapitalkravene, og som et tiltak for å motvirke tilpasninger og mangler i regelverket, skal det også innføres et krav til uvektet kjernekapitaldekning, Leverage Ratio. Baselkomiteen har anbefalt, og EU-kommisjonen har foreslått, et minstekrav til uvektet kjernekapitaldekning på 3 prosent fra 2018.

I Norge har Finansdepartementet fastsatt et minstekrav til uvektet kjernekapitaldekning på 3 prosent fra og med 30. juni 2017. Alle banker skal ha en buffer ut over minstekravet på minst 2 prosent. Systemviktige banker skal i tillegg til dette ha en buffer på minst 1 prosent. DNB får dermed et samlet krav på 6 prosent. DNB hadde ved utgangen av 2016 en uvektet kjernekapitaldekning på 7,3 prosent, godt over det kommende kravet.

Pilar 2
Pilar 2-krav kommer i tillegg og skal fange opp institusjonsspesifikke kapitalbehov knyttet til risikofaktorer som ikke, eller bare delvis, er dekket av pilar 1. Dette kravet kan variere

mellom banker, avhengig av risikoforhold i den enkelte bank. Pilar 2-kravet for DNB er satt til 1,5 prosent. Det samlede kravet til ren kjernekapital var 14,7 prosent under pilar 1 og 2 ved utgangen av 2016.

Det er behov for å ha en margin over det samlede kravet til ren kjernekapital for å ta høyde for påregnelige svingninger i valutakurser og markedspriser. Etter Finanstilsynets vurdering bør DNB ha en margin over det samlede kravet til ren kjernekapital på om lag ett prosentpoeng, noe som ga et samlet behov for om lag 15,7 prosent ren kjernekapital ved utgangen av 2016. Finanstilsynet begrunner marginen med at DNB skal kunne opprettholde normal utlånsvekst i nedgangsperioder, samtidig som kapitaliseringen skal understøtte tilgangen til kapitalmarkedene også under vanskelige markedsforhold. DNB-konsernets rene kjernekapitaldekning var på 16,0 prosent ved utgangen av 2016.

Manglende oppfyllelse av det samlede rene kjernekapitalkravet på 14,7 prosent vil ikke medføre automatiske restriksjoner på disponering av bankens resultat, herunder utbetaling av utbytte, variabel godtgjørelse og renter på hybridkapital. Det forventes imidlertid at banken skriftlig gir en forklaring på årsaken til utviklingen, og at det legges frem en handlingsplan for å øke kapitaldekningen eller redusere risikonivået. Dette er i tråd med regelverket i andre land. Ved et eventuelt vedtak om restriksjoner vil Finanstilsynet ta utgangspunkt i egenkapitalens og hybridkapitalens ulike prioritet ved dekning av tap, slik at variabel godtgjørelse og utbytte i utgangspunktet vil bli begrenset før rentebetalinger på hybridkapital blir redusert.

Finansdepartementet har fastsatt en forskriftsendring som klargjør regelverket om konsolidering av kapitalkrav for bank og forsikring som trådte i kraft 31. januar 2016. Dette har konsekvenser for hvordan det særnorske Basel I-gulvet skal beregnes for IRB-banker som har eierandeler i forsikringsforetak. Forskriftsendringen trådte i kraft 1. januar 2017 og reduserer DNB-konsernets rene kjernekapitaldekning med om lag 20 basispunkter.

Baselkomiteen har foreslått endringer i flere deler av Basel III-standardene for beregning av kapitaldekning, blant annet med sikte på å gjøre bankenes rapporterte kapitaldekningstall og kapitalkrav mer sammenlignbare. Det legges blant annet opp til å gjennomføre endringer i standardmetoden og IRB-metoden og innføre et nytt kapitalgulv for IRB-banker. Endringene i standardene kan få betydning for fremtidig kapitaldekningsregelverk i EU og Norge.

KRAV TIL BANKENES LIKVIDITET

EUs kapitalkravsregelverk inneholder bestemmelser om to kvantitative likviditetskrav, likviditetsdekningskravet LCR, Liquidity Coverage Ratio, og et krav til stabil finansiering kalt NSFR, Net Stable Funding Ratio.

LCR tilsier at bankene skal ha en beholdning av kvalifiserte likvide eiendeler som minimum tilsvarer netto utbetalinger de neste 30 dager i en stresset situasjon. Netto utbetalinger tar derfor hensyn til mulig bortfall av innskudd fra kunder, stater og sentralbanker. Kravet ble innført i EU fra 1. oktober 2015 med en gradvis opptrapping til full effekt fra 1. januar 2018.

I Norge innføres kravet til likviditetsreserve raskere enn tidsplanen i EU. SIFI-bankene ble pålagt å oppfylle LCR med 100 prosent allerede fra 31. desember 2015. For øvrige banker innfases kravet med 70 prosent fra og med 31. desember 2015, 80 prosent fra og med 31. desember 2016 og 100 prosent fra og med 31. desember 2017.

NSFR tilsier at bankene skal ha en stabil finansiering som minimum tilsvarer såkalt "nødvendig stabil finansiering". Dette betyr at det stilles krav om stabil finansiering av bankenes ulike eiendeler, som utlån og verdipapirer. Stabil finansiering er innskudd og innlån med gjenværende løpetid på minimum 12 måneder. For både eiendeler og innskudd foreligger det vektingsregler som avspeiler likviditetsegenskaper ved postene.

NSFR skal etter Baselkomiteens forslag være oppfylt innen 1. januar 2018. EU-kommisjonen la 23. november 2016 frem et forslag til minimumskrav på 100 prosent. Bankene gis to år til å oppfylle kravet etter at regelverket trer i kraft. I Norge har Finanstilsynet anbefalt for Finansdepartementet at NSFR bør innføres som et minimumskrav på 100 prosent, for SIFI-bankene og andre foretak med forvaltningskapital over 20 milliarder kroner, så snart endelig utforming av NSFR er besluttet i EU. Inntil NSFR er innført i Norge viderefører Finanstilsynet bruken av likviditetsindikator 1 i oppfølgingen av bankenes langsiktige finansiering. Likviditetsindikator 1 har likhetstrekk med NSFR.

NYE REGLER OM INNSKUDDSGARANTI OG KRISEHÅNDTERING

Finanskrisen viste at det er behov for bedre løsninger knyttet til avvikling og restrukturering av banker. EU innførte 1. januar 2015 et omfattende regelverk på dette området, Bank Recovery and Resolution Directive, BRRD.

Formålet med direktivet er å etablere et krisehåndteringssystem som sikrer finansiell stabilitet gjennom å gi banker og myndigheter de nødvendige verktøyene for å forebygge og håndtere kriser på et tidlig stadium. Krisehåndteringssystemet skal sørge for at store banker kan avvikles eller refinansieres uten at den finansielle stabiliteten trues, samtidig som innskudd og offentlige midler beskyttes.

Krisefond og innskuddsgarantifond

Utgangspunktet under BRRD er at hvert land etablerer et nasjonalt krisefond som skal brukes av myndighetene ved myndighetsstyrt krisehåndtering. I henhold til det reviderte innskuddsgarantidirektivet må hvert land også ha et innskuddsgarantifond. Norge har et av Europas aller best kapitaliserte banksikringsfond, og disponerer midler som med god margin overstiger summen av EU-kravene. EU-kravene er knyttet til krav om et innskuddsgarantifond og et krisefond som til sammen skal dekke 1,8 prosent av alle sikrede innskudd i 2024.

Den norske innskuddsgarantiordningen er i dag på 2 millioner kroner. Det reviderte innskuddsgarantidirektivet innebærer

at Norge må senke sin garanti til 100 000 euro. Det er en overgangsperiode frem til utgangen av 2018 for land med høyere dekning.

Bail-in
Sentralt i BRRD er at det ikke er skattebetalerne, men bankens investorer som skal bære eventuelle tap ved avvikling eller rekapitalisering av banken. Det åpnes derfor for såkalt bail-in av bankens gjeld, som innebærer at usikrede kreditorer som del av en kriseløsning, kan oppleve at gjeld blir nedskrevet og/eller konvertert til egenkapital. Regler om bail-in ble gjort gjeldende i EU fra 1. januar 2016. Formålet er å sikre videre drift av bankens viktige funksjoner. Investorene kan i en slik situasjon ikke kreve banken avviklet etter de vanlige konkursreglene, og mister på denne måten et maktmiddel overfor myndighetene i de tilfeller hvor en videreføring av banken anses som samfunnsøkonomisk viktig.

BRRD fastslår at bail-in er et siste alternativ, og at banken må være nær insolvens før slike tiltak kan utløses. Et prinsipp lagt til grunn for gjennomføringen er at investorene skal komme minst like godt ut som i en situasjon der banken hadde vært avviklet. Innskudd som dekkes av innskuddsgaranti, skal normalt skjermes fra tap.

Alle banker i EU skal ha et minimumsnivå på ansvarlig kapital og kvalifiserende gjeld (Minimum Requirement for Own Funds and Eligible Liabilities, MREL) som kan nedskrives eller konverteres til egenkapital (bail-in) når en bank er nær konkurs. Financial Stability Board, FSB, har tidligere foreslått et lignende krav om at globalt systemviktige institusjoner, G-SIIs, må holde minimumsnivåer av kapital og andre instrumenter som kan bære tap eller konverteres til egenkapital. EU-kommisjonen foreslo, 23. november 2016, at dette kravet, kjent som Total Loss-Absorbing Capacity, TLAC, skal integreres i MREL.

Kriseplaner
Krisehåndteringsdirektivet stiller en rekke andre krav til institusjonene. Blant annet skal bankene utarbeide gjenopprettingsplaner som beskriver hvordan de vil øke kapitaldekningen og bedre likviditeten og finansieringen hvis deres stilling blir vesentlig svekket. Planene skal godkjennes av nasjonale tilsynsmyndigheter. Myndighetene, på sin side, skal utarbeide avviklingsplaner for bankene. Dette er ressurskrevende for finansnæringen og innebærer nye, omfattende prosesser overfor tilsynsmyndighetene.

Implementeringen av BRRD og det reviderte innskuddsgarantidirektivet vil kreve betydelige endringer i kriseløsningssystemet i Norge, inkludert reglene om offentlig administrasjon og rollen til Bankenes sikringsfond. Banklovkommisjonen har utredet hvordan direktivene skal gjennomføres i norsk lovverk. Det foreslås blant annet at bankene skal betale årlige avgifter til både et innskuddsgarantifond og et krisefond. Dette får praktiske konsekvenser for gjeldende fondsstruktur og avgiftsplikt. Banklovkommisjonen foreslår videre at Finansdepartementet skal være krisehåndteringsmyndighet i Norge. Departementet sendte utredningen på høring høsten 2016. Regler om krisehåndtering på forsikrings- og pensjonsområdet vil behandles i en egen utredning som etter planen skal fremlegges i løpet av første halvår 2017.

NORGE HAR KNYTTET SEG TIL EUS FINANSTILSYNSSYSTEM
Den norske grunnlovens bestemmelser om begrenset adgang til å avgi suverenitet førte til at rettsaktene som etablerer EUs finanstilsyn, ikke ble implementert i EØS-avtalen før høsten 2016.

Liechtenstein, Island og Norge ga høsten 2016 EFTAs overvåkingsorgan, ESA, myndighet til å treffe rettslig bindende vedtak overfor nasjonale tilsynsmyndigheter og enkeltinstitusjoner i de respektive land. Vedtak baseres på utkast fra den relevante tilsynsmyndigheten i EU. ESA og de nasjonale tilsynsmyndighetene i de tre EØS-/EFTA-landene deltar uten stemmerett i EUs tre finanstilsynsmyndigheter, EBA, ESMA og EIOPA. Samtidig deltar EUs finanstilsynsmyndigheter i ESAs arbeid på dette området, men uten stemmerett. Det samme gjelder for forberedende organer. EUs finanstilsynsmyndigheter kan komme med anbefalinger, det vil si ikke-bindende vedtak, til nasjonale myndigheter og foretak i EØS/EFTA-landene.

Den norske regjeringen arbeider med å få innlemmet i EØS-avtalen og norsk lovgivning etterslepet på flere hundre rettsakter om finansielle tjenester som har hopet seg opp i EØS-komiteen. Viktige rettsakter er blant andre kapitalkravsregelverket for banker (CRR/CRD IV), regelverket for krisehåndtering av banker (BRRD), det reviderte direktivet om innskuddsgarantiordninger for banker (DGS) og regelverket for kapitalkrav for forsikringsselskaper (Omnibus II).

14

INFORMASJON OM DNBs GODTGJØRELSESORDNING

88 Styrets erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte
88 Beslutningsprosess
90 Variabel godtgjørelse

Informasjon om DNBs godtgjørelsesordning

Styret vil legge følgende erklæring for kompensasjon frem for avstemning på generalforsamlingen i henhold til allmennaksjeloven paragraf 6-16a:

Forskrift om godtgjørelsesordninger i finansinstitusjoner mv. fastsatt av Finansdepartementet 1. desember 2010 med senere endringer, fastsetter at foretaket skal offentliggjøre informasjon om hovedprinsippene for fastsettelse av godtgjørelse, kriterier for fastsettelse av eventuell variabel godtgjørelse, samt kvantitativ informasjon om godtgjørelse til ledende ansatte. Informasjonen i denne noten, herunder styrets erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte inntatt nedenfor, utgjør informasjon som følger av kravene i godtgjørelsesforskriften.

Konsernretningslinjen for belønning i DNB-konsernet gjelder total belønning for alle fast ansatte i DNB-konsernet og er vedtatt av styret. Retningslinjen omfatter monetær belønning (fastlønn, kort- og langsiktige insentiver), ansattegoder (pensjon, personalforsikring og øvrige ansattegoder) samt utvikling og karriere (kurs og utviklingsprogrammer, karriereprogrammer og annen ikke-monetær belønning).

Retningslinjen fastsetter at total belønning skal gis på bakgrunn av en helhetlig vurdering av konsernets resultater samt enhetens og den enkelte ansattes bidrag til verdiskaping. Total belønning skal utformes slik at den ikke bidrar til å påføre konsernet uønsket risiko. Belønningen skal være konkurransedyktig, men samtidig kostnadseffektiv for konsernet.

Retningslinjen fastsetter videre at monetær belønning skal bestå av fastlønn, samt en variabel del der det er hensiktsmessig. Fastlønn skal være en godtgjørelse for det ansvar, krav og kompleksitet som er knyttet til stillingen, mens variabel godtgjørelse skal stimulere til gode prestasjoner og ønsket adferd.

Konsernretningslinjen skal sikre at bruk av variabel godtgjørelse etterlevelser bestemmelsene i godtgjørelsesforskriften og Finanstilsynets rundskriv om godtgjørelsesordninger i finansinstitusjoner, verdipapirforetak og forvaltningsselskaper for verdipapirfond. Herunder er det vedtatt særskilte behandlingsregler for variabel godtgjørelse til ledende ansatte, ansatte med arbeidsoppgaver av vesentlig betydning for foretakets risikoeksponering (risikotagere) samt ansatte som er ansvarlige for uavhengige kontrollfunksjoner.

Bruk av variabel godtgjørelse har til hensikt å belønne adferd og påvirke kultur som sikrer langsiktig verdiskaping.

Variabel godtgjørelse baseres på helhetlig vurdering av resultater knyttet til definerte målområder for konsernet, enheten og det enkelte individ, samt etterlevelse av konsernets visjon, verdier, etiske retningslinjer og ledelsesprinsipper. Variabel godtgjørelse skal være resultatavhengig uten å være risikodrivende. Videre skal den motvirke overdreven risikotaging samt fremme en sunn og effektiv risikohåndtering i DNB. Det er fastsatt et øvre tak for utbetaling av variabel godtgjørelse (bonus) på inntil 50 prosent av fastlønn for ledende ansatte.

Ordningen for variabel godtgjørelse i DNB er global, dog slik at ikke-norske filialer og datterselskaper i tillegg vil være underlagt lokal lovgivning, forskrifter og retningslinjer. Det vil kunne være juridiske utfordringer i tilfeller hvor det norske regelverket er avvikende i forhold til lokal lovgivning og lokale regler for godtgjørelse i finansinstitusjoner. Konsernet vil i slike tilfeller søke råd hos relevante myndigheter og internasjonal ekspertise for å sikre at praksis er i overensstemmelse med både norske og lokale reguleringer.

STYRETS ERKLÆRING OM FASTSETTELSE AV LØNN OG ANNEN GODTGJØRELSE TIL LEDENDE ANSATTE

DNBs retningslinje for fastsettelse av godtgjørelse til konsernsjef og øvrig konsernledelse skal til enhver tid understøtte gjeldende strategi og verdigrunnlag og bidra til å nå konsernets mål. Godtgjørelsen skal fremme adferd som bygger ønsket kultur i forhold til prestasjons- og resultatorientering. Det er ikke gjort endringer i prinsippene for fastsettelse av variabel godtgjørelse sammenlignet med foregående års erklæring.

BESLUTNINGSPROSESS

Styret i DNB ASA har et kompensasjonsutvalg som består av fire medlemmer: styrets leder, nestleder, et styremedlem og et ansattvalgt styremedlem.

Kompensasjonsutvalget skal forberede saker for styret og har i hovedsak ansvar for å:

- Årlig vurdere og foreslå total kompensasjon til konsernsjef
- Årlig utarbeide forslag til mål for konsernsjef
- Etter forslag fra konsernsjef, beslutte kompensasjon og andre personalrelaterte forhold for konserndirektør revisjon og konserndirektør risikostyring
- Være rådgiver for konsernsjef vedrørende kompensasjon og andre vesentlige personalrelaterte forhold for konsernledelsen og eventuelt andre som rapporterer til konsernsjef
- Vurdere andre forhold som bestemt av styret og/eller kompensasjonsutvalget
- Gjennomgå andre personalpolitiske saker som kan antas å innebære stor omdømmerisiko

A. VEILEDENDE RETNINGSLINJER FOR DET KOMMENDE REGNSKAPSÅRET

Godtgjørelse til konsernsjef

Den totale godtgjørelse til konsernsjefen består av fastlønn (hovedelement), naturalytelser, variabel godtgjørelse og pensjons- og forsikringsordninger. Den totale godtgjørelsen fastsettes på bakgrunn av en helhetlig vurdering hvor hovedvekten i den variable delen av godtgjørelsen baseres på konsernets finansielle mål for egenkapitalavkastning, ren kjernekapitaldekning og kostnadsgrad. I tillegg til de finansielle målene benyttes måling av konsernets kundetilfredshetsindeks, omdømme og utvikling i måleparametere knyttet til bedriftskulturen. Den helhetlige vurderingen vil i tillegg være knyttet til etterlevelse av konsernets visjon, verdier, etiske retningslinjer og ledelsesprinsipper.

Fastlønnen er gjenstand for årlig vurdering og fastsettes blant annet på bakgrunn av lønnsutviklingen i samfunnet generelt, i finansnæringen spesielt samt avlønningsnivå for sammenlignbare stillinger.

Variabel godtgjørelse til konsernsjefen fastsettes basert på en helhetlig vurdering av oppnådde resultater på definerte målområder. Variabel godtgjørelse kan maksimalt utgjøre 50 prosent av fastlønn. Konsernsjefen tildeles ingen resultatbaserte ytelser utover nevnte variable godtgjørelse.

Konsernsjefen kan i tillegg til variabel godtgjørelse gis naturalytelser som bilordning, aviser/tidsskrifter og telefon-/kommunikasjonsordninger. Tildeling av naturalytelser skal ha sammenheng med konsernsjefens funksjon i konsernet eller være i tråd med markedsmessig praksis og bør ikke være vesentlig i forhold til konsernsjefens fastlønn.

Konsernsjefen er medlem av den innskuddsbaserte tjeneste-pensjonsordningen etter lov om innskuddspensjon, på lik linje med alle ansatte i Norge.

Konsernsjefen har frem til 31. desember 2016 hatt en avtale om pensjonsalder 60 år med pensjon tilsvarende 70 prosent av fastlønn. Avtalen fastsatte at dersom ansettelsesforholdet opphørte før konsernsjefen fylte 60 år, skulle han fortsatt ha rett til pensjon fra fylte 60 år med en avkortning på 1/14 for hvert hele år som gjensto til fylte 60 år. Denne avtalen er fra 1. januar 2017 erstattet med en innskuddsbasert driftspensjonsavtale utformet etter de samme forutsetninger og prinsipper som ble lagt til grunn ved fjorårets omdanning av konsernets ytelsesbaserte tjenestepensjonsordning etter lov om foretakspensjon. Etter den nye avtalen er konsernsjefen sikret en rettighet som på endringstidspunktet er beregnet å tilsvare forsikringsteknisk verdi av den tidligere ytelsesbaserte avtalen. Basert på beregningsforutsetningene skal den nye avtalen ha samme verdi som den tidligere ytelsesbaserte avtalen ville hatt ved pensjonsalder. Fremtidig opptjening av rettigheter vil bestå av årlig innskudd og avkastning på opptjent rettighet. Etter fylte 60 år vil det ikke opptjenes ytterligere innskudd etter denne avtalen. Pensjonsordningen for konsernsjefen er med dette fullt og helt basert på innskuddsbaserte prinsipper og selskapet har ikke avkastningsrisiko for innskuddenes verdiutvikling.
Etter avtalen skal konsernsjef gis etterlønn i to år hvis ansettelses-forholdet avsluttes før fylte 60 år. Dersom konsernsjef inngår i annet ansettelsesforhold i denne perioden, skal det gjøres avkortning i etterlønn med lønn som mottas i det nye ansettelsesforholdet. Tilleggsytelser beholdes i en periode på tre måneder.

Godtgjørelse til øvrige ledende ansatte

Konsernsjefen fastsetter godtgjørelse til ledende ansatte i samråd med styrets leder. Der det er inngått forpliktende avtaler, vil styret overholde disse.

Den totale godtgjørelsen til ledende ansatte består av fastlønn (hovedelement), naturalytelser, variabel lønn og pensjons- og forsikrings-ordninger. Den totale godtgjørelsen fastsettes ut fra behovet for å gi konkurransedyktige betingelser i de ulike forretningsområdene. Godtgjørelsen skal gjøre konsernet konkurransedyktig i det aktuelle arbeidsmarkedet og skal fremme konsernets lønnsomhet, herunder ønsket inntekts- og kostnadsutvikling. Den totale godtgjørelse skal ta hensyn til DNBs omdømme og sikre at DNB tiltrekker seg og beholder ledende ansatte med ønsket kompetanse og erfaring.

Fastlønnen er gjenstand for årlig vurdering og fastsettes blant annet på bakgrunn av lønnsutviklingen i samfunnet generelt og finansnæringen spesielt.

Naturalytelser kan tilbys ledende ansatte i den grad ytelsene har en relevant sammenheng med den ansattes funksjon i konsernet eller er i tråd med markedsmessig praksis. Ytelsene bør ikke være vesentlige i forhold til den ansattes fastlønn.

Målstruktur 2017

Styrets kompensasjonsutvalg godkjenner overordnede kriterier, prinsipper og rammer for variabel godtgjørelse. Styrets kompensasjonsutvalg har for 2017 besluttet at egenkapitalavkastning, ren kjernekapitaldekning og kostnadsgrad skal være konsernets finansielle mål. I tillegg til de finansielle målene vurderes konsernets kundetilfredshetsindeks og omdømme, samt utvikling i måleparametre knyttet til bedriftskultur og innovasjon.

Konsernets finansielle måltall er brutt ned til relevante mål for de ulike forretnings-, stabs- og støtteområdene, for i størst mulig utstrekning å understøtte implementering av nye reguleringer knyttet til kapitaldekning og likviditet.

Ovennevnte mål vil være de bærende elementene når variabel godtgjørelse for 2017 skal vurderes og utbetales. Alle finansielle mål er definert og kommunisert til de relevante forretnings-, stabs- og støtteområdene som en del av arbeidet med mål og oppfølging av disse for 2017.

Fastsettelse av variabel godtgjørelse for 2017

Variabel godtgjørelse for 2017 vil fastsettes ut fra en helhetlig vurdering av prestasjoner. Dette vil være en kombinasjon av kvantitativ oppnåelse av fastsatte resultatmål og en kvalitativ helhetlig vurdering av hvordan målene er oppnådd.

Styret vil fastsette en øvre total bonusramme for konsernet, eksklusive DNB Markets og DNB Eiendom, basert på oppnåelse av konsernmål de siste to årene, kombinert med en helhetlig vurdering av andre viktige parametere samt konsernets finansielle kapasitet. Denne fordeles videre basert på de enkelte områdenes måloppnåelse og bidrag til konsernets resultat. For DNB Markets avsettes det i tråd med markedspraksis for denne type virksomhet en egen ramme for variabel godtgjørelse basert på enhetens oppnådde risikojusterte resultat samt en helhetlig vurdering. Tilsvarende er avlønningsmodellen i DNB Eiendom tilpasset markedspraksis med høy andel av variabel belønning ut fra individuell resultatoppnåelse.

Særskilt om ledende ansatte, identifiserte risikotagere og selvstendige kontrollfunksjoner
DNB har utarbeidet og implementert særskilte behandlingsregler for identifiserte risikotagere, selvstendige kontrollfunksjoner og ledende ansatte, heretter kalt risikotagere. De særskilte behandlingsreglene utfyller den generelle konsernretningslinjen for belønning og er utformet i tråd med godtgjørelsesforskriften med tilhørende rundskriv fra Finanstilsynet.

I henhold til gjeldende krav har DNB gjennomført en kartlegging av hele organisasjonen for å identifisere risikotagere ut fra kriteriene som følger av rundskrivet og EU-forordningen.

For risikotagere gjelder følgende hovedprinsipper for variabel godtgjørelse:
- Grunnlaget for variabel godtgjørelse er to år
- Variabel godtgjørelse kan maksimalt tilsvare avtalt fast godtgjørelse

Minimum 50 prosent av opptjent variabel godtgjørelse utbetales utsatt og betinget i DNB-aksjer. Aksjedelen deles i tre deler med bindingstid (utsatt og betinget) med en tredjedel hvert år over tre år. Den utsatte og betingede utbetalingen vil følge godtgjørelsesforskriftens bestemmelser.

Pensjoner mv.
Pensjonsordning og eventuell avtale om etterlønn og lignende skal sees i sammenheng med øvrig godtgjørelse og skal gi konkurransedyktige betingelser. Pensjonsordning og sluttvederlag må ikke i sine ulike komponenter eller i sum være egnet til å skade DNBs omdømme. Ledende ansatte er med i den innskuddsbaserte tjenestepensjonsordningen etter lov om innskuddspensjon på lik linje med alle ansatte i Norge. Konsernet har frem til 31.desember 2016 hatt avtaler om ytelsesbasert pensjon ved fylte 65 år for de fleste ledende ansatte, med enkelte tilpasninger innenfor de rammer som til enhver tid har fulgt av statens retningslinjer for godtgjørelse til ledende ansatte. Rettighetene skulle ikke overstige 70 prosent av fastlønn begrenset oppad til 12 ganger folketrygdens grunnbeløp. Imidlertid har konsernet respektert tidligere inngåtte avtaler. Disse avtalene er fra 1.januar 2017 erstattet med avtaler om innskuddsbasert driftspensjonsordning utformet etter de samme beregningsforutsetninger og prinsipper som ble lagt til grunn ved fjorårets omdanning av konsernets ytelsesbaserte tjenestepensjonsordning etter lov om foretakspensjon.

VARIABEL GODTGJØRELSE

Ved omleggingen ble de pensjonsberettigede sikret en rettighet som på endringstidspunktet var beregnet å tilsvare forsikringsteknisk verdi av den tidligere ytelsesbaserte avtalen. Fremtidig opptjening av rettigheter vil heretter bestå av årlig innskudd og avkastning på opptjent rettighet. Årlig innskudd er individuelt beregnet slik at ny ordning skal gi samme verdi som den tidligere ytelsesbaserte avtalen ville hatt ved avtalt pensjonsalder basert på beregningsforutsetningene.

Etterlønnsordninger skal som hovedregel ikke gis. Imidlertid vil konsernet respektere tidligere inngåtte avtaler.

Retningslinjene gjelder generelt for inngåelse av nye avtaler, og omfatter alle ledende ansatte.

B. BINDENDE RETNINGSLINJER FOR AKSJER, TEGNINGSRETTER, OPSJONER MV. FOR DET KOMMENDE REGNSKAPSÅRET
Av den variable godtgjørelsen til konsernsjef, ledende ansatte og risikotagere investeres en andel tilsvarende 50 prosent av opptjent variabel godtgjørelse i aksjer i DNB ASA med en bindingstid på ett år for en tredjedel, to år for en tredjedel og tre år for en tredjedel.

Ytterligere aksjer, tegningsretter, opsjoner og andre former for godtgjørelse som kun er knyttet til aksjer eller utviklingen av aksjekursen i selskapet eller i andre selskaper innenfor det samme konsernet, tildeles ikke til konsernsjef eller ledende ansatte. Konsernsjef og ledende ansatte gis imidlertid, på lik linje med øvrige ansatte i DNB-konsernet, adgang til å delta i et aksjetegningsprogram for ansatte.

C. REDEGJØRELSE FOR LEDERLØNNSPOLITIKKEN I FOREGÅENDE REGNSKAPSÅR
Konsernets retningslinjer fastsatt i 2011, med senere endring gjeldende fra 2015, har blitt fulgt.

D. REDEGJØRELSE FOR VIRKNINGENE FOR SELSKAPET OG AKSJEEIERNE AV AVTALER OM GODTGJØRELSE I FORM AV TILDELING AV AKSJER, TEGNINGSRETTER, OPSJONER MV.
Av variabel godtgjørelse opptjent i 2016 til konsernsjef og ledende ansatte investeres en andel tilsvarende 50 prosent av opptjent variabel godtgjørelse i aksjer i DNB ASA. Målt mot totalt antall aksjer i selskapet, er det styrets vurdering at tildelingen av aksjer til ledende ansatte ikke antas å ha noen negative konsekvenser for selskapet eller aksjonærene.

15

DEFINISJONER OG BEGREPSFORKLARINGER

Definisjoner og begrepsforklaringer

RISIKOKATEGORIER
I DNB er risiko inndelt i seks hovedkategorier som er gjenstand for særlig måling og styring.

Kredittrisiko er risiko for økonomisk tap som skyldes at konsernets kunder ikke oppfyller sine betalingsforpliktelser. Kredittrisiko vedrører alle fordringer på kunder, i hovedsak utlån, men også ansvar i henhold til andre utstedte kreditter, garantier, rentebærende verdipapirer, ubenyttede kreditter og interbankplasseringer. Kredittrisiko omfatter også restverdirisiko og konsentrasjonsrisiko. Restverdirisiko er risikoen for at sikkerheter ved et engasjement har lavere verdi enn forventet. Konsentrasjonsrisiko er risiko knyttet til store engasjement med samme kunde, konsentrasjon innenfor geografiske områder, bransjer eller med likeartede grupper av kunder. Motpartsrisiko er også en form for kredittrisiko og oppstår gjennom derivathandel. Det er vesentlige innslag av motpartsrisiko i forbindelse med betalingsformidling og oppgjør av inngåtte kontrakter, men dette inngår ikke i definisjonen av kredittrisiko.

Markedsrisiko er risiko for tap som oppstår som følge av åpne posisjoner i valuta-, rente-, råvare- og egenkapitalmarkedene. Risikoen er knyttet til resultatvariasjoner som følge av endringer i markedspriser eller -kurser. Markedsrisiko inkluderer både risiko som oppstår gjennom ordinære handelsaktiviteter og risiko som oppstår som en del av bankaktiviteter og øvrig forretningsvirksomhet. Dessuten oppstår markedsrisiko i DNB Livsforsikring AS, gjennom risikoen for at finansavkastningen ikke vil være tilstrekkelig til å dekke forpliktelsene selskapet har i avtalene med kundene.

Operasjonell risiko er risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser. Operasjonell risiko omfatter også compliance-risiko, juridisk risiko, atferdsrisko og IT-risiko, inkludert informasjonssikkerhet. Compliance-risiko er risikoen for tap forårsaket av brudd på lover og regler. Juridisk risiko følger av problemstillinger omkring dokumentasjon og tolkning av kontrakter og varierende rettspraksis der konsernet driver virksomhet. Atferdsrisiko defineres som den eksisterende eller potensielle risiko for tap relatert til kritikkverdig leveranse av finansielle tjenester eller tap knyttet til generell kritikkverdig atferd.

Forsikringsrisiko er risiko knyttet til virksomheten i DNB Livsforsikring ASA og DNB Forsikring AS, og gjelder endringer i selskapenes forsikringsforpliktelser. Dette kan eksempelvis være endrede forpliktelser som følge av forsikringstakeres uførhet eller endringer i forsikringstakernes levealder. I skadeforsikring er forsikringsrisikoen knyttet til hyppighet og størrelse på de erstatninger som selskapet er forpliktet til.

Likviditetsrisiko er risikoen for at konsernet ikke er i stand til å kunne innfri sine forpliktelser ved forfall, samt risikoen for at konsernet ikke klarer å møte sine likviditetsforpliktelser uten at kostnaden ved dette øker dramatisk. Likviditet er helt avgjørende for finansiell virksomhet. Denne risikokategorien vil ofte være betinget i den forstand at den først blir synlig når andre hendelser skaper bekymring for konsernets evne til å gjøre opp for seg.

Forretningsrisiko er risiko knyttet til svingninger i resultatet på grunn av endringer i eksterne forhold, som markedssituasjonen, myndighetenes reguleringer eller bortfall av inntekter som følge av svekket omdømme. Omdømmerisiko er ofte en konsekvens av andre risikoformer. Håndteringen av konsernets forretningsrisiko skjer i første rekke gjennom strategiprosessen, og ved løpende arbeid for å ta vare på og forbedre konsernets omdømme. Ved fastsettelse og oppfølging av konsernets risikoappetitt er omdømmerisiko skilt ut som et eget temaområde. Omdømmerisiko følges opp gjennom overvåkning av medieomtale, mens konkurransesituasjonen følges opp gjennom analyser av markedsutviklingen og utviklingen i markedsandeler.

I tillegg til overnevnte risikoformer er konsernet eksponert mot strategisk risiko som kan defineres som risikoen for resultatbortfall som følge av at konsernet ikke greier å utnytte de strategiske muligheter som finnes. Konsernets strategiske risiko er ikke gjenstand for spesiell måling eller rapportering, men blir diskutert som et ledd i de årlige strategiprosessene.

Andre risikoformer som omtales i pilar 3-rapporten:

Basisrisiko
Basisrisiko er en form for markedsrisiko. Basisrisiko er risikoen for at endringer i verdien av en sikring (hedge) ikke er korrelert med endringer i verdien av den underliggende posisjonen som sikres. Den mest betydelige basisrisikoen i DNB oppstår i forbindelse med valutasikring av framtidige kontantstrømmer i fremmed valuta, såkalt basisswaprisiko.

Basisswap er en avtale mellom to parter om å bytte flytende rentebetalinger og hovedstol i forskjellige valutaer. Det gjøres vanligvis for å redusere renterisikoen som oppstår som resultat av ulike rentebetingelser for innlån og utlån.

Kredittspreadrisiko
Kredittspreadrisiko er risiko for tap som skyldes at marginen (kredittspread) på rentebærende verdipapirer endres. Kredittspreadrisiko i likviditetsporteføljen styres slik at tapet ved en gitt endring i kredittspread aldri skal overstige fastsatt ramme.

BEGREPSFORKLARINGER

EAD, forventet engasjement ved mislighold (Exposure at Default)
EAD angir andel av bevilget engasjement som forventes å være trukket ved et eventuelt fremtidig mislighold samtidig som det er en nedgangskonjunktur i markedet.

EL, normalisert tap (Expected Loss)
EL angir gjennomsnittlig årlig forventet tap over en full konjunktursyklus. EL = PD*LGD*EAD. EL skal i gode/normale tider ligge over de faktiske tap ettersom det i beregningen er tatt høyde for både høyere sannsynligheter (PD-leddet) og høyere tap (LGD-leddet) i nedgangskonjunkturer.

LGD, tap gitt mislighold (Loss Given Default)
LGD er den andel av EAD som forventes tapt dersom kunden misligholder sine forpliktelser samtidig som det er en kraftig nedgangskonjunktur i markedet. Beregningen tar blant annet hensyn til sikkerheter knyttet til engasjementet, fremtidig kontantstrøm og andre relevante faktorer.

PD, sannsynlighet for mislighold (Probability of Default)
PD angir sannsynligheten for at en gitt kunde vil misligholde sitt kredittengasjement. Beregnes basert på finansielle og ikke-finansielle faktorer og danner grunnlag for risikoklassifisering av kreditteksponeringene. Misligholdte engasjementer tildeles automatisk PD 100 prosent.

CCF Kredittkonverteringsfaktor (KF)
CCF brukes ved fastsettelse av EAD. Faktoren er et anslag på hvor stor andel av ubenyttet kredittbevilgning som forventes å ha blitt trukket på tidspunkt for mislighold.

Uvektet kjernekapitalandel (Leverage Ratio)
Forholdet mellom kjernekapital og total eksponering, uten risikojustering av eksponeringene.

Likviditetsindikatorer
- LCR (Liquidity Coverage Ratio) måler kortsiktig likviditetsrisiko. LCR krever at bankene holder risikofrie og lett omsettelige aktiva for å møte nødvendige utbetalinger i løpet av en tretti dagers kriseperiode uten støtte fra sentralbanken.
- NSFR (Net Stable Funding Ratio) er et langsiktig likviditetsrisikomål. Har som mål å skape ekstra insentiver for bankene å finansiere virksomheten med mer stabil og langsiktig finansiering.

VaR, Value at Risk
VaR angir det potensielle verditapet for en portefølje av finansielle aktiva i løpet av en gitt tidsperiode for et gitt konfidensnivå.

Wrong-way risk (WWR)
WWR er den tilleggsrisikoen som oppstår gjennom en ugunstig korrelasjon mellom motpartseksponeringen og motpartens kredittkvalitet. Altså en korrelasjonsrisiko mellom kreditt- og markedsrisikofaktorer.

Økonomisk kapital
Økonomisk kapital kvantifiserer den samlede risikoen for alle hovedtyper av risiko. I DNB beregnes økonomisk kapital med Totalrisikomodellen. DNB har fastsatt at økonomisk kapital skal tilsvare 99,97 prosent av mulige uventede tap med en tidshorisont på ett år.

RWA, risikovektet volum (Risk-Weigthed Assets)
Beregnet risikojustert eksponering for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko som benyttes for vurdering av bankenes soliditet.

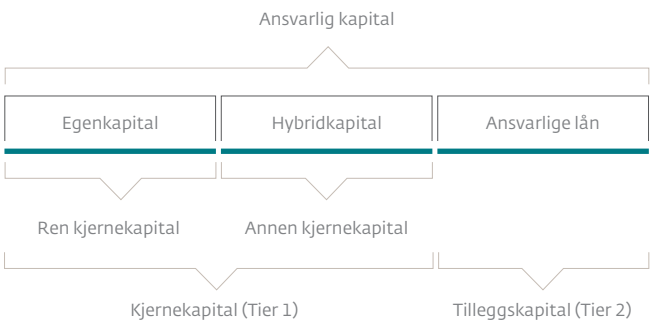

Ansvarlig kapital
Ansvarlig kapital er den kapitalen som kan anvendes for dekning av kapitalkravene. Ansvarlig kapital omfatter kjernekapital (Tier 1) og tilleggskapital (Tier 2). Ren kjernekapital består av innskutt og opptjent egenkapital fratrukket noen poster som for eksempel goodwill og avsatt utbytte. I tillegg inngår hybridkapital i kjernekapitalen. Hybridkapital (fondsobligasjonskapital) har egenskaper av både gjeld og egenkapital, og er en del av kjernekapitalen (Tier 1), og kan utgjøre maksimalt 1,5 prosentpoeng av oppfyllelse av minstekravet til kjernekapital på 6 prosent. Hybridkapitalen er evigvarende og kan nedskrives eller konverteres til egenkapital når ren kjernekapitaldekning faller under 5,125 prosent. Tilleggskapital består av ansvarlige lån. Ansvarlige lån kan være enten evigvarende eller tidsbegrensede. De forrentes og kan kreves betalt tilbake, men har prioritet etter øvrig gjeld, og foran kjernekapitalen. Ansvarlige lån kan maksimalt utgjøre to prosentpoeng av oppfyllelse av minstekravet til total ansvarlig kapital på 8 prosent.

Bufferkrav
Bankene pålegges å holde betydelig mer kapital enn minstekravet i form av ulike bufferkrav. Dette vil være buffere som bankene under spesielt ugunstige forhold skal kunne tære på, men som de i normale tider skal ha i tillegg til å oppfylle minstekravene. Bufferkravene skal oppfylles med ren kjernekapital. Finansinstitusjoner skal oppfylle et samlet bufferkrav bestående av fire separate bufferkrav:
- Bevaringsbuffer er en buffer som alle banker er pålagt for å gi tid og rom for opprettende tiltak dersom banken skulle komme i en krisesituasjon.

- Systemrisikobuffer er en buffer som skal avspeile særskilt høye risikoforhold i økonomien som ikke er av konjunkturell karakter.
- Buffer for systemviktige finansinstitusjoner er en buffer som skal redusere sannsynligheten for at systemviktige finansinstitusjoner kommer i en krisesituasjon.
- Motsyklisk kapitalbuffer er en buffer for å ta hensyn til at kredittrisikoen kan bygge seg opp i perioder med sterk kredittvekst. Bufferen skal dempe effekten av sykliske variasjoner. I nedgangstider kan bufferkravet frafalles for å gjøre det lettere for bankene å yte kreditt.

Etter finansavtaleloven § 2-9 e skal finansinstitusjoner som ikke oppfyller bufferkravene utarbeide en plan for økning av ren kjernekapitaldekning. Finansinstitusjonen kan i slike tilfeller, ikke uten samtykke fra Finanstilsynet utbetale utbytte til aksjonærer og bonus til ansatte.

Systemviktig finansinstitusjon (SIFI)
Enkelte finansinstitusjoner er systemviktige, og har særlig stor betydning for finanssystemet og økonomien. De kjennetegnes ved at de har en størrelse og virksomhet som gjør det vanskelig å erstatte dem, og hvor problemer i institusjonene vil gi ringvirkninger med betydelig skade for samfunnet. I Norge gjelder det DNB ASA, Nordea Bank Norge ASA og Kommunalbanken AS.

Basel III
Basel III er gjeldende internasjonale soliditetsregelverk for banker, finansieringsselskaper og verdipapirforetak, gitt av Baselkomiteen for banktilsyn. Kapitalkravsforskriften er en del av Basel III-regelverket i Norge. I EU og EØS er Basel III implementert gjennom CRD IV og CRR.

- CRD IV (Capital Requirements Directive) er det juridiske rammeverket for tilsyn med kredittinstitusjoner og verdipapirforetak i EU og som Norge er forpliktet til å gjennomføre i egen lovgivning i henhold til EØS-avtalen.
- CRR (Capital Requirements Regulation) er en forordning som gjelder i hele EU uavhengig av nasjonal lovgivning. Gjennom EØS-avtalen er Norge forpliktet til å følge de samme bestemmelsene.

Solvens II
Solvens II er soliditetsregelverket for forsikringsvirksomhet. Regelverket trådte i kraft 1. januar 2016, og er basert på en pilarstruktur bestående av tre pilarer, lignende Basel III-direktivet for bankområdet:
- Pilar 1 omfatter krav til verdivurdering av eiendeler og forsikringstekniske avsetninger, kapital og kapitalkrav.
- Pilar 2 inneholder regler for risikostyring og internkontroll samt tilsynsmessig kontroll og overvåkning.
- Pilar 3 skal sikre markedsdisiplin gjennom informasjonsplikt overfor offentligheten og rapporteringsplikt overfor tilsynsmyndighetene.

ICAAP, intern kapitalvurderingsprosess (Internal Capital Adequacy Assessment Process)
Finansinstitusjonene er pålagt å ha en løpende intern vurdering av risiko og kapitalbehov. Kravene til prosessen er skissert i pilar 2 i kapitaldekningsregelverket. Banken skal vurdere all risiko knyttet til virksomheten. Viktige elementer i ICAAP-prosessen er oppdatering av risikoappetittrammene, oppdatering av finansiell plan og strategi samt fastsettelse av finansielle måltall. Prosessen dokumenteres årlig gjennom ICAAP-rapporten til Finanstilsynet.

Basert på ICAAP-rapporten, og annet materiale som Finanstilsynet har om banken, gjennomføres Finanstilsynets samlede vurdering av bankens risiko og kapitalsituasjon (SREP, Supervisory Review and Evaluation Process). I forbindelse med vurderingen fastsettes også et særskilt tillegg til de øvrige kapitalkravene; pilar 2-tillegget.

Kapitalkravsberegningsmetoder DNB benytter
- IRB-metode kredittrisiko
  En metode for å beregne kapitalkravet for kredittrisiko med interne risikomodeller. Avansert IRB (IRBA) er en metode for beregning av kredittrisiko blant annet basert på interne modeller for PD, LGD og EAD. Det er Finanstilsynet som gir tillatelse til å bruke interne modeller.

- Standardmetode kredittrisiko
  En metode der standardiserte sjablonger blir benyttet for å beregne risikovektet volum. Disse sjablongene er bestemt av myndighetene.

- Standardmetode markedsrisiko
  I standardmetoden for markedsrisiko deles risikoen opp i fire aktivaklasser (rente-, aksje-, valuta- og råvareposisjoner) og det benyttes ulike beregningsmetoder, bestemt av myndighetene, for hver av disse aktivaklassene. I tillegg skal det beregnes spesifikk risiko på aksjer og gjeldsinstrumenter i handelsbeholdningen.

- Basismetode operasjonell risiko
  I basismetoden beregnes kapitalkravet som 15 prosent av gjennomsnittlig bruttoinntekt de siste tre årene.

- Sjablongmetode operasjonell risiko
  En metode hvor inntektene skal fordeles til åtte ulike forretningsområder. Det er definert av Finanstilsynet hvilke tjenestekategorier som inngår i hvert område. Ved beregning av minstekravet multipliseres gjennomsnittlig bruttoinntekt de siste tre årene med fastsatte prosentsatser. Avhengig av hvilket forretningsområde inntekten tilhører, er prosentsatsen mellom 12 og 18 prosent.

Beregningsmetodene er beskrevet i Kapitalkravsforskriften.

MiFID II (Markets in Financial Instrument Directive)
Direktivet regulerer markedet for finansielle instrumenter, og beskriver hvordan aktører i finansmarkedene skal organiseres og oppføre seg.

Obligasjoner med fortrinnsrett (OMF)
Obligasjoner med fortrinnsrett gir DNB dekning for sitt krav i en underliggende sikkerhetsmasse dersom utsteder misligholder sine forpliktelser. Norske OMF kan kun utstedes av kredittforetak, mens utenlandske OMF kan utstedes av både banker og kredittforetak.

Pensjonsordninger
Ytelsesbasert pensjon er en ordning som definerer den summen den ansatte skal motta ved pensjonsalder. Beløpet utbetales livsvarig og beregnes som en prosent av lønn fratrukket en forventet folketrygd. Det er sluttlønnen ved pensjonsalder som er grunnlaget for beregningen.

Innskuddsbasert pensjon er en ordning hvor arbeidsgiver innbetaler et definert beløp for den ansatte. Arbeidsgiver har ingen ytterligere forpliktelser knyttet til ordningen og bærer heller ingen risiko.

Temaer som omhandles i flere DNB-rapporter for 2016

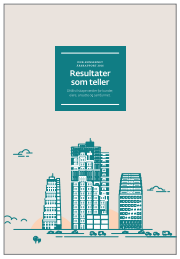

TEMA	RISIKO- OG KAPITALSTYRING	ÅRSRAPPORTEN
Oppsummering av året	CROs oppsummering av året Viktigste utviklingstrekk Viktige hendelser 2016	Konsernsjefen har ordet Viktige hendelser 2016 Styrets årsberetning Ansvarlig virksomhetsstyring
Personvern, herunder datasikkerhet	Operasjonell risiko Compliance-risiko	Ansvarlig virksomhetsstyring
Rammebetingelser	Styring og kontroll av risiko i DNB Kapitalstyring og ICAAP DNB Livsforsikring DNB Forsikring Rammebetingelser for kapital og likviditetskrav	Ansvarlig virksomhetsstyring Nye rammebetingelser
Regler og retningslinjer	Kapitalstyring og ICAAP Kredittrisiko Rammebetingelser for kapital og likviditetskrav Juridisk struktur og konsolideringsregler for kapitaldekning	Eierstyring og selskapsledelse Styrets årsberetning Nye rammebetingelser Regnskapsprinsipper Ansvarlig virksomhetsstyring
Risikostyring	Styring og kontroll av risiko i DNB Likviditetsrisiko og balansestyring Kredittrisiko Markedsrisiko Operasjonell risiko DNB Livsforsikring DNB Forsikring	Ansvarlig virksomhetsstyring Eierstyring og selskapsledelse Styrets årsberetning Note 5 - 18 til regnskapet
Strategi og mål	Kapitalstyring og ICAAP	Konsernsjefen har ordet DNB i korte trekk Virksomhetsredegjørelse Ansvarlig virksomhetsstyring Styrets årsberetning
Styring og organisering	Juridisk struktur og konsolideringsregler for kapitaldekning Styring og kontroll av risiko i DNB	Styring Virksomhetsredegjørelse

Til stede. Hver dag.
Når det gjelder som mest.